

ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო
უნივერსიტეტი

ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა ფაკულტეტი

აღმოსავლეთმცოდნეობის დეპარტამენტი

აღმოსავლეთმცოდნეობის მაცნე

I

თბილისი
2018

1

აღმოსავლეთმცოდნეობის მაცნე ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტის აღმოსავლეთმცოდნეობის დეპარტამენტის შრომების კრებულია. მასში ასახულია, აღმოსავლეთის ისტორიის, პოლიტიკის, არქეოლოგიის, ეთნოლოგიის, წყაროთმცოდნეობის, ენათმეცნიერებისა და ლიტერატურათმცოდნეობის მნიშვნელოვანი საკითხები.

რედაქტორი: პროფესორი ემზარ მაკარაძე
ტომის რედაქტორი: ასოც.პროფესორი მანუჩარ ლორია

სარედაქციო საბჭო: პროფესორი გოჩა ჯაფარიძე (ივ. ჯავახიშვილის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის აღმოსავლეთმცოდნეობის ინსტიტუტი, საქართველო), პროფესორი გიორგი სანიკიძე (ილიას სახელმწიფო უნივერსიტეტის გიორგი წერეთლის სახელობის აღმოსავლეთმცოდნეობის ინსტიტუტი, საქართველო), პროფესორი მარინე გიორგაძე, პროფესორი მარინე აროშიძე, ასოცირებული პროფესორი მერაბ ხალვაში, ასოცირებული პროფესორი ზვიად ცხვედიანი, ასოცირებული პროფესორი ლილე თანდილავა, ასოცირებული პროფესორი ზაზა შაშიკაძე, ასისტენტ პროფესორი ლიანა ჭყონია, ასისტენტ პროფესორი ხათუნა დიასამიძე (ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, საქართველო), აკადემიკოსი შაჰინ მუსტაფაევი (აზერბაიჯანის მეცნიერებათა ეროვნული აკადემია, აზერბაიჯანი), ასოცირებული პროფესორი ჰარუნ ჩიმქე (რ. თ. ერდოღანის უნივერსიტეტი, თურქეთი).

რეცენზენტები: პროფ. ოთარ გოგოლიშვილი; კახაბერ სურგულაძე; ნუგზარ მგელაძე; ასოც. პროფ. გიორგი ჭიღვარია; მირიან მახარაძე.

© აღმოსავლეთმცოდნეობის დეპარტამენტი
მისამართი:

საქართველო, ბათუმი, ნინოშვილის 35, უნივერსიტეტის I კორპუსი, აღმოსავლეთმცოდნეობის დეპარტამენტი # 46.

E-mail : OS@bsu.edu.ge

გამომცემლობა `დანი~ 2018

ქ. თბილისი ა.წერეთლის 112

ტელ: 599 789 003

ISSN 2587-490X

BATUMI SHOTA RUSTAVELI STATE UNIVERSITY

Faculty of Humanities

Department of Oriental Studies

HERALD OF ORIENTAL STUDIES

I

Tbilisi - 2018

3

Herald of Oriental Studies is the collection of papers of the department of Oriental Studies at the faculty of Humanities at Batumi Shota ProfessRustaveli State University. The papers are about the noteworthy issues of history, politics, archaeology, ethnology, introduction to linguistics and literary studies of the Eastern countries.

EDITOR: Professor Emzar Makaradze

VOLUME EDITOR: Associate Professor Manuchar Loria

EDITORIAL BOARD: Professor Gocha Japaridze (Institute of Oriental Studies, Ivane Javakhishvili Tbilisi State University, Georgia), Professor Giorgi Sanikidze (Giorgi Tsereteli Institute of Oriental Studies, Ilia State University, Georgia), Professor Marine Giorgadze, Professor Marine Aroshidze, Associate Professor Merab Khalvashi, Associate Professor Zviad Tskhvediani, Associate Professor Lile Tandilava, Associate Professor Zaza Shashikadze, Asistant Professor Liana Chkonia, Asistant Professor Khatuna Diasamidze, Academic Shahin Mustafaevi (Azerbaijan National Academy of Sciences, Azerbaijan), Associate Professor Harun Chimke Recep Tayyip Erdogan University, Turkey).

REVIEWERS: Professor Otar Gogolishvili, Professor Kakhaber Surguladze, Professor Nugzar Zosidze, Associate Professor Giorgi Chighvaria, Associate Professor Mirian Makharadze.

© Department of Oriental Studies

Address:

Ninoshvili Str. 35, Batumi, Georgia, 6010, Department of Oriental Studies, the first building of university, Room 46

E-mail : OS@bsu.edu.ge

Publishing House “Dani” 2018

Tbilisi, A. Tsereteli Str. 112

Tel.: 599 789 003

ISSN 2587-490X

წინათქმა ----- 8

ისტორია, პოლიტიკა, წყაროთმცოდნეობა
HISTORY, POLITICS, PRIMARY SOURCE STUDIES

ირაკლი ბარამიძე -----	10
1921 წლის ყარსის ხელშეკრულება Irakli Baramidze Treaty of Kars of 1921	
მადონა გოგიტიძე -----	20
ახლო აღმოსავლეთის კონფლიქტის ძირითადი ასპექტები თანამედროვე ეტაპზე (ისრაელ - პალესტინის მაგალითზე) Madona Gogitidze The main aspects of the Middle East conflict Modern stage (On the example of Israel-Palestine)	
არჩილ ვარშალომიძე -----	27
სამხრეთ-დასავლეთ საქართველო (აჭარა) ოსმალეთის იმპერიის გეოსტრატეგიულ ინტერესებში XX საუკუნის პირველ მეოთხედში Archil Varshalomidze South-Western Georgia (Ajara) within the Geostrategic Interests of the Ottoman Empire in the First Quarter of XX Century	
ემზარ მაკარაძე -----	43
თურქეთ - აშშ-ის ურთიერთობები 2016 - 2017 წლებში Emzar Makaradze Turkish - USA Relations in 2016 - 2017	
ბეკა მაკარაძე -----	59
თურქეთ-აშშ ურთიერთობის ძირითადი საკითხები XX საუკუნის ბოლოს და XXI საუკუნის დასაწყისში Beka Makaradze Main issues in relations between Turkey -America at the turn	

of XX-XXI centuries მაია მანჩხაშვილი -----	77
რუსეთი და სამხრეთ კავკასია Maia Manchxashvili Russia and Southern Caucasus	
ზაზა ბერიძე -----	97
თურქეთ-აზერბაიჯანის სტრატეგიული ურთიერთობები და საქართველო Zaza Beridze Strategic Relationships of Turkey-Azerbaijan and Georgia	

არქეოლოგია, ეთნოლოგია
ARCHEOLOGY, ETHNOLOGY

მანუჩარ ლორია -----	109
საქართველოს ეროვნული მუზეუმის აღმოსავლური კოლექციებისა და თემატური გამოცემების რეგიონული აქცენტები (ვიზუალურ ანთროპოლოგიური კვლევა) Manuchar Loria Regional peculiarities of Eastern collections and of topical editions of Georgian National Museum (visual anthropology research)	

ენათმეცნიერება, ლიტერატურათმცოდნეობა
LINGUISTICS, LITERARY CRITICISM

ლილე თანდილავა -----	122
თურქული ელემენტები ლაზურ და კლარჯულ მეტყველებაში Lile Tandilava Turkish elements in narativs of Georgians (klarjuli) end Laz language	
ვარდო ჩოხარაძე -----	130

თურქული ლექსიკა თურქული მაწარმოებლით მუჰაჯირთა
მეტყველებაში

Vardo Chokharadze

Turkish Vocabulary with Turkish Derivatives in Muhajir Speech

Марине Арошидзе -----139

Актуальность развития частных теорий перевода

(на материале грузино-турецких и турецко-грузинских
переводов)

Marine Aroshidze

THE TOPICALITY OF DEVELOPING THE SEPARATE
TRANSLATION THEORIES (BASED ON THE TRANSLATIONS
FROM AND TO GEORGIAN AND TURKISH)

წინათქმა

აღმოსავლეთმცოდნეობის პრობლემების შესწავლას ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტში საკმაო გამოცდილება აქვს.

1990 წელს პედაგოგიური ინსტიტუტის ბაზაზე გაიხსნა ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტი. მისასაღმებელ სიტყვაში იმდროინდელმა საქართველოს განათლების მინისტრმა ერთ - ერთ პრიორიტეტად დასახა მომავალში ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტში აღმოსავლეთმცოდნეობის კვლევის დიდი ცენტრის გახსნა.

2015 წლის 29 მაისის, ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტის აკადემიური საბჭოს N55 დადგენილებით, ბათუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა ფაკულტეტზე შეიქმნა აღმოსავლეთმცოდნეობის დარგობრივი დეპარტამენტი, რომლის უმთავრეს ამოცანას, აღმოსავლეთმცოდნეობის მიმართულების მაღალკვალიფიციური კადრების მომზადების პარალელურად, წარმოადგენს ეროვნული იდეალებისადმი სამსახური და სამოქალაქო ცნობიერების ფორმირების პროცესებისადმი ხელშეწყობა, ამიტომაც, ბუნებრივია, ის აქტიური პოზიცია, რომელსაც დეპარტამენტი იჩენს საზოგადოებრივ, საგანმანათლებლო თუ სახელმწიფოებრივი მშენებლობის პროცესში.

წინამდებარე **კრებული**, „აღმოსავლეთმცოდნეობის მაცნე“ I, ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნი-

ვერსიტეტის აღმოსავლეთმცოდნეობის დეპარტამენტის შრომების კრებულის პირველი გამოცემაა. მასში ასახულია, აღმოსავლეთის ისტორიის, პოლიტიკის, არქეოლოგიის, ეთნოლოგიის, წყაროთმცოდნეობის, ენათმეცნიერებისა და ლიტერატურათმცოდნეობის მნიშვნელოვანი საკითხები.

ვფიქრობთ, რომ აღნიშნული კრებული დაეხმარება აღმოსავლეთმცოდნეობის, ისტორიისა და ფილოლოგიის მიმართულების სტუდენტებსა და შესაბამისი საკითხებით დაინტერესებულ მკითხველთა ფართო წრეს.

მკითხველის ყველანაირი სამართლიანი შენიშვნა მადლობით იქნება მიღებული და გათვალისწინებული.

პროფესორი
ემზარ მაკარაძე

ირაკლი ბარამიძე

1921 წლის ყარსის ხელშეკრულება

ბოლო წლებში, განსაკუთრებით რუსეთ-საქართველოს 2008 წლის აგვისტოს ომის შემდეგ, საზოგადოების გარკვეულ წრეებში მეტი აქტუალობა შეიძინა ყარსის ხელშეკრულებამ, რომლითაც დადგინდა თურქეთ - საქართველოს საზღვარი და საფუძველი ჩაეყარა ახალ სამეზობლო ურთიერთობებს. ცნობილია, რომ 1921 წლის 13 ოქტომბრის ყარსის ხელშეკრულებას წინ უსწრებდა იმავე წლის 16 მარტის მოსკოვის ხელშეკრულება რუსეთსა და თურქეთს შორის, რომელშიც გაიწერა ის ძირითადი დებულებები, რამაც ასახვა ჰპოვა ყარსში ხელმოწერილ დოკუმენტში. ფაქტობრივად, ამიერკავკასიის რესპუბლიკების თურქეთთან საზღვრის საკითხი, ამ რესპუბლიკების მესვეურთა დაუკითხავად, რამდენიმე თვით ადრე გადაწყდა მოსკოვში, ყარსში კი საბჭოთა აზერბაიჯანის, საბჭოთა სომხეთისა და საბჭოთა საქართველოს წარმომადგენელთა მხრიდან ხელმოწერებით დადასტურდა ორ იმპერიას შორის მიღწეული კომპრომისი. თუმცა, მივყვეთ თანმიმდევრობით:

1921 წლის 11-12 თებერვალს საბჭოთა რუსეთის მხრიდან საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის წინააღმდეგ დაიწყო ფართომასშტაბიანი სამხედრო ინტერვენცია ქვეყნის ანექსიისა და ძალდატანებითი გასაბჭოების მიზნით. 25 თებერვალს საქართველოს მთავრობამ დატოვა თბილისი. 4 მარტს წითელმა არმიამ დაიკავა სოხუმი, 10 მარტს კი - ქუთაისი. პარალელურად, საქართველოს წინააღმდეგ საომარი მოქმედებები გააჩაღა თურქეთმაც, რომლის ჯარიც, 11 მარტს, გამოჩნდა ბათუმის გარეუბანში [თოიძე, 1991].

საქართველოსთვის ასეთ რთულ ვითარებაში მოსკოვში დაიწყო მოლაპარაკება ბოლშევიკურ ხელისუფლებასა და მუსტაფა ქემალ ათათურქის მთავრობებს შორის. ხელშეკრულების გაფორმების სურვილი ჯერ კიდევ 1920 წლის მიწურულს გამოითქვა, თუმცა სამშვიდობო კონფერენციამ მხოლოდ 26 თებერვალს დაიწყო მუშაობა, რაც, ვფიქრობთ, არ უნდა იყოს შემთხვევითი. როგორც ჩანს, საბჭოთა მთავრობას სურდა ოსმალეთის დელეგაცია, აზერბაიჯანისა და სომხეთის შემდეგ, საქართველოს ოკუპაცია-ანექსიის ფაქტის წინაშე დაეყენებინა და მომგებიანი პოზიციით დამჯდარიყო მოლაპარაკებათა მაგიდასთან.

მოლაპარაკება რთულად წარიმართა, მიუხედავად იმისა, რომ ამ ორ ახლადდმოცენებულ მთავრობას შორის

კეთილგანწყობილი დამოკიდებულება სუფევდა. ოსმალები ბათუმის, ართვინის, არტაანისა და ყარსის დათმობას მოითხოვდნენ, რუსეთის საგარეო საქმეთა კომისარი გ. ჩიჩერინი კი კომპრომისზე არ მიდიოდა. მოლაპარაკება ჩიხში შევიდა. ლენინი თურქეთს აღმოსავლეთში თავისი რევოლუციური იდეების პლაცდარმად განიხილავდა და მას არ სურდა, თავისი მოკავშირე გაენაწყენებინა. თანაც შესაძლოა შიშობდა, რომ მუსტაფა ქემალს ანტანტის სახელმწიფოებთან საერთო ენა არ გამოენახა და სამხედრო მოქმედებებისათვის, რომელიც ბათუმის მიმართულებით უკვე იყო დაწყებული, მასშტაბები არ მიეცა. ამიტომ, საბოლოოდ, დათმობაზე წავიდა ბათუმის შენარჩუნების პირობით, ყარსი ართვინი და არტაანი კი თურქეთის შემადგენელ ნაწილად იქნა აღიარებული. ასეთი შეთანხმება მიღწეული იქნა მოლაპარაკებებში ი.სტალინის ჩართვის შემდეგ და 1921 წლის 16 მარტს მეგობრობისა და ძმობის ხელშეკრულებასაც მოეწერა ხელი. სამწუხაროდ, ჩვენს დაუკითხავად გადაწყდა ჩვენი სამხრეთი საზღვრის საკითხი.

საინტერესოა, ამ ხელშეკრულების პირველივე მუხლში ხაზგასმულია, რომ თურქეთად იგულისხმება ტერიტორია, რომელიც მითითებულია 1920 წლის 28 იანვრის თურქეთის ეროვნულ პაქტში და ჩრდილო-აღმოსავლეთ საზღვარი გადის სოფ. სარფზე (დღემდე

თურქულ ისტორიოგრაფიაში და პოლიტიკურ წრეებში მკვლევართა და დაინტერესებულ პირთა ნაწილი აჭარის ტერიტორიას აღნიშნული პაქტით დადგენილ საზღვრებში აქცევენ და მას მოქმედ დოკუმენტად მიიჩნევენ). მეორე მუხლში კი წერია, რომ თურქეთი თანხმდება დაუთმოს საქართველოს სუვერენიტეტი ქალაქ ბათუმზე, მის პორტსა და ბათუმის ოკრუგის ნაწილზე იმ პირობით, რომ:

1. ამ ადგილების მცხოვრებნი ისარგებლებენ ფართო ადგილობრივი ავტონომიით, ადმინისტრაციული თვალსაზრისით, რაც უზრუნველყოფს თითოეული თემის კულტურულ და რელიგიურ უფლებებს და მოსახლეობას მიეცემა შესაძლებლობა დაადგინოს მათთვის სასურველი მიწის კანონი.
2. თურქეთისთვის უზრუნველყოფილი იქნება ყოველგვარი საქონლის თავისუფალი ტრანზიტი, რომელიც გაიგზავნება თურქეთში და თურქეთიდან, ბათუმის ნავსადგურის გავლით, უბაჟოდ, რაიმე შეფერხების გარეშე და ყოველგვარი გადასახადით მათ დაუბეგრავად, თურქეთისთვის ბათუმის ნავსადგურის სარგებლობის უზრუნველყოფით ამაზე სპეციალური გამოსაღებების გადაუხდელად [მასალები...].

ხელშეკრულების მე-12 მუხლით იმ ტერიტორიებს მცხოვრებთ, რომლებიც 1918 წლამდე შედიოდა რუსეთის შემადგენლობაში და გადაეცა თურქეთს, ენიჭებოდა უფლება თავისუფლად დაეტოვებინა თურქეთი და თან

წაელო თავისი ქონება. მსგავსი უფლება ეძლეოდა ბათუმის მოსახლეობასაც. მე-15 მუხლით კი რუსეთი იღებდა ვალდებულებას ისეთი ნაბიჯები გადაედგა ამიერკავკასიის რესპუბლიკების მიმართ, რომლებიც საჭირო იქნებოდა ამ უკანასკნელთა მხრიდან თურქეთთან დადებულ ხელშეკრულებებში წინამდებარე შეთანხმებით მათთან შეხებაში მყოფი მუხლების აუცილებელი ცნობისათვის [იქვე]. ანუ, რუსეთმა ივალდებულა, რომ საქართველოსომხეთ-აზერბაიჯანის მხრიდან არ იქნებოდა წინააღმდეგობა რუსეთ-თურქეთის ახალი სამეგობრო ურთიერთობებისათვის და რომ ისინი აღიარებდნენ მოსკოვის ხელშეკრულების პირობებს.

სიმბოლურია (და არა მარტო სიმბოლური), რომ მოსკოვის მოლაპარაკებები დაიწყო საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის მთავრობის მიერ თბილისის დატოვების მეორე დღეს, ხელშეკრულება კი გაფორმდა ჟორდანიას მთავრობის ემიგრაციაში წასვლამდე ერთი დღით ადრე. რუსეთმა მოსკო წინააღმდეგობის უკანასკნელი კერა ამიერკავკასიაში და ზემოაღნიშნული ვალდებულების აღებაც მისთვის დიდ პრობლემას არ წარმოადგენდა. თუმცა, როგორც ჩანს, მოსკოვში გადაწყვიტეს, რომ ყოველგვარი შესაძლო გართულების თავიდან არიდების მიზნით ამიერკავკასიის ჯერ კიდევ ფორმალურად დამოუკიდებელ რესპუბლიკებს ერთად

დაედოთ ხელშეკრულება ანკარასთან. მიუხედავად იმისა, რომ მოსკოვის ხელშეკრულებაში ამიერკავკასიის რესპუბლიკების მხრიდან თურქეთთან დასადებ ხელშეკრულებებზეა საუბარი, 1921 წლის ოქტომბერში, ყარსში, საქართველოს, სომხეთისა და აზერბაიჯანის დელეგაციები ერთ მხარეს წარმოადგენდნენ და მათ საერთო ხელშეკრულებას მოაწერეს ხელი რუსეთის მონაწილეობით. ამით ბოლშევიკურმა ხელისუფლებამ ორი კურდღელი დაიჭირა: ცალ-ცალკე მოსკოვის ხელშეკრულების პირობების აღიარებას შესაძლოა დიდი წინააღმდეგობა შეხვედროდა განსაკუთრებით საქართველოსა და სომხეთის მხრიდან, ერთიანობაში მათი იძულება კი უფრო მარტივად მოხდა. მეორეც, პერსპექტივაში ხელშეკრულების შესაძლო დენონსაციას სამივე რესპუბლიკის თანხმობა დასჭირდებოდა, რაც, თუ გავითვალისწინებთ ამიერკავკასიის რესპუბლიკების განსხვავებულ ინტერესებს, წარმოუდგენელი იყო, ცალმხრივად გამოსვლა კი შეუძლებელი იქნებოდა. ეს კი რუსეთს სამომავლოდაც მშვიდად ყოფნის გარანტიას აძლევდა. თუმცა, ხელშეკრულების ხელმოწერიდან მალევე შეიქმნა საბჭოთა სოციალისტური რესპუბლიკების კავშირი, რომელშიც ამიერკავკასია ერთ ფედერაციულ სუბიექტად შეიყვანეს და ეს უკანასკნელი საკითხიც დიდი ხნით მოიხსნა დღის წესრიგიდან.

1921 წლის 13 ოქტომბრის ყარსის ხელშეკრულება შედგება 20 მუხლისგან და აქვს 3 დანართი საზღვრების ზუსტი მითითებით. საქართველოს მხრიდან ხელშეკრულებას ხელი მოაწერეს საქართველოს სსრ რევკომის პრეზიდიუმის წევრმა, სამხედრო-საზღვაო საქმეთა სახალხო კომისარმა შალვა ელიავამ და საქართველოს სსრ საგარეო საქმეთა სახალხო კომისარმა ალექსანდრე სვანიძემ. თურქეთის მხრიდან თურქეთის დიდი ეროვნული კრების დეპუტატმა, აღმოსავლეთის ფრონტის სარდალმა ქიაზიმ ყარაბეჟირ-ფაშამ, დეპუტატმა ველი ბეიმ, საზოგადოებრივ საქმეთა სტატს-მდივნის ყოფილმა თანაშემწემ მუხტარ-ბეიმ და თურქეთის სრულუფლებიანმა წარმომადგენელმა აზერბაიჯანში მემდუხ შევქეთ ბეიმ. ხელშეკრულების 14 მუხლი რატიფიცირებას ექვემდებარებოდა, 6 კი - და მათ შორის აჭარის საკითხი - ხელმოწერის მომენტიდან შედიოდა ძალაში [მასალები...]. ხელშეკრულების რატიფიცირება თურქეთმა მოახდინა 1922 წლის 16 მარტს, საქართველომ კი - იმავე წლის 14 აპრილს - მიუხედავად ცალკეული პირებისა და აჭარის წარმომადგენელთა წინააღმდეგობისა ქვეყნის სამხრეთ ნაწილის თურქეთისათვის დათმობის გამო.

საქართველოსთან მიმართებაში ყარსის ხელშეკრულებამ სიტყვასიტყვით გაიმეორა მოსკოვის ხელშეკრულების ის ძირითადი მუხლები, რომელზეც ზევით

გვექონდა საუბარი. საინტერესოა ხელშეკრულების მე-10 მუხლი, რომელიც ასევე იქნა გადმოწერილი მოსკოვში შედგენილი დოკუმენტიდან და რომლითაც ხელმომწერი მხარეები იღებენ ვალდებულებას თავიანთ ტერიტორიაზე არ დაუშვან შექმნა ან ყოფნა ისეთი ორგანიზაციებისა და ჯგუფებისა, რომლებიც პრეტენზიას აცხადებენ მეორე ქვეყნის, ან მისი ნაწილის ხელისუფლებაზე, ან რომელთა მიზანსაც სხვა ქვეყნის წინააღმდეგ ბრძოლა წარმოადგენს. აღნიშნული მუხლი, ოდნავი სახეცვლილებით შევიდა 1992 წელს საქართველოს რესპუბლიკას და თურქეთის რესპუბლიკას შორის მეგობრობის, თანამშრომლობისა და კეთილმეზობლური ურთიერთობების შესახებ ხელმოწერილ ხელშეკრულებაში: მხარეები კისრულობენ ვალდებულებას საკუთარ ტერიტორიაზე არ დაუშვან ისეთ ორგანიზაციათა, დაჯგუფებათა თუ პიროვნებათა მოქმედება, რომლებიც მიზნად ისახავენ მეორე მხარის ტერიტორიული მთლიანობის ხელყოფას, კონსტიტუციური წყობის ძალადობით შეცვლას. მოგეხსენებათ, ამ ბოლო დროს ფეთკჟულა გიულენისა და მისი მომხრეების დევნამ თურქეთში საყოველთაო ხასიათი მიიღო, რამაც გარკვეული გამოძახილი ჩვენთანაც ჰპოვა და შესაძლოა, ეს სწორედ ხელშეკრულების ამ მუხლიდან გამომდინარეობდეს.

შეჯამების სახით შეიძლება ითქვას: არაღიარებულმა ბოლშევიკურმა რუსეთმა მოსკოვში ხელშეკრულება დადო არაღიარებულ ქემალისტურ თურქეთთან იმ ტერიტორიებზე (სხვათა შორის), რომლებიც ფორმალურად მათ არ ეკუთვნოდათ. ყარსში კი მოსკოვის ხელშეკრულების პირობების აღიარება ხელმოწერით დაადასტურეს საბჭოთა საქართველოს იმ მთავრობის წარმომადგენლებმა, რომლებიც არ გამოხატავდნენ ქართველი ხალხის ნებას და ხელისუფლებაში რამდენიმე თვით ადრე მოვიდნენ უცხო ძალაზე დაყრდნობით, სამხედრო აგრესიის გზით. მიუხედავად ამისა, ყარსის ხელშეკრულება სიცოცხლისუნარიანი აღმოჩნდა და საქართველოს დამოუკიდებლობის აღდგენის შემდეგ, თურქეთთან კეთილმეზობლური ურთიერთობის საფუძვლადაც იქნა აღიარებული. თბილისში, 1992 წლის 30 ივლისს ხელმოწერილ ხელშეკრულებაში ჩაიწერა, რომ მხარეები დაიცავენ მათ შორის დადებულ ხელშეკრულებებს და შეთანხმებებს დაწყებული 1921 წლის 13 ოქტომბრის ყარსის შეთანხმებით. თუმცა, აქვე მითითებულია ასევე, რომ მხარეები აღნიშნული შეთანხმების დებულებებს დაიცავენ თავიანთი კანონმდებლობის, არსებული პრაქტიკის და მათი საერთაშორისო ვალდებულებების გათვალისწინებით. შესაბამისად, ჩვენი ქვეყნის კანონმდებლობა და დღემდე არსებული პრაქტიკა

არ ქმნის ხელშეკრულების ცალკეული მუხლების ახლებური ინტერპრეტაციის საფუძველს.

ლიტერატურა:

1. თოიძე ლ., ინტერვენციაც, ოკუპაციაც, ძალდატანებითი გასაბჭოებაც, ფაქტობრივი ანექსიაც, თბ., 1991;
2. მასალების საქართველოს ისტორიისათვის, <http://www.amsi.ge/istoria>;
3. კრ. ბრძოლა ბათუმისათვის 1921 წლის 18–20 მარტი, თბ. 2011.

Irakli Baramidze

Treaty of Kars of 1921

On October 13, 1921, in Kars, representatives of the Soviet Azerbaijan, Soviet Armenia and Soviet Georgia – from one side, and Turkey – from other side, signed an agreement, which identified Turkey-Georgia border and laid the foundation for new neighboring relations. This was preceded by the Moscow Treaty on March 16 of the same year between Russia and Turkey, which included basic provisions that was reflected in the document signed in Kars.

However the recognition of the terms of the Moscow Treaty in Kars confirmed by signatures the representatives of the government of Soviet Georgia, who did not express the will of the Georgian people and came to power in advance of the armed forces, by military aggression, the Treaty of Kars proved to be viable and after restoration of Independence of Georgia was recognized as the basis for new relations with Turkey.

ახლო აღმოსავლეთის კონფლიქტის ძირითადი
ასპექტები თანამედროვე ეტაპზე
(ისრაელ-პალესტინის მაგალითზე)

მიუხედავად იმისა, რომ „ახლო აღმოსავლეთის კონფლიქტი“ თანამედროვე პერიოდში გასცდა ისრაელისა და პალესტინელების და საერთოდ არაბულ გარემოცვას, რეგიონის საკვანძო პრობლემა თანამედროვე საერთაშორისო ურთიერთობათა სისტემაში სხვა პარამეტრებით, სიმბიოტითა და გეოსტრატეგიული ვექტორებით მაინც ისრაელ-პალესტინის ეპიცენტრთან ორგანულ კავშირში დარჩა. ამდენად, ავტორის მოკრძალებული ამოცანაა აღნიშნული კონფლიქტის ძირითადი ასპექტების მოძიება და შეჯამება თანამედროვე ეტაპზე.

თანამედროვე პერიოდში საერთაშორისო მდგომარეობა რეგინში ძალთა განლაგებაზე გახდა დამოკიდებული. კონფლიქტს საგარეო ფაქტორები უფრო განსაზღვრავენ, ვიდრე საომარი მოქმედებები. ახლო აღმოსავლეთის კრიზისში ბევრი ქვეყანა ჩაერთო, რამაც თავის მხრივ გააჭიანურა პრობლემების მოგვარების პროცესი (მენტეშაშვილი., გვ. 138).

არაბეთ-ისრაელის პირველი დაპირიპირების შემდეგ ახლო აღმოსავლეთი თანდათან გადაიქცა დიდ სახელმწიფოთა მიერ პოლიტიკური და ეკონომიკური გავლენის

სფეროებად დაყოფის ბრძოლის ასპარეზი (გაჩეჩილაძე., გვ. 321).

ახლო აღმოსავლეთის კონფლიქტი ადგილობრივ მასშტაბებს გასცდა და საყოველთაო მშვიდობა კითხვის ნიშნის ქვეშ დააყენა, გლობალური პოლიტიკის საგნად იქცა. სამხედრო და პოლიტიკური თვალსაზრისით ყველაფერი იმაზე მიუთითებდა, რომ აღმოსავლეთის დაპირისპირება შეიძლებოდა დასავლეთ-აღმოსავლეთის კონფლიქტში გადაზრდილიყო. მსოფლიომ მთელი თავისი ყურადღება ამ რეგიონს მიაპყრო. ახლო აღმოსავლეთში უკანასკნელ წლებში განვითარებულმა მოვლენებმა ცხადყო, რომ რეგიონი მსოფლიოში არამდგრად და არასტაბილურ ადგილად რჩება, სადაც ლიბერალიზმი და დემოკრატია ფუნდამენტალიზმსა და დიქტატურას მტკიცნეულად ეჯახება (ჰერცოგი, გვ. 10-12).

2001 წლის 11 სექტემბრის შემდეგ ახლო აღმოსავლეთში ვითარება კიდევ უფრო დაიძაბა. ერთის მხრივ გააქტიურდნენ ექსტრემისტული დაჯგუფებანი, რომლებიც ტერორისტული აქტებით არსებულ სიტუაციაზე მანიპულირებდნენ. მეორეს მხრივ, ისრაელისა და არაბული ქვეყნების მთავრობათა ანტიტერორისტული საქმიანობა აშშ და ერაყის ომმა კიდევ უფრო გაზარდა.

მართალია პალესტინის ავტონომიის პრეზიდენტს, იასირ არაფატს ისრაელის ხელშეწყობა ჰქონდა ქვეყნის

მართვაში, მაგრამ ავტონომიის შიგნით „ჰამასის“ მსგავს ტერორისტულ დაჯგუფებებთან მას ურთიერთობა დაეძაბა (Гейзель., გვ.12).

2003 წელს პალესტინაში, იორდანის კურორტ აქაბაში მოეწყო შეხვედრა პალესტინის პრემიერს აბუ მაზენს (მაჰმუდ აბასს), აშშ პრეზიდენტ ჯორჯ ბუშსადა ისრაელის პრემიერ - მინისტრს არიელ შარონს შორის. შეხვედრის მონაწილეებმა ხელი მოაწერეს კონფლიქტის მოგვარების სამშვიდობო გეგმას - ე.წ. „საგზაო რუკას“, რომელიც ახლო აღმოსავლეთში მშვიდობიანობის დასამყარებლად მოითხოვდა პალესტინის ავტონომიის შექმნას. მაგრამ ამ გზაზე საბოლოოდ უნდა აღკვეთილიყო „ჰამასის“ და „ისლამური ჯიჰადის“ მსგავსი სხვა ტერორისტული ორგანიზაციის საქმიანობა (სანიკიძე., გვ.510).

2005 წლის პალესტინის ავტონომიის საპრეზიდენტო არჩევნებში გამარჯვებული მაჰმუდ აბასი თვლიდა, რომ პალესტინელები მზად არიან სამშვიდობო მოლაპარაკებების გასაგრძელებლად, მაგრამ ქვეყნის შიგნით არსებულ დაპირისპირებას ტერორისტულ ორგანიზაციებთან ვერც ის გაექცა.

2006 წლის პალესტინის საპარლამენტო არჩევნებში გამარჯვება ჰამასს ერგო, რამაც შემფოთება გამოიწვია საერთაშორისო საზოგადოებაში და პალესტინას ეკონომიკური სანქციებით დაემუქრნენ. ამ გარემოებამ მეორე

წამყვან პოლიტიკურ ძალას პალესტინაში - „ფათჰის“ საშუალება მისცა ჰამასთან ძალადობრივ კონფლიქტში ჩართულიყო. საერთაშორისო საზოგადოებამ მას მხარდაჭერა გამოუცხადა. შედეგად, 2007 წლის ივნისში ჰამასი ღაზას სექტორში გადავიდა და საკუთარი მმართველობა იქ გამოაცხადა. „ფათჰის“ მმართველობამ ღაზას სექტორი მისი ადმინისტრაციის დაქვემდებარებაში სცნო, მაგრამ ჰამასი მას სამართლებრივად არ აღიარებდა.

2008 წლის იანვარში ისრაელის შეიარაღებულმა ძალებმა, „ცახალმა“ ღაზა სექტორში რამდენიმე ადგილი ააფეთქა. დაახლოებით მილიონ ნახევარი ადამიანი იძულებული გახდა ეგვიპტეში გადასულიყო თავშესაფრისა და საკვების მოსაპოვებლად.

2009 წელს აშშ-ში ადმინისტრაცია შეიცვალა. ახალმა პრეზიდენტმა, ბარაკ ობამამ კაიროში სიტყვით გამოსვლისას, მუსლიმი სამყაროს ინტერესების დაცვასა და რეგიონში მშვიდობის ხელშეწყობაზე დასვა აქცენტები. მალევე, იგი ისრაელის პრემიერ-მინისტრს ბენიამინ ნეთანიაჰუს შეხვდა. ობამას მხრიდან ორი-სახელმწიფოს იდეის ხაზგასმაზე, ნეთანიაჰუ სამომავლოდ, პალესტინური სახელმწიფოს აღიარებას გარკვეული პირობებით დათანხმდა. თუმცა პალესტინურმა მხარემ მოთხოვნების შესრულება მაშინათვე უარყო.

აშშ პრეზიდენტის ადმინისტრაციამ სამშვიდობო მოლაპარაკებების აღდგენა 2010 წლის შემოდგომაზე სცადა, თუმცა უშედეგოდ.

2011 წელს ეგვიპტე შეეცადა პალესტინის პოლიტიკურ ძალებს შორის მოდერაცია გაეწია და მათ შერიგებას მიეღწია. 2012 წელს „ჰამასი-ფათჰის დოჰას“ შეთანხმება შედგა, რომლის მიხედვითაც ღაზას სექტორში შუალედური არჩევნები უნდა გამართულიყო და რეგიონი დამოუკიდებელ ტექნოკრატებს ემართა.

მხარეებს შორის საბოლოო შეთანხმება 2014 წელს შედგა და საერთო მმართველობისთვის მზადება დაიწყო, მაგრამ შეთანხმებამ მხოლოდ 2016 წლამდე გასტანა. ჰამასმა ღაზაში მისი პოლიტიკური გავლენების გაზრდა დაიწყო და კვლავ ალტერნატიული ხელისუფლება ჩამოაყალიბა.

2017 წლის აგვისტოს ბოლოს ამერიკის შეერთებული შტატების დელეგაციის წევრებმა პალესტინის პრეზიდენტ მაჰმუდ აბასთან შეხვედრისას განაცხადეს, რომ აშშ-ს 3-4 თვე სჭირდება პალესტინის-ისრაელის დასახლების გეგმაზე სამუშაოდ.

2017 წლის 6 დეკემბერს, აშშ-ის პრეზიდენტმა დონალდ ტრამპმა იერუსალიმი ისრაელის დედაქალაქად აღიარა. ტრამპის გადაწყვეტილებას, პალესტინაში მასობ-

რივი გაფიცვა მოჰყვა. შეტაკებები ისრაელის სამართალდამცველებსა და პალესტინელებს შორის განახლდა.

ისრაელსა და პალესტინას შორის არსებულ კონფლიქტს ჯერ-ჯერობით ბოლო არ უჩანს. მხარეები რაიმე დათმობაზე წასასვლელად მზად არ არიან. ისრაელს უნდა, რომ მისი სახელმწიფოს არსებობის უფლება სცნონ თავის ისტორიულ მიწა - წყალზე, რომლის გამოც ჯერ კიდევ რომის იმპერიას ებრძოდა, ასევე შეწყვიტონ მის ტერიტორიაზე ტერორისტული ორგანიზაციების დაფინანსება და ტერაქტების მოწყობა. პალესტინას კი, საუკუნების განმავლობაში დასახლებულ - კონტროლირებადი ისტორიული ადგილების დაბრუნება სურს.

აქედან გამომდინარე ახლო აღმოსავლეთის კონფლიქტის ძირითადი ასპექტები მოწინააღმდეგე მხარეთა დიდ ძალისხმევაზე და კეთილგონიერებაზეა დაფუძნებული. რეგიონში მშვიდობის დასამყარებლად კი ჯერ კიდევ საკმაოდ დროა საჭირო.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. გაჩეჩილაძე რ., ახლო აღმოსავლეთი: სივრცე, ხალხი, პოლიტიკა, თბ., 2003;
2. მენტეშაშვილი ზ., ისრაელის პოლიტიკური განვითარების თავისებურებანი, „ახლო და შუა აღმოსავლეთი“, შრომების კრებული, ტ. I. თბ., 2002;

3. სანიკიძე გ., ახლო აღმოსავლეთის ისტორია და მისი ურთიერთობები სამხრეთ კავკასიასთან (XIX ს - XX ს-ის დასაწყისი), თბ., 2011;
4. ხაიმ ჰერცოგი, ისრაელ-არაბების ომები, თბ., 2007;
5. Израиль, <http://hoion-city.com/history/index.html>;
6. Гейзель З., Политические структуры государство Израиль, <http://www.il14u.org.il14u/society/geizel/61.html>;
7. <http://www.epn.ge/?id=56988>

Madona Gogitidze

**The main aspects of the Middle East conflict
Modern stage (On the example of Israel-Palestine)**

In modern times, international situation has become dependent on the deployment of forces in the Middle East. Conflicts of foreign factors are more determined than military actions. Many countries have been involved in the crisis in the Middle East, which in turn has delayed the process of solving problems.

After the first Arab-Israeli invasion, the Middle East has gradually turned into a great deal of struggle to split into large areas of political and economic influence.

The conflicts between Israel and Palestine have not yet come to an end. The sides are not ready to go any further.

The main aspects of the Middle East conflict are based on the great efforts and reasonableness of the adversary parties. It is still time to get peace in the region.

არჩილ ვარშალომიძე
სამხრეთ-დასავლეთ საქართველო (აჭარა) ოსმალეთის
იმპერიის გეოსტრატეგიულ ინტერესებში XX საუკუნის
პირველ მეოთხედში

ბათუმის სამშვიდობო საზავო კონფერენციაზე ქართულმა დიპლომატიამ უდიდესი მარცხი განიცადა, რაც აისახა 1918 წლის 4 ივნისის საქართველო-თურქეთის ხელშეკრულებაში. ისარგებლა რა ოსმალეთის მთავრობამ მსოფლიო ომისაგან გამოწვეული მძიმე პოლიტიკური ვითარებით, დაარღვია საერთაშორისო სამართლით გათვალისწინებული ნორმები, იგნორირება გაუკეთა ბრესტ-ლიტოვსკის ხელშეკრულებას და საქართველოს რესპუბლიკას თავს მოახვია მძიმე კაბალური პირობები, რომლის ძალითაც ერთიან ქართულ ტერიტორიულ სივრცეს მოწყვეტილი აღმოჩნდა 9500 კვ/კმ ტერიტორია 350 ათასი მცხოვრებით[1:52]. 4 ივნისის ხელშეკრულებას 11 მაისს წარმოდგენილ ხელშეკრულების პროექტან შედარებით ის უპირატესობა გააჩნდა, რომ საქართველო ახალციხის მაზრიდან ინარჩუნებდა მხოლოდ აბასთუმანსა და აწყურს [2:13-18].

ზემოთ აღნიშნული ძირითადი ხელშეკრულების გარდა, იმავე დღეს საქართველოსა და ოსმალეთის მთავრობას შორის ხელი მოეწერა სამ დამატებით კონვენციას. პირველი დამატებითი ხელშეკრულება, რომელიც 9 მუხლისაგან შედგებოდა, შეეხებოდა ორ ქვეყანას შორის ვაჭრობისა და სანავიგაციო საკითხების დარეგულირებას.

მეორე დამატება, რომელიც სულ 3 მუხლს შეიცავდა, არეგულირებდა შავი ზღვის სანაპირო ზოლში მცხოვრებთათვის გარკვეულ შეღავათებს. მესამე დამატება კი, რომელიც 7 მუხლისგან შედგებოდა, შეეხებოდა საქართველოში მცხოვრები მაჰმადიანური სარწმუნოების მიმდევარი პირების უფლებამოსილებათა განსაზღვრას. დამატებითი ხელშეკრულება გაფორმდა აგრეთვე სამხედრო თანამშრომლობის საკითხებზეც და ტყვეების გაცვლასთან დაკავშირებით. ასევე ხელი მოეწერა დამატებით სამხრეთ კონვენციას - „ბაქო-ბათუმის ნავთობსადენის გამოყენების შესახებ, რომლის მიხედვითაც, საქართველოსა და აზერბაიჯანის მთავრობები ღებულობდნენ ვალდებულებას, უზრუნველყოთ ნავთობსადენის უსაფრთხოება. განსაკუთრებულად შეურაცმყოფელი და დამამცირებელი იყო ხელშეკრულების მე-6 მუხლი, რომლის მიხედვითაც - საქართველოს მთავრობას უნდა მოეხდინა საჯარისო შენაერთების დემობილიზაცია (ბათუმის ოლქში) ხოლო რესპუბლიკის სამხედრო ძალებზე კი კონტროლი უნდა გაეწია ოსმალეთის მთავრობას. გარდა ამისა, საქართველოს მთავრობა ვალდებული იყო სამსახურიდან დაეთხოვა და ქვეყნიდან გაეძევებინა ყველა ის სამხედრო პირი, რომლებიც მონაწილეობას ღებულობდა ოსმალეთის წინააღმდეგ წარმოებულ ბრძოლებში[3:349-360].

მიუხედავად იმისა, რომ ბათუმის ხელშეკრულების რატიფიკაცია ერთი თვის განმავლობაში უნდა მომხდარიყო, ეს არ განხორციელებულა და არც არავის დაუმტკიცებია, რადგანაც საქართველოს მთავრობამ სას-

წრაფოდ მიიღო ზომები, საერთაშორისო იურიდიული ნორმების დაცვით შეეცვალა 4 ივნისის ხელშეკრულება. ამ მიზნით, 1918 წლის 6 ივნისს ბერლინში მყოფმა დიპლომატიურმა მისიამ აკაკი ჩხენკელის მეთაურობით, გერმანიის საგარეო საქმეთა სამინისტროს გადასცა ნოტა, რომელშიც ვკითხულობთ: „ბათუმის კონფერენციაზე ხელშეკრულების დადება მოხდა ძალდატანებით საერთაშორისო სამართლებრივი ნორმების დარღვევით და ამიტომ საჭიროა, აღნიშნული ხელშეკრულების დაუყოვნებლივი გადასინჯვა, წამყვან სახელმწიფოთა განსაკუთრებულ კონფერენციაზე“ [4:37].

ასევე საინტერესო გახლავთ, აკაკი ჩხენკელის წერილი, გაგზავნილი გენერალ ბ. შტუმფის სახელზე, სადაც კიდევ ერთხელ იყო დასაბუთებული ბათუმის ხელშეკრულების გადასინჯვისა და ახალი კონფერენციის მოწვევის აუცილებლობა. განსაკუთრებული გულისტკივილი მაინც ამ წერილში ახალციხისა და ახალქალაქის მაზრების უკანონოდ მიტაცებაზე იყო გამახვილებული: „საქართველო ახალციხის გარეშე უკარო სახლია და ეს ისეთი აქსიომაა, რომელიც იცის ყველამ, როგორც საქართველოში, ისე ოსმალეთში. ახალციხისა და ახალქალაქის მაზრები მდებარეობს ბათუმ-ყარს-არტაანის ოლქებს შუა. მაშასადამე, თუ ხსენებული მაზრები გადაეცემა თურქეთს, ამით ავტომატურად ბათუმ-ყარს-არტაანის ოლქების ბედიც წყდება და ისინი ოსმალეთის სასარგებლოდ უნდა ჩაითვალოს, რაც სრულიად ეწინააღმდეგება ბრესტ-ლიტოვსკის ხელშეკრულებას“ [5:2-3].

გერმანიის მოლაპარაკებები მოკავშირე სახელმწიფოებთან კონფერენციის მოწვევის თაობაზე არ გაჭიანურებულა და 24 ივნისს ფონ კიულმანმა რაიხსტაგის სხდომაზე გააკეთა განცხადება, მოკავშირე სახელმწიფოებთან მიღწეულ შეთანხმებაზე, რათა ჩატარებულიყო კონფერენცია, რომელიც კავკასიაში მიმდინარე მძიმე პოლიტიკურ პროცესებთან დაკავშირებულ საკითხებს განიხილავდა [6:123-124].

მიუხედავად ყოველივე ამისა, კონფერენციის ჩატარება ჭიანურდებოდა და საბოლოო ჯამში ის არც ჩატარებულა, პირველ მსოფლიო ომში გერმანიისა და მისი მოკავშირეების მიერ განცდილი მარცხის გამო.

ოსმალეთის მთავრობა კარგად აცნობიერებდა, რომ მოახლოებულ საზავო კონფერენციაზე, მისი ტერიტორიული პრეტენზიები შესაძლოა მინიმუმამდე დასულიყო და შესაბამისად ბევრი ოკუპირებული ტერიტორიის დაცლაც მოუწევდა, ამიტომ ოსმალებმა გარკვეულ დიპლომატიურ ხერხს მიმართეს. კერძოდ, იმისათვის რომ დაესაბუთებინათ ბათუმ-ყარს-არტაანის ოლქების მიტაცების იურიდიული საფუძველი, გადაწყვიტეს, აღნიშნულ ოლქებში ჩაეტარებინათ სახალხო რეფერენდუმი.

ოსმალების ამ განზრახვას ბათუმის ოლქში ადგილობრივი მოსახლეობის მხრიდან დიდი წინააღმდეგობა შეხვედრია, რაც იმაში გამოიხატა, რომ მოსახლეობის გარკვეული ნაწილი აიყარა და საქართველოს სხვადასხვა ტერიტორიებზე გადასახლდა. მაგალითად: თუ ბათუმის მკვიდრი მოსახლეობა 1917 წელს 34.688 ადამიანს შეად-

გენდა, ოსმალთა მიერ ბათუმის ოლქის ოკუპაციის შემდეგ მოსახლეობა 15.284 სულამდე შემცირებულა [75:12].

1918 წლის 11 ივლისს ბათუმის გუბერნატორის ხელმძღვანელობით, ქალაქის თვითმართველობას დაევალა საარჩევნო კომისიის შექმნა. შეიქმნა 16 კაცისაგან შემდგარი კომისია, რომელმაც უმოკლეს დროში შეიმუშავა რეფერენდუმის მოწყობისა და ჩატარების დებულება, რომელიც ითვალისწინებდა კენჭისყრის პროცედურის ღია წესით ჩატარებას. ამ წინადადებას შეეწინააღმდეგა გრიგოლ გიგინეიშვილი, რომელმაც ამხილა რეფერენდუმის ყალბი, ფიქტიური ხასიათი და დაასაბუთა, რომ ეს რეფერენდუმი ოკუპაციის პირობებში ვერ იქნებოდა მოსახლეობის ნამდვილი ნება-სურვილის გამომხატველი და ლეგიტიმური [8].

სამუსლიმანო საქართველოს მოწინავე ინტელიგენცია თუ როგორ შეხვდა რეფერენდუმის ჩატარების ფაქტს, კარგად ჩანს გაზეთ „ერთობაში“ დაბეჭდილ სულებიან ირემამის წერილში. მასში ვკითხულობთ: „როგორც ცნობილია, ბათუმში ოსმალეთის მთავრობა უკვე შეუდგა რეფერენდუმის მოხდენას, რომელიც იქნება ოსმალთა იმპერიის ტერიტორიების და არა ხალხის სასარგებლოდ. ნათლად რომ ვთქვათ, ასეთი მოვლენა სერიოზულად უსარგებლოა ხალხისათვის. ოსმალთა ასკერები, როცა ხიმტებით გადგანან თავს, მაშინ კანონიურად რეფერენდუმის მოხდენა ყოვლად შეუძლებელია. მაშ რა პირობაა საჭირო, რომ რეფერენდუმი კანონიერი იყვეს?! უპირველეს ყოვლისა ბათუმის ოლქი ოსმალელების სამხედრო ძალებისაგან უნდა

გაიწმინდოს და მაშინ ხალხს ძალის დამტანებელი არ ეყოლება და იგიც თავისუფლად მისცემს ხმას ვისაც სურს. თუ ეს ასე მოხდება, ხალხი გაიმარჯვებს, თუ არა და - იმპერიალისტები. ყოველთვის რეფერენდუმი თავისუფალი უნდა იყვეს, მაგრამ ჩვენ ვიცით, რომ ოსმალეთის მეოხებით თავისუფლება იქ აღარ არსებობს. ოსმალეთის მთავრობამ ერთი თვის წინეთ, სამაჰმადიანო საქართველო შეგნებული პირებისაგან გასწმინდა და გაგზავნა ისინი ოსმალეთის კატორღაში - სივასში, რომ რეფერენდუმი თავის გუნებაზე მოეხდინა. როგორც ბათუმის ოლქის მაჰმადიანების ერთი წევრთაგანი, ასეთი რეფერენდუმის გამო პროტესტს ვაცხადებ, ვინაიდან ის რეფერენდუმი, რომელსაც ახდენს ოსმალეთი არის უკანონო და ვითხოვთ თავისუფლად რეფერენდუმის მოხდენას[9].

მიუხედავად ასეთი კრიტიკული დამოკიდებულებისა, ოსმალეებმა რეფერენდუმი მაინც ჩაატარეს. ქართული პრესის ცნობით, ბათუმში 14 ივლისს დანიშნულ რეფერენდუმში 4312 კაცის ნაცვლად მონაწილეობა მიიღო 2829 ადამიანმა. ოსმალეთის სასარგებლოდ ხმა მიუცია 2669 კაცს, წინააღმდეგი კი 160 გამოსულა. ეროვნების მიხედვით ხმები კი ასე გადანაწილებულა:

1. პოლონელებს, უკრაინელებს, სპარსელებს, ოსმალეებს და ჩრდილო კავკასიელებს ერთიანობაში მათ სასარგებლოდ მხოლოდ 728 ადამიანს მიუცია. წინააღმდეგი ყოფილა 95, ხოლო არ გამოცხადებულა 357.

2. 4076 ქართველიდან, რეფერენდუმში მონაწილეობა მიუღია - 413 კაცს. რუსი ეროვნების 1062

კაციდან რეფერენდუმში მონაწილეობა მიუღია 467-ს, ბერძენთაგან კი - 838-ს [10].

საარჩევნო წესთან დაკავშირებული მთელი რიგი პროცედურები მნიშვნელოვანი დარღვევებით ჩატარდა. კერძოდ, საერთაშორისო ნორმებით დადგენილი ერთი ფერის ბიულეტენის ნაცვლად გამოიყენეს ორი ფერის ბიულეტენი. თეთრი ფერის ბიულეტენი თურქეთთან შეერთებისათვის ხმის მიცემას გულისხმობდა, შავი კი - საქართველოსათვის. რეფერენდუმში მონაწილე პირნი, თურქეთის ჯარის ნაწილებით გარშემორტყმულნი, ღებულობდნენ ორ ბიულეტენს და სურვილისამებრ ამა თუ იმ ფერის ბიულეტენს მთავრობის წარმომადგენელს აძლევდნენ.

ასეთ პირობებში, რა თქმა უნდა შეუძლებელი იყო თავისუფალი არჩევანის გაკეთება, ამიტომ ადამიანები პირადი დაუცველობის შეგრძნებით, იძულებულნი იყვნენ, თავისი სურვილის საწინააღმდეგო არჩევანი გაეკეთებინათ.

ოსმალებს განსაკუთრებულად გასჭირვებიათ რეფერენდუმის ჩატარება ქობულეთში, რადგანაც მოსახლეობა ღიად აფიქსირებდა მათ ნება-სურვილს და ხმას აძლევდა აჭარის საქართველოსთან შეერთებას. ქობულეთის მოსახლეობას ამ მხრივ გმირული მაგალითი მისცა სამუსლიმანო საქართველოს განმათავისუფლებელი კომიტეტის ერთ-ერთმა აქტიურმა წევრმა ხასან თხილაიშვილმა, რომელიც, მიუხედავად იმისა, რომ ხმის მისაცემად გილას იმყოფებოდა ქალაქის გუბერნატორის წარმო-

მადგენელი, არ შეუშინდა მათ მუქარას და ყველასათვის გასაგონად და დასანახად ღიად ხმა მისცა საქართველოსთან შეერთებას და იქ შეკრებილ ხალხსაც ამისკენ მოუწოდა [11:27-29].

ამ ფაქტს უფრო დაწვრილებით აღწერს თვით ხასან თხილაიშვილი გაზეთ „ერთობაში“ მიცემულ ინტერვიუში. აი რას წერს ის: „ქობულეთში ოსმალებმა ხუთშაბათს, 11 ივლისს მოახდინეს ხმის მიცემა. ყუთი დადგეს შიგ ქობულეთში და იქ მიიწვიეს მთელი რაიონის მცხოვრებნი, მაგრამ ხმის მისაცემად ცოტა გამოცხადდა. წინასწარ მოვიდნენ ბათუმიდან მთავრობა, ალები და ადგილობრივ ალებთან გამართეს ბჭობა. გამოიყვანეს დიდძალი ჯარი და აჭიდავეს ფალავნები. უკრავდა ზურნა და მუსიკა. შემდეგ მოუყარეს ხალხს თავი, ირგვლივ ყუთთან შემომამწკრივეს ტყვიათმფრქვევები და ზარბაზნები და გამოუცხადეს ხალხს: 40 წელიწადი დასტიროდით თქვენს ბედს, რადგან თქვენ ქრისტიანების ხელში იყავით ჩავარდნილი. ეხლა დაგვიდგა დრო, რომ შეგეკითხოთ - ქრისტიანობა გინდათ თუ მაჰმადიანობა. ქრისტიანობას ნიშნავს შავი ბიულეტენი და მაჰმადიანობას - თეთრიო და დაიწყეს ხმის მიცემა, ყუთზე დაბრძანდა ბათუმის ვალი (გუბერნატორი). ალები ხალხს ეუბნებოდნენ, ღმერთი არ გაგიწყრეთ, შავი ქალაქი არ ჩააგდოთ ყუთში. მე და რამდენიმე პირი შევეცადეთ აგვეხსნა ხალხისათვის სინამდვილე, მაგრამ შემამჩნიეს და მიმიყვანეს ყუთთან. ვალმა მითხრა: შენ სულთანნი და მაჰმადიანობა არ გინდაო?! მე ვუპასუხე - სულთნის მონობა რომ არ მინდოდეს, ეს მაჰმადიანობის

უარყოფას არ ნიშნავს. მე „ხურიეთი“ (თავისუფლება) და ჩემ ძმებ ქართველებთან დარჩენა მინდა. ვთქვი და ყუთში შავი ქალაღი ჩავაგდე. ვალი განრისხდა - ბოლშევიკობა სდომებიაო, სულთნისა და მაჰმადის სჯულის წინააღმდეგ მიდისო იყვირა და იქვე დამიჭირეს. რამდენიმე ხანს იმავე ხალხის დასანახად მამყოფეს, მერე ხალხის თანდასწრებით გამიყვანეს ზღვის პირას და ხელებგაშლილი ამაკრეს ჯვარსავით მომზადებულ ხეზე. გამოიყვანეს ჯარიდან 6 ასკერი და მხვრეტდნენ, მაგრამ ამ დროს მოვიდა ავტომობილით ვინმე ნემეცი და გამათავისუფლეს, ღამით კი ისევ დამიჭირეს და მოკლა მომინდომეს, მაგრამ ადრე გავიგე და დავიმალე. ეხლა უპატრონოდ მივატოვე ცოლ-შვილი და გამოვედი. ხმის მიცემაში ასკერებიც იღებდნენ მონაწილეობას. 12-13 წლის ბავშვებსაც მისცეს ნება, ქალები კი ყუთთან არ მიუშვეს. ქალებს რომ ხმა მიეცათ, ყველანი ჩვენ ქართველებს მოგვცემდნენ ხმას, რადგანაც ძლიერ შეწუხებული არიან ოსმალო ჯარისაგან. საერთოდ საშინელ მდგომარეობაში არის მთელი ქობულეთის რაიონის მცხოვრებნი. საჭმელ-სასმელი და ავეჯი მთლად წართვეს ხალხს. თუმცა ამ დღეებში ლელვას მიდამოებიდან ერთი „ფირკე“ ჯარი (12000) სადღაც, ვგონებ კონსტანტინეპოლისაკენ გაისტუმრეს, მაგრამ საკმაოდ დარჩა, რომელიც სადგურ ქობულეთის ახლოს დგას და მცხოვრებლებს ავიწროებს. უკმაყოფილება დიდია ხალხში, მაგრამ შიშით ვერ გამოუთქვამთ. თუ თვით არ განიცადა კაცმა, წარმოუდგენელია იმ საშინელების

აღწერა, რაც მე მომაცენეს ამ შავი ქაღალდის ყუთში ჩაგდებისათვის” [12].

საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის მთავრობის პროტესტს რეფერენდუმის წესების უგულველყოფისა და ფეხქვეშ გათელვის გამო, დაერთო თვით გერმანიის მთავრობის პროტესტი თურქეთის ხელისუფლებისადმი. ამ პროტესტში, გერმანიის მთავრობა, თურქეთის მთავრობას ადანაშაულებდა ბრესტ-ლიტოვსკის ხელშეკრულების მე-4 მუხლით გათვალისწინებული ნორმების დარღვევაში[13:374].

რეფერენდუმის გაყალბების შემდეგ სამაჰმადიანო საქართველოში ეროვნული მოძრაობა და ბრძოლა ოსმალთა ოკუპანტების წინააღმდეგ კიდევ უფრო გაძლიერდა და ამ მოძრაობის ერთგვარ მაკოორდინირებელ ცენტრს სამაჰმადიანო საქართველოს განმათავისუფლებელი კომიტეტი წარმოადგენდა, რომელიც ჯერ კიდევ 1918 წლის მაისში შეიქმნა ოსმალთა შემოსევების გამო თბილისში გახიზნული ადგილობრივი ქართველი მაჰმადიანების - ჰაიდარ აბაშიძის, ზია აბაშიძის, სულეიმან დიასამიძის, ყადირ შერვაშიძის, ჯემალ ნოღაიდელის და ხასან თხილაიშვილის თაოსნობით, რომლებმაც კომიტეტის თავმჯდომარედ დასუწრებლად აირჩიეს ტრაპიზონის ციხეში დაპატიმრებული მემედ აბაშიძე, რომელმაც მხოლოდ მოგვიანებით შეძლო ციხიდან გაქცევა და სათავეში ჩაუდგა აჭარაში ფართოდ გაშლილ ეროვნულ მოძრაობას [14:262].

სხვათა შორის, სწორედ ოსმალეთის მთავრობის მანკიერი საქმეების მხილების გამო მოხდა მისი დაპატიმრება. ამ ფაქტთან დაკავშირებით, საინტერესო ცნობა აქვს დაცული სტეფანე ქემხაძეს თავის მოგონებებში. ის წერს: მას შემდეგ, რაც თურქებმა დაიკავეს ბათუმი და შემდგომ ოზურგეთიც, ამის აღსანიშნავად ქალაქის გუბერნატორმა გამართა ბანკეტი და მოიპატიჟა ქალაქის მოწინავენი - მემედ ბეგ აბაშიძე, კონსტანტინე მაჭავარიანი, ქალაქის თავი საბახტრიშვილი და სხვანი. სხვათა შორის მემედ აბაშიძეს არ სურდა ქალაქში დარჩენა და თურქებთან შეხვედრა, მაგრამ საბახტრიშვილმა სთხოვა, რომ მართო არ დაეტოვებინა. მისვლისთანავე თურქებმა იცნეს მემედ აბაშიძე, როგორც მათი მოწინააღმდეგე და ჰკითხეს ნამდვილად ის იყო თუ სხვა. მემედმა დაუდასტურა. შემდგომ სიტყვა მისცეს მემედ აბაშიძეს, რათა მას ეთქვა რამდენიმე სიტყვა თურქების ბათუმში შემოსვლასთან დაკავშირებით. აბაშიძემ დაასახელა ყველა ის მანკიერი მხარე, რაც დაუპატიჟებელი სტუმრების შემოსვლას მოჰყვა აჭარაში. ერთ-ერთმა სასულიერო პირმა, რომელიც თურქეთიდან ან ირანიდან იყო ჩამოსული ასეთი რამ განაცხადა: „ჩვენ ავიღეთ ბათუმი, ოზურგეთი და ჩემი სურვილია დავიპყროთ მთელი საქართველო და იქ გავავრცელოთ მაჰმადიანური სარწმუნეობა“. ამის შემდეგ აბაშიძემაც მოითხოვა გუბერნატორისაგან, რათა მისთვის მიეცათ სიტყვა, რათა პასუხი გაეცა ამ სასულიერო პირისათვის. მან აღნიშნა ის ძირითადი მიზეზები, რამაც გამოიწვია აჭარის დედასამშობ-

ლოსაგან ჩამოცილება და მათ აუხსნა, რომ ახლო მომავალში აჭარა კვლავ დაუბრუნდებოდა თავის დედასამშობლოს: „თქვენ აქ ჩვენთან საქართველოში მობრძანებული ხართ დროებით. როგორც მოსული ხართ, ისე წახვალთ აქედან ახლო მომავალში და ქართველი ხალხი თავის გზას თვითონ გამონახავს“. მართალია ხოჯა გაძევებული იქნა ბანკეტიდან, მაგრამ შუადღის შემდეგ ტრაპიზონიდან ბათუმში შემოვიდა სპეციალური გემი, რომელშიც ჩასვეს დაპატიმრებული მემედ აბაშიძე და წაიყვანეს ტრაპიზონის ციხეში. ეს ამბავი გაიგეს ტრაპიზონში მყოფმა ქობულეთიდან ძველად მუჰაჯირად წასულმა ქართველმა მაჰმადიანებმა, რომელთა დახმარებითაც მან საპყრობილედან მოახერხა გაქცევა და მოვიდა ქ. ფოთს. ფოთის მცხოვრებლებმა რომ გაიგეს მემედ აბაშიძე მოვიდაო, დიდი ზეიმით შეხვდნენ მოსარჩლე მამულიშვილს. აქედან ის თბილისში ჩავიდა, სადაც მან მთავრობისაგან მიიღო დავალება, რათა პირველად ჩასულიყო ოზურგეთში და არალეგალურად ემუშავა. შემდეგ ჩასულიყო ბათუმში და გაეხსნა იქ სამუსლიმანო საქართველოს განმათავისუფლებელი კომიტეტის ორგანიზაცია, საქველმოქმედო საზოგადოება და რედაქცია - „სამუსლიმანო საქართველო“ [15:5]. სწორედ „სამუსლიმანო საქართველოს განმათავისუფლებელმა კომიტეტმა“ იკისრა ის დიდი მისია, რასაც ქართული ეროვნული ცნობიერების გაღვივება და ოსმალთა ოკუპანტების წინააღმდეგ ბრძოლა ერქვა. სულ მალე ამ კომიტეტის ირგვლივ დაირაზმა საღად და პროგრესულად მოაზროვნე

ადგილობრივ ქართველ მაჰმადიანთა დიდი წრე, რომლებიც ძალღონეს არ იმურებდნენ და ყველაფრეს აკეთებდნენ იმისათვის, რომ მოსახლეობამდე მიეტანათ სიმართლე და ეჩვენებინათ ის მანკიერი მხარეები, რაც ოსმალთა მმართველობას ახლდა თან. კომიტეტი მოუწოდებდა მოსახლეობას, რათა არ აპყლოდნენ ოსმალთა ემისრებისა და აგენტების ცრუ დაპირებებს და ემხილებინათ ისინი. „არავინ მოგატყუოთ - ეწერა მიმართვაში, - ჩვენი რჯულის საქმეებში ქრისტიანი ქართველები არ ჩაერევან. მაშ ძმებო, ნუ აპყვებით თურქებს და მათ დამქაშებს. ჩვენს საქმეებს ჩვენ თვითონ ჩავუდგებით სათავეში და ჩვენ ძმებთან, ქრისტიან ქართველებთან ერთად მოვაწყობთ ჩვენ მშვიდობიან და მყუდრო ცხოვრებას. გაუმარჯოს თავისუფალ სამაჰმადიანო საქართველოს, თავისუფალ დამოუკიდებელ საქართველოში“[16].

სამაჰმადიანო საქართველოს კომიტეტის საქმიანობამ სულ მალე გამოიღო თავისი შედეგი, რომლის დადასტურებაც გახლავთ ბათუმის ოლქის მოსახლეობის მიერ, ოსმალეთის სულთნისათვის გაგზავნილი საპროტესტო წერილი, რომელშიც მხილებული და გაკრიტიკებული იყო 14 ივლისს აჭარაში ჩატარებული რეფერენდუმი. ამ წერილს ხელს აწერდა 4 ათასი ადამიანი [17].

1918 წლის შემოდგომაზე მსოფლიოში მომხდარმა გლობალურმა პროცესებმა, კერძოდ კი პირველ მსოფლიო ომში ანტანტის გამარჯვებამ წერტილი დაუსვა ოსმალეთის იმპერიის დამპყრობლურ პოლიტიკას. გაჩნდა იმედი, საქართველოს მიერ დაკარგული ტერიტორიების - ბათუ-

მისა და ახალციხე-ახალქალაქის ოლქების კვლავ შემოერთებისა, მაგრამ თურქების ინგლისელებით ჩანაცვლებამ ეს პროცესი გარკვეული დროით გააჭიანურა.

მიუხედავად ამისა, აჭარაში ეროვნული მოძრაობა და ბრძოლა ოსმალთა ოკუპანტების წინააღმდეგ არ მინელებულა. პირიქით, უფრო გაძლიერდა და ეს ორწლიანი ბრძოლის პერიოდი დასრულდა 1920 წელს, ბათუმში საქართველოს შეიარაღებული ძალების საზეიმო აღლუმითა და ჟამთა სიავის გამო გახლეჩილი საქართველოს გამთლიანებით.

გამოყენებული ლიტერატურა და წყაროები:

1. ზოსიძე ნ., პოლიტიკური სიტუაცია და ეროვნულ-განმათავისუფლებელი მოძრაობა 1918-1920 წლებში. ბათ.,1995;
2. საქართველოს ცენტრალური სახელმწიფო საისტორიო არქივი - სცსსა; ფ.1836; აღწ.1; საქ.73;
3. Документы и материалы по внешней политике Закавказья и Грузии. Тиф.,1919;
4. ნოზაძე ვ., საქართველოს აღდგენისათვის ბრძოლა მესხეთის გამო. თბ.,1989;
5. სცსსა; ფ.1864; აღწ.1; საქ.114;
6. ავალიშვილი ზ., საქართველოს დამოუკიდებლობა 1918-1921 წლების საერთაშორისო პოლიტიკაში. თბ.,1990;
7. აჭარის ცენტრალური სახელმწიფო არქივი - აცსა; ფ.7; აღწ.1; საქ.705;
8. გაზ. „ერთობა“ №154; 1918;

9. გაზ. „ერთობა“ №147; 1918;
10. გაზ. „ერთობა“ №153; 1918;
11. მესხია ე., სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოს ისტორიიდან. ბათ.,1997;
12. გაზ. „ერთობა“ №154; 1918;
13. Документы и материалы по внешней политике Закавказья и Грузии. Тиф.,1919;
14. სიორიძე მ., სამხრეთ-დასავლეთ საქართველო 1914-1918 წლებში. ბათ.,2002;
15. აჭარის სამუზეუმო გაერთიანების ხელნაწერთა ფონდი - ასგზ; ფ. 5; საქ. 69/71.;
16. გაზ. „ერთობა“ №262; 1918;
17. ჟურნ. „პირველი ნაბიჯი“ №16; 1918.

Archil Varshalomidze
South-Western Georgia (Ajara) within the Geostrategic
Interests of the Ottoman Empire in the First Quarter of XX
Century

The processes occurring in the world politics of the first half of the 20th century, which were the result of the First World War serious consequences, were reflected in Transcaucasia, including Georgia. Even in the course of peace conference new tendencies were outlined in Batumi. The imperialistic policy of Turkey became unacceptable for Germany. Such changes in foreign policy of Germany had been caused by the fact that Georgia carried out the function of the bridge between Europe and Asia.

on June 4, 1918 an agreement on peace and cooperation was signed between the governments of the Democratic Republic of Georgia and the Ottoman Empire in Batumi In it the Georgian-

Turkish border was determined in accordance with the state borders existing before the Russo-Turkish war in 1828-1929. The Turkish government took the advantage over the hard political situation in Europe caused by World War I and having violated the international Law and the Brest-Lithuanian Treaty taxed Georgia with hard conditions. As a result 9500 sq.m. of The area with 350 000 population was cut off the entire territory.

With the assistance of the German government Georgia achieved its way in the results of the Batumi conference to be reconsidered. However, the conference was finally never held. The reason was the defeat of Germany and its alliance. The Turkish government well knew that on the coming peace conference its territorial claims would appear inconsistent and it would have to cede most of its occupied territories.

Consequently it applied to certain diplomatic methods. Namely, in order to make the union of Batumi-Karsy-Artaani regions a legal document, the Turkish government decided to hold a referendum in these regions.

The referendum was held but with significant violations. According to the data of the Turkish side 83 thousand people voted in their favor but only 2 thousand-against them. On the other hand, according to the data of the Bolshevik press of that periods, 11 thousand people participated in the referendum, out of which 8500 voted in favor of the Turkish government.

Today it is difficult to trust either of these data but one is clear – neither of them expressed the will of the population or the real situation.

თურქეთ - აშშ-ის ურთიერთობები 2016 – 2017 წლებში

თურქეთ - აშშ-ის ურთიერთობები 2016-2017 წლებში რთული და იმავდროულად ნაკლებად პროგნოზირებადია, ვიდრე წინათ. დღეისთვის მათ შორის ჭარბობს გაურკვევლობა. მიუხედავად ამისა, თურქეთისა და აშშ-ის მიზნები მთელ რიგ საკითხებში ემთხვევა ერთმანეთს. საერთოდ კი, თურქეთ - აშშ-ის თანამშრომლობა დაფუძნებულია შემდეგზე:

1. თურქეთს უნდა გახდეს ახლო აღმოსავლეთის რეგიონში რუსეთისა და ირანის გეოპოლიტიკური ამბიციების შემაკავებელი ძალა, რასაც აშშ-ი არ ეთანხმება;

2. ანკარა დაინტერესებულია მონაწილეობა მიიღოს ევროპის თავდაცვის სისტემის შექმნაში. ის მიისწრაფვის ევროკავშირის სრულუფლებიანი წევრობისაკენ, რაშიც მას დიდად ეხმარება აშშ-ი;

3. თურქეთის სამხედრო არსენალის 80 % შეადგენს აშშ-ის მიერ წარმოებული იარაღი, რაც მიუთითებს აღნიშნული ქვეყნების მჭიდრო თანამშრომლობაზე ამ სფეროში;

4. თურქეთი აშშ-თან ურთიერთობით ცდილობს შეინარჩუნოს ისეთი დიდი პროექტების წარმატებული რეალიზაცია, როგორცაა: „ბაქო - თბილისი - ჯეიჰანი“;

ამავდროულად ცდილობს, გაზარდოს თავისი გავლენა შავი და კასპიის ზღვების რეგიონში;

5. 2016 წლიდან, თურქეთ - აშშ-ის ურთიერთობის დამაბვის შემდეგ, თურქეთი ცდილობს მის ტერიტორიაზე არ დადგას აშშ-ის რაკეტაწინააღმდეგო თავდაცვის სისტემის დანადგარები, რადგან ამით შეინარჩუნოს სტაბილურობა და არ გახდეს ის კიდევ უფრო დამოკიდებული აშშ-ზე;

6. 2017 წლის ნოემბრის თვეში, თურქეთის პრეზიდენტმა რეჯეფ თაიფ ერდოღანმა ნატო-ს ნდობის საკითხი კითხვის ნიშნის ქვეშ დააყანა. ჩრდილო-ატლანტიკურმა ალიანსმა უარი უთხრა ანაკარას რაკეტაწინააღმდეგო თავდაცვითი სისტემების მიწოდებაზე. საპასუხოდ ანკარამ რუსული სისტემების შექმნაზე დაიწყო მოლაპარაკებები, ხოლო ნატო-ში ამის გამო თურქეთის კრიტიკა დაიწყო.

თურქულ - ამერიკული ურთიერთობების შეფასებისას კარგი იქნება, წინ წამოვწიოთ ორ სახელმწიფოს შორის „სტრატეგიული პარტნიორობის“ საკითხი, 2002 წლიდან თურქეთი ცდილობდა გაეტარებინა „მეზობლებთან ნულოვანი პრობლემის“ პოლიტიკა.

„სტრატეგიული პარტნიორობის“ საკითხი, კიდევ ერთხელ დღის წესრიგში დადგა 2017 წლის ბოლოს, როდესაც ოფიციალური ვიზიტით თურქეთის რესპუბ-

ლიკაში იმყოფებოდა აშშ-ის ყოფილი სახელმწიფო მდივანი რექს ტილერსონი. თავის თურქ კოლეგა, მევლუთ ჩავუშოღლუსთან გამართული შეხვედრის შემდეგ მხარეებმა, „სტრატეგიული პარტნიორობის“ შესახებ ერთობლივი დეკლარაცია გაავრცელეს, რომელშიც აღნიშნული იყო, რომ ანკარა და ვაშინგტონი ტერორისტულ ორგანიზაცია, PKK/ KCK/PYD-YPG-ს წინააღმდეგ ერთობლივად იბრძობდნენ. ერთობლივ დეკლარაციაში ასევე ნათქვამია: „თურქეთი და აშშ ტერორისტულ ორგანიზაცია DEAŞ-ის, PKK-ს, ალ-ქაიდას და მათ განშტოებების წინააღმდეგ ბრძოლას ერთობლივად აწარმოებენ“ (თურქეთ-ამერიკა, 2018:3).

აშშ-ის ხელისუფლება, ყველა დროს აღნიშნავდა იმ ფაქტს, რომ თურქეთი, აშშ-ის უმნიშვნელოვანესი მოკავშირეა და ევროპული ოჯახის ნაწილი. რომლებიც ერთად უნდა იდგნენ მსოფლიოში დღეს არსებული გამოწვევების წინაშე გადასალახად“ (გრიგალაშვილი ს., 2009:89), მაგრამ ზოგჯერ დგებოდა პერიოდი, როდესაც ურთიერთობა თურქეთსა და ამერიკის შეერთებულ შტატებს შორის განსაკუთრებით რთულდება. ამ მხრივ აღსანიშნავია, თურქეთში 2016 წლის 15 ივლისის სახელმწიფო გადატრიალების მცდელობის შემდეგ ორ ქვეყანას შორის გაურკვევლობის პერიოდის დაწყება.

თურქეთ - აშშ-ის ურთიერთობები მთელი თავისი არსებობის განმავლობაში ყველაზე რთულ ფაზაში შევიდა. ანკარა უშედეგოდ ითხოვს აშშ-ში მცხოვრები ფეთქულა გიულენის (თურქეთის ხელისუფლების აზრით,

იგი არის მთავარი ბრალდებული 2016 წლის 15 ივლისს თურქეთში მომხდარი სამხედრო გადატრიალების მცდელობაში) ექსტრადიციას და აშშ-ს მიერ სირიელი ქურთების დანაყოფებისთვის (YPG) იარაღის მიწოდების შეწყვეტას, რომელსაც ანკარა განიხილავს ტერორისტული „ქურთისტანის მუშათა პარტიის“ (PKK) გაგრძელებად.

2016 წლის 15 ივლისს თურქეთში მომხდარ მოვლენებს გამოეხმაურა თეთრი სახლი, რომლის გავრცელებული ინფორმაციით, აშშ-ის პრეზიდენტი, ბარაკ ობამა და სახელმწიფო მდივანი, ჯონ კერი შეთანხმდნენ, რომ თურქეთში ყველა პარტიამ მხარი უნდა დაუჭიროს დემოკრატიულად არჩეულ მთავრობას, რათა თავიდან აიცილონ ძალადობა და სისხლისღვრა.

თურქეთში სამხედრო გადატრიალებაში მონაწილეობის ბრალდებით სხვებთან ერთად დააკავეს გენერალი ბექირ ერჯან ვანიც, რომელიც თურქეთში, ნატოს ავიაბაზა „ინჯირლიკს“ მეთაურობდა. აღნიშნულ ავიაბაზას აშშ-ი და მოკავშირეები სირიასა და ერაყში საავიაციო დარტყმების განსახორციელებლად იყენებდნენ.

„ინჯირლიკის“ ბაზის ბლოკირებამ ვაშინგტონში დიდ უკმაყოფილება და წინააღმდეგობა გამოიწვია. ამ საკითხთან დაკავშირებით, საინტერესოა შეერთებული შტატების სახელმწიფო მდივნის მოადგილის და აზერბაიჯანში აშშ-ის ყოფილი ელჩის მეთიუ ბრაიზას „ამერიკის ხმისთვის“ მიცემული ინტერვიუ, რომელშიც მან განაცხადა, რომ „შეერთებული შტატები სრულ თანადგომას უცხადებს თურქეთის დემოკრატიულად არჩეულ

სამოქალაქო მთავრობას“, - ასეთი იყო თეთრი სახლის პირველი რეაქცია თურქეთში მიმდინარე მოვლენებზე.

მოვლენები ისე ჩქარი სვლით იცვლება, რომ სულ ცოტა ხნის წინ, ნატო-ს სამიტზე განიხილავდნენ, თუ როგორ დაეცვათ თურქეთი მეხუთე მუხლით - „ისლამური სახელმწიფოსგან“, დღეს კი „ინჯირლიკის“ ავია ბაზით ნატო-ს წევრი თურქეთი, სამხედრო ოპერაციებს უზღუდავს ნატო-ს ქვეყნებს შეერთებული შტატების ჩათვლით.

აშშ-ის პრეზიდენტი დონალდ ტრამპი, თურქეთში მიმდინარე მოვლენებზე საუბრისას აღნიშნავდა: „მე დიდად ვაფასებ ერდოლანის ქმედებებს, მან შეძლო და სახელმწიფო გადატრიალების მცდელობა შეაჩერა. ზოგი ამბობს, რომ ეს დადგმული იყო, თუმცა, მე ასე არ ვფიქრობ“ (მაკარაძე, 2017, №6 :95).

ამერიკის შეერთებული შტატების ყოფილმა სახელმწიფო მდივანმა რექს ტილერსონმა, თურქეთთან მიმართებით, განაცხადა, რომ „თურქეთის პრეზიდენტ რეჯევ თაიფ ერდოლანთან ერთად ხელმეორედ უნდა განვაახლოთ მუშაობა. თურქეთი ჩვენი უძველესი ნატოს წევრი ქვეყანაა. რეგიონში აშშ-ის ნაკლებად აქტიურობამ თურქეთი აიძულა, რომ რუსეთისკენ მიბრუნებულიყო. რუსეთი თურქეთის მუდმივი პარტნიორი არ არის და მათ უნდა დავუმტკიცოთ, რომ თურქეთის ერთადერთი მოკავშირე ამერიკაა“ (ტილერსონი რ., 2017:5).

2017 წლის 16 მაისს, თეთრ სახლში თურქეთის პრეზიდენტის რეჯევ თაიფ ერდოლანის და აშშ-ის

პრეზიდენტის დონალდ ტრამპის შეხვედრა შედგა, სადაც აშშ-ის პრეზიდენტმა მიანიშნა: „ჩვენ ყოველთვის კარგი ურთიერთობა გვქონდა თურქეთთან და ვაპირებთ, რომ მომავალშიც ასე განვაგრძოთ“ (მაკარაძე, 2017, №6 :95).

მიუხედავად ამისა, დღევანდელ დღეს თურქეთსა და აშშ შორის მთავარი განხეთქილების საგანი ფეთქულა გიულენის თურქეთში ექსტრადიციაზე ამერიკული უარია. თურქეთის ხელისუფლებისთვის გიულენის არსებობა და მისი საქმიანობა მხოლოდ დისკომფორტს არ წარმოადგენს - გიულენი და ფეტო (FETO) ერდოღანის ძალაუფლების მთავარი გამომწვევი სუბიექტები არიან.

თურქული საზოგადოება მკვეთრად პოლარიზებულია, რაც ქვეყანაში 2017 წლის 16 აპრილს საკონსტიტუციო ცვლილებებზე გამართულმა რეფერენდუმმა აჩვენა. მმართველ პოლიტიკურ ძალას ამომრჩეველთა 51%-მა დაუჭირა მხარი, ხოლო 49%-მა მის წინააღმდეგ მისცა ხმა. ხელისუფლების მთავარი მიზანია გიულენმა და მისმა გაერთიანებამ, საზოგადოების და მისი მოწინააღმდეგე ნაწილის მობილიზაცია და მასში პროტესტის გენერირება არ მოახდინოს. შესაბამისად, ხელისუფლება ამ სცენარის აღსაკვეთად აქტიურ რეაქციულ თუ რეპრესიულ უსაფრთხოების პოლიტიკას ატარებს.

საბოლოო ჯამში, რეჯეფ თაიფ ერდოღანის მთავრობა აღმოჩნდა ვითარებაში, როდესაც, ერთი მხრივ, ამ ეტაპზე რუსეთთან ურთიერთობების დათბობამ მნიშვნელოვანი დივიდენდები მოუტანა, მეორე მხრივ კი, დასავლეთთან დაპირისპირებამ პიკს მიაღწია.

რეჟევ თაიფ ერდოდანის ბოლო პერიოდის საგარეო პოლიტიკამ ეჭვქვეშ დააყენა თურქეთისა და აშშ-ის პარტნიორობა. ხოლო დღეს, მას შემდეგ, რაც ურთიერთობა თითქმის კვლავ დაათბო რუსეთთან, თურქეთის პოლიტიკა მის მიმართებით უმთავრესად დამოკიდებული იქნება იმაზე, თუ რა თანამშრომლობას დაამყარებს ამერიკის შეერთებული შტატები ანკარასთან.

აშშ-ის სახელმწიფო დეპარტამენტის 2017 წლის 8 ოქტომბრის განცხადებით, ქვეყანამ თურქეთში, სტამბულში მოქმედი საკონსულოს მუშაობა, კერძოდ კი, არა მიგრაციული ვიზების გაცემა შეაჩერა. საპასუხოდ, იგივე გადაწყვეტილება მიიღო თურქულმა მხარემ. არა მიგრაციული ვიზები მოიცავს ტურისტულ, სამედიცინო, ბიზნეს, დროებით სამუშაოსა და სასწავლო ვიზიტებს.

ამერიკულმა მხარემ მისი გადაწყვეტილების ოფიციალურ მიზეზად თურქეთის მიერ აშშ-ის დიპლომატიური მისიისა და პერსონალის უსაფრთხოების კითხვის ნიშნის ქვეშ დაყენება დაასახელა. აშშ-ის მიერ ვიზების გაცემის შეჩერება თურქული სპეცსამსახურების მიერ 2017 წლის 9 ოქტომბერს, ამერიკის საკონსულოს თურქი თანამშრომლის დაკავებას მოჰყვა. დაკავებულს ბრალად ჯაშუშობა ედება, რაც აშშ-ში მცხოვრებ ფეთქულა გიულენის ჯგუფებთან კავშირში გამოიხატება.

ამერიკის საკონსულოს მიერ ვიზების გაცემის შეჩერებამ თურქეთის ეკონომიკაზე მყისიერი ეფექტი იქონია. თურქული ლირა დოლართან მიმართებაში 6.6%-ით გაუფასურდა, თურქულ საფონდო ბირჟებზე აქტივობა

შემცირდა, თურქული ავიაკომპანია Turkish Airlines-ის წილი 2016 წელთან შედარებით 11%-ით გაიზარდა.

თურქეთში აშშ-ის მოქალაქეთა ვიზიტების რაოდენობა ბოლო წლებში მცირდებოდა. თუკი მათი რიცხვი 2015 წელს 88 000 - ს სცდებოდა, 2016 წელში იგი მხოლოდ 37 000 - ს აღწევდა. აღნიშნული რადიკალური კლება იმ დროს თურქეთის ტერიტორიაზე განხორციელებულმა არაერთმა ტერორისტულმა თავდასხმამ განაპირობა. მაგრამ მას შემდეგ თურქეთში ამერიკელ ვიზიტორთა შემცირებას სხვა მიზეზი განსაზღვრავს, რასაც ორ ქვეყანას შორის დაძაბული დიპლომატიური ურთიერთობები შეიძლება დაერქვას.

რეჟიმს თაიფ ერდოღანის მთავრობასა და ბარაკ ობამას ადმინისტრაციას შორის არსებული კონფრონტაციის ხარისხი ობამას პრეზიდენტობის ბოლომდე იზრდებოდა. მაგრამ შექმნილი სიტუაციის განვითარება ვერც დონალდ ტრამპის ხელისუფლებაში მოსვლამ მოახერხა. თებერვლის ბოლოს თურქეთის სამხრეთით მდებარე ქალაქ ადანაში აშშ-ის საკონსულოს თანამშრომელი ჰამზა ულუჯაი, რომელიც 36 წლის განმავლობაში საკონსულოს მთარგმნელი იყო, ტერორისტულ ორგანიზაცია ქურთისტანის მუშათა პარტიასთან (PKK) თანამშრომლობის ბრალდებით დააკავეს. მართალია, მოგვიანებით ულუჯაი გაათავისუფლეს, მაგრამ თვითონ ფაქტი თურქეთის ანტიამერიკული ქმედებათა ტენდენციის გაგრძელება და ახალი ადმინისტრაციის სთვის განკუთვნილი პოლიტიკური სიგნალი იყო (Nezir Ö, 2018:275).

2017 წლის 16 მაისს, თურქეთის პრეზიდენტი ოფიციალური ვიზიტით ვაშინგტონში დონალდ ტრამპს ესტუმრა. ლიდერთა შეხვედრის შემდგომ გამართულ ბრიფინგზე გამოჩნდა, რომ ქვეყნებს შორის ურთიერთობის რადიკალურ ცვლილებას და გადატვირთვას უახლოეს მომავალში ადგილი არ ექნებოდა. ვიზიტის დროს მოხდა ინციდენტი, რომელმაც შემდგომში ქვეყნებს შორის პოლიტიკური ურთიერთობა კიდევ უფრო დაძაბა. ერდოღანის პირადმა დაცვამ ვაშინგტონში თურქეთის საელჩოსთან ქურთი დემონსტრანტები დაარბია და ფიზიკურად გაუსწორდა. მოგვიანებით, აგვისტოს ბოლოს ამერიკულმა სასამართლომ მომხდარზე ბრალი ერდოღანის უსაფრთხოების სამსახურს დასდო და პასუხისმგებლობა დააკისრა. სასამართლოს გადაწყვეტილებამ ერდოღანის აშშ-ის საწინააღმდეგო რიტორიკა კიდევ უფრო გაამძაფრა. მან მომხდარს სკანდალი უწოდა და აშშ-ი, როგორც FETO - ს, ასევე PKK-ს წევრების შეფარვა-დაცვაში დაადანაშაულა.

2017 წლის ივლისში თურქეთის სახელმწიფო მაუწყებელმა Anadolu-მ სირიის ტერიტორიაზე ქურთების კონტროლირებად რეგიონში განთავსებული 10 ამერიკული სამხედრო ბაზის შესახებ ინფორმაცია საჯაროდ დააფიქსირა. ინფორმაციაში შედიოდა ბაზირებულ ამერიკელ ჯარისკაცთან რაოდენობა და მათი კონკრეტული ადგილმდებარეობა. ეს ინფორმაცია კონფიდენციალური და სადაზვერვო ხასიათის იყო და საჯარო გაცხადებას არ ექვემდებარებოდა, რადგან ამერიკელი სამხედროები,

როგორც ისლამური სახელმწიფოს, ასევე ასადის რეჟიმის ძალების იერიშების სამიზნე არ გამხდარიყვნენ. პენტაგონმა მაშინდელ ფაქტთან დაკავშირებით თურქეთის მთავრობის მიმართ წუხილი გამოთქვა, რომ ქვეყნის ხელისუფლება ჩრდილო ატლანტიკური ალიანსის წევრი ქვეყნის და მისი მოკავშირის უსაფრთხოებას სათანადოდ არ აფასებდა.

თურქეთსა და აშშ-ს შორის გაუარესებული მდგომარეობა თურქეთის მმართველი ელიტის პოლიტიკური დღის წესრიგის შედეგია. გასული წლების განმავლობაში პოლიტიკური ძალაუფლების კონცენტრაცია პრეზიდენტის ხელში მოხდა, რაც 2017 წლის 16 აპრილის რეფერენდუმმა სამართლებრივად გაამყარა, თურქეთის, როგორც შიდა, ასევე გარე საფრთხეების კარდინალურმა ზრდამ, მისი დასავლელ პარტნიორებთან მთელ რიგ საკითხებში საერთო მიზნების არქონამ გამოიწვია ის, რომ თურქეთის ხელისუფლებას სუვერენულობის იდეის გამლიერებისკენ უბიძგა.

დღეს, ქვეყნის მმართველი ძალა ცდილობს საკუთარი, დამოუკიდებელი შიდა და საგარეო პოლიტიკა გაატაროს, რომელიც გაითვალისწინებს მხოლოდ თურქეთის ინტერესებს და არ გაიზიარებს მისი საერთაშორისო პარტნიორების ღირებულებებს, მიზნებსა და სულისკვეთებას. თურქეთის ჩრდილო ატლანტიკური ალიანსის წევრი ქვეყანაა, რაც მის უსაფრთხოებასა და სტაბილურობას მნიშვნელოვნად განაპირობებს, მაგრამ ბოლო პერიოდში თურქეთმა ხმამაღლა დაიწყო ნატოს ორგანიზაციის კრი-

ტიკა. ამ მოცემულობაში რამდენ ხანს გასტანს თურქეთის აღმოსავლური პოლიტიკა, რომელიც მისი სტაბილურობის გარანტიად ჯერ კიდევ ვერ ჩაითვლება, რთულად პროგნოზირებადია.

თუ თურქეთს სურს იქცეს „პირველი რანგის მსოფლიო ეკონომიკის“ და ლიბერალური დემოკრატიის ქვეყნად, მას მოუხდება აშშ-თან კავშირების გამყარება, რაც მისგან ნაწილობრივ მოითხოვს თავისი საგარეო პოლიტიკის პრიორიტეტების შეცვლას და მუსლიმურ სამყაროსგან რამდენადმე დისტანცირებას.

ბოლოს უნდა ითქვას ის გარემოებაც, რომ თურქეთისა და დასავლეთის ურთიერთობებს ყოველთვის ახასიათებდა ცვალებადობა. თურქეთის ურთიერთობას დასავლეთთან წარსულშიც ჰქონია განსხვავებული პოზიციები, თუმცა შემდეგ კარგი ურთიერთობები ჩამოაყალიბეს. შესაძლოა, მომავალში უთანხმოება დასავლეთსა და თურქეთს შორის დასრულდეს და მათ გაუგებრობას წერტილი დაესვას.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. გრიგალაშვილი ს., თურქეთი თანამედროვე რეგიონალურ პოლიტიკაში, თბილისი, 2009;
2. მაკარაძე ე., მაკარაძე ბ., თურქეთის რესპუბლიკისა და ამერიკის შეერთებული შტატების ურთიერთობები „ცივი ომის“ შემდგომ პერიოდში, აღმოსავლეთმცოდ - ნეობა, № VI. ივანე ჯავახიშვილის სახელობის

თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, აღმოსავლეთ-მცოდნეობის ინსტიტუტი, თბილისი, 2017;

3. მაკარაძე ბ., მაკარაძე ე., თურქეთ - აშშ-ის ურთიერთობები 2002-2015 წლებში, ახლო აღმოსავლეთი და საქართველო, № X. გიორგი წერეთლის აღმოსავლეთ-მცოდნეობის ინსტიტუტი, თბილისი, 2017;
4. მაკარაძე ე., თანამედროვე თურქეთის საშინაო პოლიტიკის პრობლემები, აღმოსავლეთმცოდნეობა, № V. ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, აღმოსავლეთმცოდნეობის ინსტიტუტი, თბილისი, 2016;
5. ობამა ბ., ბარაკ ობამას საგარეო პოლიტიკა - „ჭკვიანი ძალა“ თუ იდეალიზმი, 2010 [http:// nasrashvili. blogspot. com/2010/06/blog-post.html](http://nasrashvili.blogspot.com/2010/06/blog-post.html);
6. რექს ტილერსონმა სენატში საგარეო პოლიტიკის კითხვებს უპასუხა, <http://www.trt.net.tr/georgian/msoplio/2017/01/12/rek-s-tilersonma-senatshi-sagareo-politikis-kit-xvebs-upasuxa-649606>.;
7. ჯენტლესონი ბ, ამერიკის საგარეო პოლიტიკა - არჩევნის დინამიკა 21-ე საუკუნეში, თბილისი, 2015;
8. İbrahim Ö. Kaboğlu, 15 Temmuz Anayasası, İstanbul, 2017;
9. Nezir Özgen, Türkiye Tarihi, İzmir, 2018;
10. Sina A, 2018 - Sina Akşin, Kısa Türkiye Tarihi, İstanbul, 2018.

Emzar Makaradze

Turkish – USA Relations in 2016 - 2017

The US - Turkish relations are more important, more difficult and simultaneously less predictable in the modern stage than before. Today the relationship between the two

countries is characterized by prevailing uncertainty, which is caused by the following circumstances:

- 1.the political views of Turkey-the USA on the ways and methods of such conflict resolutions as, for example, the Cypriot conflict, or contradictions existing between Greece - Turkey and Turkey – Armenia;

2. Turkey has shown that it will not support the US on the issue with Syria, as well as the war in Iraq and the Kurdish conflict;

3. Turkey tries to implement a foreign policy independent from Washington.

Nevertheless, the interests of the United States and Turkey are very close to each other or just coincide. Generally, the Turkish-US cooperation is based on the following:

1. It should become the force restraining Russian and Iranian geopolitical ambitions in the region, what is unanimously recognized by the Turkish elite;

2. Ankara is interested in participating in the development of European Defence System.It strives to become a full-fledged member of the EU and it is greatly supported by the US;

3. The US-made weapon comprises 80 percent of Turkey's military arsenal, what indicates to a close cooperation of these countries in this field;

4. By cooperating with America Turkey tries to ensure successful implementation of such big projects as "Baku-Ceyhan", at the same time it strives to increase its influence on the region between the Black Sea and the Caspian Sea, which is quiet rich with energy deposits;

5. Turkey is ready to install the US missile defense system on its territory, as it will not only provide additional resources in the country and increase its military security, but also strengthen its importance in the region.

Assessing Turkish-American relations, it is better to mention the term "strategic partnership". For example, since 2002 Turkey has been trying to conduct "zero problem with neighbors" policy and in this context it took steps of friendship and economic cooperation towards Syria and Iran, to which America is not so well-disposed. These steps do not exclude a strategic partnership, but in 2003 Turkey did not allow the US armed forces to use the Turkish military bases for Iraqi warfare,

which is essentially contradicting the basic principle of "strategic partnership".

After this fact, Americans did not mention the "strategic partnership" for a long time. And after the warming of relations, American politicians started using this term again. On November 5, 2007 during the visit of the Prime Minister of Turkey Recep Tayyip Erdogan in the US, the President of America George Walker Bush mentioned this term again.

However, an attempted coup d'etat, committed on 15 July 2016 in Turkey, caused the period of uncertainty between the two countries.

In general, it is interesting to observe how the current policy of Turkey is reflected on the relations with the US. Erdogan's foreign policy almost questioned the issue of partnership between Turkey and the United States. And nowadays, when the relations with Russia have almost been regulated, Turkish policy towards Russia is largely dependent on the cooperation the United States will have with Ankara. We consider that stable relations with the US will not cause Turkey the desire to seek such an ally as Russia.

On the issue of the Middle East, regarding to the Syrian problem, Turkey has become an involuntary participant of the big countries - on the one hand, the United States, and on the other hand, Russia. After the US recent bombardment in Syria the positions of Turkey tend toward the US. In this case, we could say, Turkey fixes an indecisive position. However, in the Syrian war, due to the problem with the Kurds, Turkey has its own interests, which are the part of the Ankara new course.

Turkey could not manage to gather Turkish-speaking countries around it and head them; it also failed neither to be the leader of the Islamic world, nor to accelerate the adoption to the EU. Nevertheless, it could use the problem of refugees in relations with the European Union, but there is still a lot to do and not everything is clear.

If Turkey aims to become a country of "the first world economy" and liberal democracy, it should strengthen ties with the US, which would partly demand to alter its foreign policy priorities and to keep some distance from the Muslim world.

ბექა მაკარაძე

**თურქეთ-აშშ ურთიერთობის ძირითადი საკითხები XX
საუკუნის ბოლოს და XXI საუკუნის დასაწყისში**

XX საუკუნის ბოლოს და XXI საუკუნის დასაწყისში, თურქეთის რესპუბლიკის საგარეო პოლიტიკის მნიშვნელოვან ელემენტს ამერიკასთან ურთიერთობის სტაბილურობა წარმოადგენს. ამერიკის შეერთებული შტატების მიერ შეთავაზებულ და უზრუნველყოფილ გარანტიებს, რომლებიც თურქეთის, როგორც საგარეო ასევე საშინაო პოლიტიკის, რიტმსა და მსვლელობაზე ზემოქმედებენ, ქვეყნისათვის გადამწყვეტი მნიშვნელობა ენიჭება. თურქეთის რესპუბლიკას, როგორც აქტიური მსოფლიო ძალის, საერთაშორისო სისტემაში ჩართულობის ინტერესი და სურვილი ამერიკასთან ურთიერთობის პირდაპირ პროპორციულია. ამას ემატება თურქეთის სტრატეგიული ადგილმდებარეობა, რომელიც ამ პრეტენზიების დაკმაყოფილების პერსპექტივებს იძლევა.

საერთაშორისო ურთიერთობები არსებობს და ვითარდება საერთაშორისო სისტემის ფარგლებში. საერთაშორისო სისტემა კი თავის მხრივ ელემენტთა სიმრავლეს გულისხმობს, ისინი ურთიერთდამოკიდებულნი არიან და ურთიერთქმედებაში ქმნიან ერთ მთლიანობას (Ari T, 2013: 45). საერთაშორისო სისტემის მთავარი სუბიექტი არის

სუვერენული სახელმწიფო (სუვერენული სახელმწიფოები ფორმალურად დამოუკიდებელი და თანასწორუფლებიანი არიან, თუმცა ისინი მრავალი ფაქტორით განსხვავდებიან ერთმანეთისაგან. ეს განსხვავებულობა კი თანამედროვე საერთაშორისო სისტემის უდიდეს სირთულეს წარმოადგენს) (Toklu,V, 2006: 212), რომლის ქმედებები ანგარიშგასაწევია სხვა დანარჩენი სახელმწიფოების მხრიდან თავიანთი საგარეო პოლიტიკის შემუშავებისას, რადგან საერთაშორისო სისტემა ეს ის ასპარეზია, სადაც ხორციელდება სახელმწიფოთა მიერ ურთიერთშეფასება და მიმდინარეობს ურთიერთდამოკიდებული გადაწყვეტილებების მიღება (Sönmezoglu F.,2000:32).

ერთი სახელმწიფოს მიერ წარმოებული საგარეო პოლიტიკა, საკუთარი საზღვრების გარეთ, საკუთარი ეროვნული ინტერესების სასარგებლოდ გადადგმულ ნაბიჯებს, დასახული მიზნის მისაღწევად გამოყენებულ მეთოდებს, მოქმედების სტილსა და მიზანმიმართულ ქმედებებს აერთიანებს (Bilge,S.,1966:297). საგარეო პოლიტიკა ეს არის სახელმწიფოთაშორის ურთიერთობებში ერთი სახელმწიფოს მიერ სხვა სახელმწიფოებთან ერთად მიღებული გადაწყვეტილებები და ინიციატივები (Sönmezoglu F.,2000: 149). საგარეო პოლიტიკა სახელმწიფოსთან ერთად ჩნდება, მისი პირდაპირპროპორციულია და საერთაშორისო ასპარეზზე ერთი სახელმწიფოს მიერ საკუთარი

საზღვრების გარეთ მეორე სახელმწიფოს ან სახელმწიფოების მიმართ წარმოებულ პოლიტიკას გულისხმობს (Kürkçüoğlu, Ö., 1980:311).

საგარეო პოლიტიკის შემუშავებისას, ეროვნულ ინტერესებთან ერთად, ძალთა წონასწორობის კონცეფციაც უნდა იქნას გათვალისწინებული. ძალთა წონასწორობა კი ისეთ საგარეო პოლიტიკის გატარებას მოითხოვს, რომლის ამოსავალი წერტილიც, როგორც რეგიონული, ასევე გლობალური მასშტაბით ძალთა ბალანსის შენარჩუნება იქნებოდა (Paul, T. V., 2004:7).

თუ პირველ და მეორე მსოფლიო ომებს შორის პერიოდში საერთაშორისო მასშტაბით მულტიპოლარული სისტემა (როდესაც ძლიერი სახელმწიფოების რიცხვი ორზე მეტია სისტემა მულტიპოლარულია) (Ateş, D., 2014:56) არსებობდა (Aydın, A., Bakıncak, E., 2016:100), ცივი ომის პერიოდში ბიპოლარული სისტემა (როდესაც ძალა ორი უძლიერესი სახელმწიფოს ხელშია სისტემა ბიპოლარულია. ცივი ომის პერიოდში აშშ და საბჭოთა კავშირის სახით) (Aydın, A., 2016:47) გაბატონდა (Maersheimer, J., 1990:11). 1991 წელს საბჭოთა კავშირის დაშლით და ამერიკის სუპერ სახელმწიფოდ გადაქცევით, ერთპოლარული მსოფლიო წესრიგი ჩამოყალიბდა (Uzer, U., 2013:69-99). თუმცა ერთპოლარული სისტემის დიდი ხნით გაგრძელება შეუძლებელი იყო, რადგანაც ნებისმერი

სხვა სახელმწიფო საკუთარი არსებობის შესანარჩუნებლად ძალის ბალანსისა და კონკურენტუნარიანობის სადარაჯოზე დგას (Waltz, K. N., 1993:75-76).

საბჭოთა კავშირის დაშლის შემდეგ, ამერიკა, საკუთარი პოლიტიკური და ეკონომიკური სისტემის ლიბერალურ-დემოკრატიულად გარდაქმნით იყო დაკავებული, მაშინ, როდესაც დანარჩენი მსოფლიო ტეროროზმის, გლობალური მიგრაციის, ეთნიკური კონფლიქტების, მასობრივი განადგურების იარაღის რაოდენობის ზრდის, ნარკოტიკებისა და იარაღის კონტრაბანდის მსგავსმა პრობლემებმა მოიცვა (Kuloğlu, A.,2003:43). საერთოდ ამერიკის საგარეო პოლიტიკის კურსი ე.წ. დოქტრინების სახით არის წარმოდგენილი, რომლებიც, თავის მხრივ, შესაბამისი პერიოდის შესაბამის მოვლენების გაშუქების, შესწავლის, განხილვის, ამა თუ იმ პრობლემის მოგვარების მეთოდების თანმიმდევრულ პოლიტიკას გულისხმობს. ცივი ომის დამთავრების შემდეგ ამერიკის საგარეო პოლიტიკური კურსის თვალსაჩინო ნიმუშს 1992 წელს ამერიკის თავდაცვის სამინისტროს მიერ შემუშავებული „ახალი სამხედრო და პოლიტიკური სტრატეგია“ წარმოადგენს, რომლის მთავარი აზრი, ისაა, რომ ახალ საერთაშორისო ასპარეზზე, მანამდე არსებულმა ე.წ. შეკავების მექანიზმმა (იგულისხმება საბჭოთა კომუნისტური ძალის შეკავების პოლიტიკა) თავისი მისია

ამოწურა. დღის წესრიგში მისი შეცვლისა და ახლით ჩანაცვლების აუცილებელი პირობა დადგა (Turan, K., 2016:95).

ზესახელმწიფოდ ქცეული ამერიკის სუპერ სახელმწიფოებრიობის შენარჩუნება იყო საჭირო. ამისათვის ორი ძირითადი პუნქტის შესრულება გახდა გარდაუვალი. პირველი, ამერიკას „თავდაცვითი“ მექანიზმები უნდა აემოქმედებინა, რაც მომავალში ნებისმიერი საფრთხის თავიდან აცილების გარანტიას უზრუნველყოფდა. რაც შეეხება მეორეს, ის პირველის ბუნებრივი გაგრძელება იყო, რაც საფრთხის მოახლოების შემთხვევაში სწრაფ, მარტო სვლის, დამოუკიდებელად მოქმედების პოლიტიკაზე გადასვლას გულისხმობდა (Turan, K., 2016:96-98).

თურქეთის რესპუბლიკის საგარეო პოლიტიკის კურსზე საუბრისას, უპირველესად მისი გეოსტრატეგიულ მდებარეობაზე უნდა გამახვილდეს ყურადღება. თურქეთი, როგორც ინგლისელი გეოგრაფი ჰალფორდ მაკინდერი (Halford J.M., 1962:150-165) (1961-1947) აღნიშნავს, ევრაზიასა და აფრიკას შორის „მსოფლიო კუნძულს“ წარმოადგენს. ის ხმელთაშუა და შავი ზღვების შესაყარზე მდებარე ბალკანეთის, კავკასიის და ახლო აღმოსავლეთის დამაკავშირებელი ხიდია (Kaya, F., 2017:3). პროფესორი ჟაკ ატალი (Atalli, J., 2006:12) თავის პროგნოზებში წერს, რომ თუ XX საუკუნის დასაწყისში მსოფლიო

გეოპოლიტიკის ცენტრი ინგლისი, საფრანგეთი, ამერიკა და რუსეთი იყო, XXI საუკუნის დასაწყისში ამ დატვირთვას ამერიკა, ჩინეთი, რუსეთი, ევროკავშირი და ისლამური სამყარო იტვირთავს (Denk N.,2000:20-21). აქედან გამომდინარე, ისლამური და ქრისტიანული სამყაროს გზაჯვარედინზე მდებარე თურქეთი დასავლეთიდან - ევროპული, ჩრდილოეთიდან - რუსული, აღმოსავლეთიდან - აზიური და სამხრეთიდან - აფრიკული და არაბული კულტურის გადაკვეთის წერტილს წარმოადგენს (Kaya, F.,2017:9). მსოფლიოსთვის თურქეთი, გეოგრაფიულად დამაკავშირებელ ხიდს, კულტურული თვალსაზრისით ცენტრს, ეკონომიკურად სატრანზიტო გზას, ხოლო გეოპოლიტიკური და სტრატეგიული თვალსაზრისით სასიცოცხლო რეგიონს წარმოადგენს. ყველაფერი ეს კი უსაფრთხოების მუდმივ საშიშროებას ქმნის, რის გამოც, თურქეთი საკუთარი სტაბილურობის შესანარჩუნებლად სხვადასხვა გზის და მეთოდების ძიებაშია, სწორედ ამას ემსახურება ცივი ომის შემდეგ სუპერ სახელმწიფოდ ქცეულ ამერიკასთან ურთიერთობის წონასწორობა (Kaya, F., 2017:12).

ცივი ომის დამთავრების შემდეგ შექმნილ ახალ საერთაშორისო წესრიგის ჩარჩოებში თურქეთმა ამავე წესრიგის წამყვან სახელმწიფოს, ამერიკასთან ერთად, სვლის კურსი აირჩია. მით უმეტეს რომ უკვე აღარ არსებობდა ისეთი საშიში ძალა როგორც საბჭოთა

კავშირი იყო. გლობალიზაციის პროცესში კი კონკურენტუნარიანობის შენარჩუნებისათვის ამერიკასთან და ევროკავშირთან დაბალანსებული ეკონომიკური და პოლიტიკური პარტნიორობის უზრუნველყოფა აუცილებელი პირობა გახდა. აქედან გამომდინარე, თურქეთი დასავლეთთან დაახლოებისათვის, გლობალური ღირებულებების გარდაქმნის პარალელურად, საშინაო და საგარეო სისტემის გარდაქმნის აუცილებლობის წინაშე დადგა (Ercan, M., Ayata, A., 2007:20).

თუ გასული საუკუნის 90-იან წლებში თურქეთ-ამერიკას შორის ურთიერთობა საერთო სტრატეგიული პარტნიორობის ჩარჩოებში მიმდინარეობდა, 2001 წლის 11 სექტემბრის მოვლენების შემდეგ ის საერთაშორისო ტერორიზმის წინააღმდეგ ბრძოლასა და დემოკრატიული იდეების გამტკიცებაში გადაიზარდა (Küçükşahin, A., Akkan, T., 2007:41). ნიშანდობლივია, რომ მთელი ამ პერიოდის განმავლობაში ეს ურთიერთობა ასიმეტრიულ (ტერმინი ასიმეტრიული არასიმეტრიულს, არაპროპორციულს, არათანაბარ, შეუსაბამო სიტუაციას, გულისხმობს) (Atatürk Kültür, 1992:92-93) ხასიათს ატარებდა. სხვა დატვირთვასთან ერთად პოლიტიკური და სტრატეგიული საფრთხის შინაარსის მატარებელი ტერმინი „ასიმეტრიული“, ურთიერთობათა ორმხრივ კონცეფციას გულისხმობს. პოლიტიკური ასიმეტრიის შესანიშნავ მაგალითს

კი თურქეთ-ამერიკის ურთიერთობა წარმოადგენს. რამდენადაც თურქეთი ასიმეტრიულია ამერიკის, იმდენად ამერიკა ასიმეტრიულია თურქეთისა (Küçükşahin, A., Akkan, T., 2007:43).

საინტერესოა ამ სფეროში მომუშავე თურქი მეცნიერების მიდგომა ცივი ომის დასრულების შემდეგ საერთაშორისო ასპარეზზე თურქეთის როლსა და თურქეთის-ამერიკის ურთიერთობის საკითხისადმი. პროფესორი ჰასან ქონი განმარტავს, რომ 1991 წელს, საბჭოთა კავშირის დაშლის შემდეგ, ნავთობის უზარმაზარ მარაგთან სიახლოვემ თურქეთი ახალ, რეგიონულ ძალად აქცია, რაც ბუნებრივია, სუპერ სახელმწიფოს, ამერიკას, მოსვენებას არ აძლევდა (Köni, H., 2003:18). პროფესორი ნასუჰ უსლუ თვლის, რომ აღმოსავლეთის ბლოკის დაშლის შემდეგ შექმნილი გაურკვეველი ატმოსფერო, თურქეთის უსაფრთხოების მხრივ, შემამფოთებელი იყო. სპარსეთის ყურის კრიზისმა, იუგოსლავიაში ეთნიკურმა და რელიგიურმა კონფლიქტმა, სომხეთ-აზერბაიჯანის დაპირისპირებამ, არეულობამ ზოგადად კავკასიასა და ბალკანეთში, აიძულა თურქეთის რესპუბლიკა დაეწყო უსაფრთხოების ზომების მიღება. პროფესორის აზრით, ასეთ გაუკრვეველ და ყოველმხრივ არეულ სიტუაციაში, თურქეთს სუპერ ძალის ამერიკის „დახმარებით“ „მსოფლიო ჟანდარმის“ როლი უნდა ეთამაშა (Uslu, N.,2000:203). პროფესორი ილჰან

უზგელი თვლის, რომ თურქეთი ამერიკისთვის სასიცოცხლო მნიშვნელობის მქონე რეგიონულ ძალას, ხოლო ამერიკა თურქეთისთვის უსაფრთხოების გარანტორ ზესახელმწიფოს წარმოადგენს (Uzgel, I., 2002:251). ორივე ქვეყნის საგარეო პოლიტიკური ურთიერთმოლოდინები აშკარა და ნათელი იყო (Bal, I., 2004:152). ამერიკელი პოლიტოლოგი ზბიგნევ ბზეჟინსკის თავის წიგნში „დიდი საჭადრაკო დაფა“ წერს, რომ ცივი ომის დასრულების შემდეგ, თურქეთმა მნიშვნელოვანი გეოპოლიტიკური როლი მოირგო, თურქეთის შემოგარენში არსებულმა რეგიონულმა საფრთხეებმა, ენერგორესურსებით მდიდარ ადგილებთან სიახლოვემ და გეოპოლიტიკურმა პოზიციამ, ის ამერიკის საგარეო პოლიტიკის ცენტრში მოაქცია (Bzejnski, Zb, 2005:246).

საბჭოთა საფრთხის აღმოფხვრის შემდეგ თურქეთ - ამერიკას შორის აქტიური ურთიერთობის გაგრძელება შემდეგი სამი მიზეზით იყო განპირობებული: პირველი - აღმოსავლეთ ბლოკის დაშლის შემდეგ შექმნილი გაურკვეველი გარემო ყველაზე ძალიან აშინებდა თურქეთს, თუმცა ზესახელმწიფოსთან ურთიერთობის სტაბილურობა ამ შიშის აღმოფხვრის გარანტიას იძლეოდა; მეორე მიზეზი კი - თურქეთი ცივი ომის განმავლობაში აშკარად გამოხატულ პროდასავლურ პოლიტიკას ეწეოდა, უფრო მეტიც, საკუთარ ეროვნულ ინტერესებსაც დასავლური

ბლოკის ლიდერის, ამერიკის, პოლიტიკური და სამხედრო პრიორიტეტების შესაბამისად განსაზღვრავდა. მესამე მიზეზი კი ცივი ომის დამთავრების შემდეგ ახალ საერთაშორისო სისტემაში თურქეთის ეკონომიკის გარდაქმნის აუცილებლობა გახდა, რაც ეკონომიკურად ძლიერ ამერიკაზე პირდაპირ დამოკიდებული იყო (Çağrı, E., 2004:141-147).

მიუხედავად იმისა, რომ დრო და დრო თურქეთ-ამერიკის ურთიერთობებში გაურკვევლობისა და დამაბულობის ეფექტი აშკარად გამოხატული იყო, მათ შორის კავშირი ყოველთვის ინარჩუნებდა სტაბილურობის ზღვარს. ამის მთავარი მიზეზი კი, ხშირ შემთხვევაში, საერთო ორმხრივი ინტერესები იყო. ორივე ქვეყანას მსოფლიო საკვანძო საკითხებში, როგორც რეგიონული, ასევე გლობალური ძალების დაბალანსების საქმეში, სასიცოცხლო მნიშვნელობა ენიჭებოდათ. ანუ ამ ორ ქვეყანას შორის საგარეო ურთიერთობის მთავარი მახასიათებელი მხოლოდ ამ ქვეყნებს შორის კონკრეტულ ურთიერთობას კი არ განსაზღვრავს, არამედ მსოფლიო სხვადასხვა რეგიონში მიმდინარე მოვლენების პირდაპირ პროპორციულად იცვლის მიმართულებას. აქედან გამომდინარე, ორივე ქვეყნის მიერ საერთო საგარეო პოლიტიკის შემუშავება, მსოფლიოში მიმდინარე პროცესების შესაბამისად, შესაბამისი პოლიტიკის წარმოებით, პირდაპირ

მათი ურთიერთობების სვლასა და მიმართულებაზე აისახება (Obama Dönemi: 2009:5). ზოგადად ძლიერი თურქულ-ამერიკული პარტნიორობა, რომელიც საერთო რეგიონულ თუ გლობალურ ხედვასა და პოლიტიკას ეფუძნება, საკმაოდ დიდ ძალისხმევასა და ურთიერთობის სიფრთხილეს მოითხოვს. რადგანაც ამა თუ იმ პროცესში, ამ ორი სახელმწიფოს გარდა, სხვა სახელმწიფოების და სხვა ძალების ჩართვის გარეშე, ანუ მათი გვერდის ავლით, ამ ორ ქვეყანას შორის ურთიერთობა წარმატებული და პროდუქტიული ვერ იქნება (Obama Dönemi: 2009:6).

ამრიგად, თურქეთის რესპუბლიკის საგარეო პოლიტიკის მნიშვნელოვან ელემენტს ამერიკასთან ურთიერთობის სტაბილურობა წარმოადგენს. ამერიკის შეერთებული შტატების მიერ შეთავაზებულ და უზრუნველყოფილ გარანტიებს, რომლებიც თურქეთის, როგორც საგარეო ასევე საშინაო პოლიტიკის, რიტმსა და მსვლელობაზე ზემოქმედებენ, ქვეყნისათვის გადამწყვეტი მნიშვნელობა ენიჭება. თურქეთის რესპუბლიკას, როგორც აქტიური მსოფლიო ძალის, საერთაშორისო სისტემაში ჩართულობის ინტერესი და სურვილი ამერიკასთან ურთიერთობის პირდაპირპროპორციულია. ამას ემატება თურქეთის სტრატეგიული ადგილმდებარეობა, რომელიც ამ პრეტენზიების დაკმაყოფილების პერსპექტივებს იძლევა.

თურქეთ-ამერიკას მსოფლიოს მრავალ რეგიონში საერთო თუ საკუთარი ინტერესები და მიზნები ამოძრავებს. რეგიონებში, სადაც პირველ რიგში, საკუთარი ინტერესებიდან გამომდინარე, მშვიდობისა და სტაბილურობის უზრუნველყოფა ორივე ქვეყნის პრიორიტეტულ მიზანს წარმოადგენს. მაგალითად, ნავთობის მოპოვების და მისი ტრანსპორტირების თვალსაზრისით სტრატეგიული ადგილმდებარეობის მქონე კავკასიის რეგიონში მშვიდობიანი გზით საკვანძო კონფლიქტების მოგვარება, აქ ეკონომიკის განვითარება და მისი მდგრადობის შენარჩუნება, რეგიონის ქვეყნებში ტერიტორიული მთლიანობის უზრუნველყოფა და რუსეთის, როგორც აგრესორის, შეკავების მისია, ამავე რეგიონში საერთო ინტერესების მქონე თურქეთ-ამერიკამ იკისრა. რა თქმა უნდა ასეთ საკითხებში აზრთა სხვადასხვაობა გარდაუვალია, თუმცა ორივე ქვეყნის მიერ შემუშავებული საერთო მიზნების სისრულეში მოყვანის გზაზე ურთიერთდათმობის მეთოდი მომავალში სხვა შეთანხმებების მიღწევის გაადვილების შანს იძლევა. მიუხედავად პერიოდული უთანხმოებებისა, ისეთ საკვანძო საკითხებში, როგორცაა: ერაყის, კავკასიის, ავღანეთის, ახლო აღმოსავლეთისა და სხვა კონფლიქტების მოგვარების საქმეში ორივე ქვეყანა სასიცოცხლო პოტენციალის მფლობელია. სწორედ ეს უდიდესი პოტენციალი განსაზ-

ღვრავს თურქეთ-ამერიკას შორის სამომავლო ურთიერთობების მშენებლობის გზაზე საერთო პარტნირობის ნათელ პერსპექტივებს.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. რონდელი ა, საერთაშორისო ურთიერთობები, მესამე განახლებული გამოცემა, გამომცემლობა „ნეკერი,, თბილისი, 2006;
2. Arı T., Uluslararası İlişkiler Teorileri, (Çatışma, Hegemonya, İşbirliği), 8. Baskı, MKM yayıncılık, Bursa, 2013;
3. Atallı, J., A. “A Brief History of the Future: A Brave and Controversial Look at the Twenty-First Century”, International best seller, Brilliant and Provocative-Henry Kissinger, arcade publishing, New York, 2009;
4. Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurulu, Türkçe Sözlük, Cilt:1, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1992;
5. Ateş, D., Uluslararası Sistem, Uluslararası Sisteme Giriş, İstanbul, Küre Yayınları, 2014;
6. Aydın, A., Bakıncak, E., Uluslararası Güç Dengesi ve İki Kutupluluk Arasındaki İlişki, C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 17 (1) 2016;
7. Aydın, A., Bakıncak, E., Uluslararası Güç Dengesi ve İki Kutupluluk Arasındaki İlişki, C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 17 (1) 2016;

8. Baskın, O., Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, (1980-2001) Cilt: II, iletişim Yayınları, İstanbul, 2010;
9. Baskın, O., Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, (2001-2010)vCilt: III, iletişim Yayınları, İstanbul, 2013;
10. Bal, İ., Türkiye- Ermenistan İlişkileri, İdris Bal (ed), 21.Yüzyılda Türk Dış Politikası, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, 2004;
11. Bilge, S.,Milletlerarası Politika, (A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi) Ankara, 1966;
12. Bzejnski, Zb, Büyük Satranç Tahtası, İnkılap Kitabevi, İstanbul, 2005;
13. Çağrı,E,. Türkiye-ABD İlişkilerinin Mantıksal Çerçevesi, İdris Bal (ed), 21.Yüzyılda Türk Dış Politikası, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2004;
14. Denk, N. 21.nci Yüzyıla Girerken Türkiye'nin Jeopolitik Durumu ve Jeostratejik Öneminin Yeniden Belirlenmesi, Harp Akademisi Yayını, 2000;
15. Ercan, M., Ayata, A., Soğuk Savaş Sonrasında Ortaya Çıkan Bölgesel Sorunlar Bağlamında Türkiye-ABD İlişkilerinin Kazandığı yeni Boyutlar, Bilge Dergisi, Atatürk Kültür Merkezi, Dil ve Tarih Yüksek Okulu, (15) 2007/2;

16. Halford J. M., *Democratic Ideals and Reality*, New York, Norton, 1962;
17. Kaya, F., Coğrafi Potansiyelleri Temelinde Türkiye Jeopolitiği ve Dünya Siyasetindeki Yeri, Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Siyasal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Ulusal Hakemli dergi, Ekim 3/2, 2017;
18. Köni, H., *Yeni Hegemonya ve Türkiye*, Asam yayınları, Ankara, 2003;
19. Küçükşahin, A., Akkan, T., Değişen Güvenlik Algılamaları Işığında Tehdit ve Asimetrik Tehdit, Güvenlik Stratejileri Dergisi, Yıl:3, Sayı: 5, Haziran 2007;
20. Kuloğlu, A., Soğuk Savaş Sonrası Bozulan Dengeler Irak Krizi ve Bölgesel İstikrar Arayışları, Stratejik Analizi, Asam Yayınları, No: 44, Aralık 2003;
21. Kürkçüoğlu, Ö., Dış Politika Nedir? Türkiye'nin Dünü ve Bugünü, Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, Ankara, Cilt 35, N: 1, 1980;
22. Maersheimer, J., *Back to the Future: Instability in Europe After the Cold War*, *International Security*, 15 (1), 1990;
23. Obama Dönemi Türk-Amerika İlişkileri, Seta Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Valfi, Seta Analiz, sayı 8, Nisan, yayın hakları mahfuzdur, İstanbul, 2009;
24. Paul, T. V., *Balance of Power Theory and Practice 21st Century*, Stanford University Press, Londra, 2004;

25. Sönmezoğlu F., Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi, İstanbul, Filiz Kitabevi yayınları, 2000;
26. Toklu, V., uluslararası İlişkiler, İmaj Yayınevi, Ankara, 2006.
27. Turan, K., 2015 Yılından ABD'nin Ortadoğu Politikası, Stratejik Devirlikte Savrula-Türk Dış Politikası, (ed: Özdağ, Ü., Demirağ Y.,)Kripto yayınevi, Ankara, 2016;
28. Uslu, N., 1947'den Günümüze Türk-Amerikan İlişkilerin Genel Portresi, Avrasya Dünyası, ABD özel, 6. Cilt, N: 2, ASAM Yayınları, Ankara, 2000;
29. Uzer, U., XXI Yüzyılda Tek Kutupluluk Tartışmaları, Bilge Strateji, 5(8) 2013;
30. Uzgel, İ., "ABD ve NATO'yla İlişkiler", Baskın Oran (Ed), Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, Cilt II:1980-2001, İstanbul: İletişim Yayınları, 2002.

Beka Makaradze

**Main issues in relations between Turkey - America at
the turn of XX-XXI centuries**

After the end of the Cold War, within the the new international order, Turkey has chosen a joint move with America. Moreover, there was no anymore such a dangerous force like the Soviet Union. In the process of globalization the balance of economical and political partnership with US and

the European Union became a necessary condition, in order to maintain the competitiveness. Thus, in order to get closer to the West, Turkey has come to the need to transform its own internal and external system.

If in 90s of XX century the relations between Turkey and America continued within the framework of a common strategic partnership, after the event of 11th September 2001, this relationship developed in to the fight against international terrorism and the strengthening of democratic ideas. It should be noted that during this period, this relationship was asymmetrical. The term "asymmetric" implies a two-sided concept of relations. An excellent example of political asymmetry is Turkish-American relations. Since Turkey is asymmetric for America, America is asymmetric as well for Turkey.

An important element of the foreign policy of the Republic of Turkey is stability in relations with America. The guarantees offered by the United States of America, which affecting the course and the rhythm of Turkey's foreign and domestic policies, are crucial for the country. The interest and desire of the Republic of Turkey to participate in the

international system as an active world power is directly proportional to the attitude of the United States. In addition, Turkey's strategic position provides perspectives for meeting these requirements.

Turkey and USA has common or personal interests in the many regions of the world. For both country, depending on their own interests, priority is to provide peace and stability in the region. for example Turkey and USA has common mission to solve in Caucasus Region the key conflicts in a peaceful way, provision of territorial integrity in the countries of the region and deterrent of Russia as aggressor, because there is common interests for oil extraction and its transportation. Of course, the different opinions in this kind of issues are inevitable, but to accomplish and reach common goals by the method of mutual understanding gives ability to make other agreements easier in future . In spite of periodical disagreements, key issues such as Iraq, Caucasus, Afghanistan, Middle East and other conflicts, both countries have a vital potential. This great potential determines the clear perspectives of common partnership on their path of future relation between Turkey and the United States.

მაია მანჩხაშვილი რუსეთი და სამხრეთ კავკასია

საბჭოთა კავშირის დაშლის შემდეგ სამხრეთ კავკასიის რეგიონმა გაიაქტიურა მისი სტრატეგიული ფუნქცია, რომელიც მანამდე იმპერიის მიერ კონტროლდებოდა და მის ინტერესებს ემსახურებოდა. დამოუკიდებლობის მოპოვების შემდეგ ამ სტრატეგიული ფუნქციის სრულად გამოყენება, ათვისება და ამოქმედება ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი საგარეო პოლიტიკური მიზანი გახდა ამ რეგიონის ახალგაზრდა სახელმწიფოებისათვის, თუმცა, ამავე დროს ამუშავდა რუსული პოლიტიკური მიზნებიც, რომელიც მწვავე დაპირისპირებაში აღმოჩნდა სამხრეთ კავკასიის რეგიონის სახელმწიფოთა ინტერესებთან. როგორც რუსეთის პოლიტიკურ ლიდერების გამოსვლებში, ასევე, ამ ქვეყნის პოლიტიკურ დოქტრინებში, მუდმივად ხაზი ესმევა სამხრეთ კავკასიის რეგიონის მნიშვნელობას რუსეთისათვის. როგორც შავი ზღვის პირეთში, ასევე, კასპისპირეთში და მიმდებარე რეგიონებში გავლენის ქონა სტრატეგიულად მნიშვნელოვანია რუსეთისათვის იმდენად, რომ რუსეთმა მის სტრატეგიულ დოქტრინაში მკვეთრად ხისტი დამოკიდებულებაც კი დააფიქსირა ამ რეგიონთან მიმართებით დასაჭიროების შემთხვევაში ლოკალური დაბომბვების შესაძლებლობაც კი დაუშვა.

ამის საჭიროება კი მუდმივად დგას რუსეთისათვის სამხრეთ კავკასიის სტრატეგიულად მომგებიანი მდებარეობიდან გამომდინარე. რუსეთს, როგორც ერთ-ერთ დიდ სახელმწიფოს მსოფლიოში, თავისი პოლიტიკური თუ სხვა სახის ამბიციები გააჩნია ამ რეგიონში და ახერხებს კიდევ მათ რეალიზებას. აქედან გამომდინარე სამხრეთ კავკასიის რეგიონი ძალიან რთულ მდგომარეობაშია; ერთი მხრივ ამ რეგიონის სახელმწიფოებს სურთ დამოუკიდებლობა და განვითარებისა და პროგრესის გზით სიარული, მაგრამ, მეორე მხრივ, რუსეთის ამბიციების გამო, მუდმივად უწევთ ბრძოლა, როგორმე თავი დააღწიონ ამ გავლენებს. ეს პროცესი, შეიძლება ითქვას, ჩაკეტილ წრეზე ბრუნავს და ჯერჯერობით ვერც დასავლეთის თანადგომით, ვერც მითუმეტეს საკუთარ ძალებზე დაყრდნობით, რეგიონის სახელმწიფოები ვერ ახერხებენ დამოუკიდებლად აირჩიონ საგარეო პოლიტიკური ვექტორი და გაყვნენ ამ მიმართულებას. პატარა სახელმწიფოებისათვის დამახასიათებელია ასეთი მდგომარეობა. მაგრამ, ეს არ ნიშნავს იმას, რომ შეუძლებელია ამ წრიდან გამოსვლა. თუმცა, არც ადვილია. ვთვლით, რომ თუ მსოფლიო პოლიტიკურ პროცესებში არ მოხდა გარღვევა რუსეთთან დამოკიდებულებაში, მისი მეზობელი სამხრეთ კავკასიის რეგიონის მცირე რესპუბლიკები ვერ შეძლებენ შეცვალონ რეალობა მათ გარშემო.

მითუმეტეს, რომ რუსეთი არ შეწყვეტს მცდელობას, უფრო გაზარდოს გავლენა ამ რეგიონში და ამ წნეხთან გამკლავება ადვილი არაა. მართალია, არაერთი ავტორი ეჭვქვეშ აყენებს რუსეთის ყოვლისშემძლეობას, მაგალითად, ჰანის ადომიტი,(Hannes Adomeit)(1,1995:35-68) თვლის, რომ რუსული პოლიტიკა არცთუ ისე წარმატებულია არა მხოლოდ მსოფლიო პოლიტიკურ არენაზე. ვალტერ ლეჟუიერი (Walter Laqueur) აღნიშნავს, რომ ახლა აქვს რუსეთს მისი ძლიერების ზენიტი (2,2015:3) და რომ ხედავს შავ ღრუბლებს რუსეთის ჰორიზონტზე ეკონომიკური, დემოგრაფიული და პოლიტიკური თვალსაზრისით და მოჩვენებით რუსულ სიძლიერეს, რუსული მმართველი ელიტის აგიტაციის შედეგს უწოდებს, ვიდრე რეალობას, მაგრამ, ფაქტია, რომ ჯერ-ჯერობით რუსეთი წარმატებით ახერხებს მართოს პროცესები სამხრეთ კავკასიაში, განსაკუთრებით ოკუპაციის ფაქტორის გამოყენებით, და არა მხოლოდ ამით.

რუსეთი მუდმივად მუშაობს და მომავალშიც არ დააკლებს ამ მიმართულებით ძალისხმევას, რომ გამოასწოროს ის სტრატეგიული დისბალანსი და გარღვევა, რაც საბჭოთა კავშირის დაშლის მომენტისათვის და მომდევნო უახლოეს წლებში მისი გადასახედიდან წარმოიქმნა სამხეთ კავკასიაში. ვგულისხმობთ იმას, რომ დასავლეთმა შემოაღწია ამ რეგიონში ენერგეტიკული პროექტებით და

რუსეთისათვის ამ ენერგოპროექტების ფუნქციონირება ძალიან მტკივნეული თემაა. რუსეთი ამ რეალობას ებრძვის მუდმივად: ჯერ კიდევ გასული საუკუნის 90-იანი წლებიდან მოყოლებული დღემდე უამრავი რამ დაიწერა რუსეთის გეგმების შესახებ სამეცნიერო ლიტერატურასა და პრესაში. რუსული სპეც-სამსახურები თუ სამხედრო-ანალიტიკური წრეები მუდმივად ამუშავებენ ამ საკითხს და ეძებენ ახალ გზებსა და მეთოდებს (თუმცა, ხშირად ძველ მეთოდებს იყენებენ), რომ თავის სასარგებლოდ შეცვალონ რეალობა. ერთ-ერთ ბოლო გეგმას და რუსული გენერალიტეტის მიდგომას თუ განვიხილავთ ამ თემაზე, ვნახავთ, რომ მიზანი კვლავ იგივეა, მაგრამ ცდილობენ მეთოდები და სტრატეგია გააუმჯობესონ და გაამრავალფეროვნონ. მაგალითად, ერთ-ერთ რუსულ სამხედრო-ანალიტიკურ გამოცემაში - «Военно-промышленный курьер» - ავტორი ღიად ამბობს, რომ რუსეთისათვის სამხეთ კავკასიის რეგიონი სტრატეგიულად მნიშვნელოვანია და არ აპირებს მასზე კონტროლის დაკარგვას. ავტორი შემდეგნაირად ახასიათებს რეგიონში მიმდინარე პროცესებს: „რაც შეეხება ამიერკავკასიას: რუსეთი ამ რეგიონში თავის პოზიციებს ენერგიულად თმობს. თავდაპირველად საქართველოს ნება მისცა, რომ აშშ-ს საყრდენად გადაქცეულიყო. არადა, ამიერკავკასიის რეგიონის სხვა ქვეყნებთან შედარებით, საუკუნეთა

მანძილზე, სწორედ საქართველო იყო ჯერ რუსეთის იმპერიასთან ყველაზე მეტად ინტეგრირებული, შემდეგ კი საბჭოთა კავშირთან... მოკლედ, თუ რუსეთი დაუშვებს იმას, რომ საქართველო აშშ-ს სრულ კონტროლქვეშ მოექცევა, ეს იქნება ჩვენი საგარეო პოლიტიკის ძალიან დიდი მარცხი“ (3). მოყვანილი კომენტარიდან ნათლად და ლაკონურად ჩანს, რომ სამხრეთ კავკასიისათვის მუდმივად იქნება საფრთხე, მოექცეს რუსული ორბიტის ქვეშ.

ამ პროცესებს აქვს მეორე მხარეც: პოსტ-საბჭოთა პერიოდის გამოწვევების გათვალისწინებით, სამხრეთ კავკასიის რეგიონის სახელმწიფოები ერთდოულად ორი საგარეო პოლიტიკური მიმართულებით იყურებიან და ეს თითქოს ბუნებრივია მათთვის. საბჭოთა კავშირის დროს ამ სახელმწიფოებს დამოუკიდებელი საგარეო პოლიტიკა არ ქონდათ და თითქოს მიეჩვიენ გარე ძალის მიერ ნაკარნახევი საგარეო კურსის გატარებას. ამიტომ, ამ რეგიონის სახელმწიფოები ჯერ კიდევ იკვებებიან საბჭოთა პერიოდის პოლიტიკური ცხოვრების წესით და მეთოდებით; ჯერ კიდევ ამ პერიოდისათვის დამახასიათებელი მიდგომები გვახასიათებს და სანამ არ მოხდება მენტალური ცვლა და ტრანსფორმირება, ვერ შეიცვლება პოლიტიკური გამოწვევებისადმი მიდგომა. შესაბამისად, არა მხოლოდ ის, რომ რუსეთის ინტერესებშია, გავლენის

ქვეშ ყავდეს სამხრეთ კავკასიის რეგიონი, თავად ამ ქვეყნებში ჯერ კიდევ საბჭოური მენტალიტეტი და მართვის საბჭოური ფორმები და მიდგომებია შემორჩენილი და ეს ხელს უწყობს რუსეთს, წარმატებით განახორციელოს თავისი ინტერესები რეგიონში. ანუ საბჭოთა მეთოდებითა და მენტალიტეტით დასავლეთისაკენ სვლა შეუძლებელია. ეს შიდა წინააღმდეგობა ერთ-ერთი ყველაზე დიდი დაბრკოლებაა განვითარების გზაზე. ამ შიდა წინააღმდეგობის დაძლევის შემთხვევაში, სამხრეთ კავკასიის სახელმწიფოები წარმატებით გაართმევენ თავს ძლიერი პოლიტიკური აქტორების - რუსეთისა და თურქეთის - მიერ თავსმოხვეული პროექტების გავლენიდან თავის აცილებას.

რაც შეეხება რუსეთის ინტერესთა დაპირისპირებას სამხრეთ კავკასიის რეგიონის სხვა პოლიტიკურ აქტორებთან; ბუნებრივია, რეგიონში სტრატეგიული ინტერესები გააჩნია თურქეთსა და დასავლეთს. ირანის ისლამური რესპუბლიკის აქტივობა ამ მიმართულებით ამ ეტაპისათვის სუსტია. თუმცა, ეს არ ნიშნავს იმას, რომ ირანმა უარი თქვა თავის ინტერესებზე კავკასიაში. სანქციების დაწესება და თითქმის დაუძლეველი პოლიტიკური დაპირისპირება აშშ-თან ირანს არ აძლევს საშუალებას გაააქტიუროს კავკასიური პოლიტიკა. ეს კი ეხმარება რუსეთს უფრო თამამი იყოს თავის ქმედებებში.

რუსეთი ცდილობს არ დაუშვას სხვა ძალების უფრო მყარად დამკვიდრება რეგიონში და ამისათვის ყველა მეთოდს მიმართავს. მაგალითად, აშშ-ის მიერ რუსეთისათვის დაწესებულ სანქციებს რუსეთის დუმამ უპასუხა კანონით, რომელიც მიმდინარე 2018 წლის 22 მაისს მიიღო (4.2018). ამ კანონის მიხედვით რუსეთი მისადმი მტრულად განწყობილი ქვეყნების ქმედებებს შესაბამისი ზომების მიღებით უპასუხებს. შესაბამის ზომებში იგულისხმება ურთიერთობების შეწყვეტაც, კონკრეტული ქვეყნიდან პროდუქციისა და ნედლეულის შემოტანაზე შეზღუდვების დაწესება, რუსეთის იურისდიქციის ქვეშ მყოფ ტერიტორიაზე მტრულად განწყობილი ქვეყნის საკუთრებაზე კონტროლი და საქმიანობის შეზღუდვა, იურიდიული პირებისათვის საქმიანობის შეზღუდვა და სხვა.

თუმცა, უნდა ითქვას, რომ აშშ-სა და რუსეთს შორის ურთიერთობები მაინც დინამიურია. ეს ორი დიდი ძალა მაინც ახერხებს მორიგებას ერთმანეთთან, მიუხედავად დიდი წინააღმდეგობებისა. სამხრეთ კავკასიაში მათი დაპირისპირებაც დინამიურია: ორივე მხარე იბრძვის თავისი სტრატეგიული ინტერესების რეალიზებისათვის. მაგრამ, მათი ბრძოლის მეთოდებია რადიკალურად განსხვავებული. ტრავარეტულად, რუსული საგარეო უწყება ყოველთვის გამოთქვამს დიდ იმედს, რომ მოხდება კონფლიქტების დარეგულირება და რუსეთი ყველაფერს

გააკეთებს ამისათვის, მაგრამ, რეალურად, რუსეთს განსხვავებულად ესმის უსაფრთხოება, ვიდრე აშშ-ს: რუსეთი ყოველთვის ცდილობს არ დაუშვას სხვა ძალის გავლენის გაზრდა მისი ე.წ. სტრატეგიული ინტერესების არეალში. რუსეთმა საქართველოში გაერო-სა და ეუთო-ს საერთაშორისო სადამკვირვებლო მისიების მუშაობაც დაბლოკა და საერთოდ, რუსეთს არ სჭირდება დამკვირვებლები თავისი საქმიანობის განხორციელებისას. შეიძლება ითქვას, რომ რეგიონული უსაფრთხოების მთავარ საფრთხეს სწორედ რუსეთი წარმოადგენს და განსაკუთრებით ისეთი პატარა სახელმწიფოს სუვერენიტეტისათვის, როგორც სამხრეთ კავკასიის სახელმწიფოებია. რუსეთისათვის უხეში ძალის გამოყენებას ჯერ კიდევ გამართლება აქვს, რაც გამოჩნდა კიდევ 2008 წლის რუსეთ-საქართველოს ომის მაგალითზე. მაგრამ, რუსეთი ასევე არანაკლებ წარმატებით მიმართავს რბილი ძალის მეთოდებსაც. ამას საქართველოს უსაფრთხოების სამსახურის 2017 წლის ანგარიშიც კი ადასტურებს, სადაც მკაფიოდაა აღნიშნული, რომ: „ქვეყანაში საგრძნობლად გაძლიერდა რუსეთის სპეცსამსახურების გავლენა მათ შორის რბილი ძალის გამოყენების გზით...“(5).

სამხრეთ კავკასიის სახელმწიფოებში რუსეთი „რბილი ძალის“ კარგად ადაპტირებული მეთოდებით იბრძვის.

რეგიონის პოლიტიკურ ველზე რუსეთის „რბილი ძალის“ ინსტრუმენტებია:

- რელიგია; რუსეთის „რბილი ძალის“ პოლიტიკაში ერთ-ერთ მნიშვნელოვან ინსტრუმენტს წარმოადგენს ქრისტიანობა, რომელსაც ყოველთვის მოხერხებულად იყენებდა რუსეთი კოლონიური პოლიტიკის შესანიღბად.

- საინფორმაციო ომი; რუსულმა საინფორმაციო მანქანამ მოახერხა დასაყრდენი მოექმბნა ადგილობრივ, როგორც სომხურ, ასევე, ქართულ ბექდურ მედიაში, რომლებიც აწარმოებენ აგრესიულ, ანტიდასავლურ და ანტიამერიკულ საინფორმაციო კამპანიას. ჩამოყალიბდა მსხვილი ბექდური მედია საშუალებები, რომელთა ანტი-დასავლური რიტორიკა გააზრებული სარედაქციო პოლიტიკის ნაწილია. მაგალითად, ევროკავშირთან ასოცირების ხელშეკრულების განხილვისას მათი გზავნილები ღირებულებებისა და ადამიანის უფლებების სფეროში ხაზს უსვამდა დასავლეთის მიერ ჰომოსექსუალობის, ინცესტის, პედოფილიის და გარყვნილი ცხოვრების წესის „დაკანონებას“. ისინი დასავლეთს წარმოაჩენენ მართლ-მადიდებლობასთან მეზრძოლ ძალად და ხშირ შემთხვევებში, ამ საკითხს ქრისტიანულ რუსეთთან ბრძოლის კონტექსტში განიხილავენ (6.2016). ამ პროცესში აქტიურადაა ჩართული რუსეთის სატელევიზიო არხები.

საინფორმაციო ომში განსაკუთრებული ყურადღება ეთმობა ისეთი ანალიტიკური სტატიების გამოქვეყნებას, რომელშიც მძიმე ფორმებშია ასახული საქართველოსა და სომხეთის მომავალი, რომ მათ ემუქრებათ ისლამური სახელმწიფო და ა.შ. ამ პროცესში მნიშვნელოვან როლს ასრულებენ პრორუსული არასამთავრობო ორგანიზაციები. ანალიტიკოსების აზრით, საინფორმაციო ომში ფართოდ გამოიყენება Spin Doctor-ის მეთოდი. როგორც ავტორები ტატიანა ზონოვა და რომან რეინჰარდი (Tatiana Zonova and Roman Reinhardt) აღნიშნავენ (7.2014:11), ანტიდასავლური კრიტიკა, უკვე 2004 წლიდან გახდა რუსეთის საგარეო პოლიტიკის ნაწილი და იგი საინფორმაციო ომის ნაწილიცაა.

- პრორუსული პოლიტიკური პარტიები და არასამთავრობო ორგანიზაციები; სამხრეთ კავკასიის მოსახლეობის დიდ ნაწილში პრორუსული იდეები დიდად პოპულარული არ არის, ამიტომ რუსეთისადმი ლოიალურად განწყობილი პარტიები თავიანთ იდეოლოგიურ საქმიანობაში უპირატესობას არ ანიჭებენ ღია ანტიდასავლურ პროპაგანდას და აპელირებენ იმაზე, რომ ევროატლანტიკური ინტეგრაცია მიუღწეველია, რომ დასავლეთი სამხრეთ კავკასიის პატარა სახელმწიფოების გამო არ დაუპირისპირდება რუსეთს, რომ რუსეთთან

ალიანსი ან ნეიტრალიტეტის გამოცხადება მათი იდენტობის შენარჩუნებისათვის უკეთესი არჩევანია.

- რუსული ინვესტიციები და ენერგომატარებლები; სამხრეთ კავკასიაში რუსული კაპიტალი ძირითადად წარმოდგენილია ენერგეტიკის, ნავთობპროდუქტების რეალიზაციის, მადნეულის წარმოების, მინერალური წყლების წარმოების სფეროში, საბანკო სექტორში, კვების ინდუსტრიაში. რეგიონში შეუფერხებლად საქმიანობენ ის რუსული კომპანიები, რომლებსაც აშშ-მა და ევროკავშირმა სანქციები დაუწესა ყირიმის ანექსიის გამო, მათ შორისაა „ლუკოილი“, „როსნეფტი“ და სხვა.

საქართველოს მაგალითს თუ მოვიშველიებთ და სტატისტიკის ეროვნული სამსახურის მონაცემებით ვიმსჯელებთ, ჯერ კიდევ 2014 წელს საქართველოში რუსეთიდან 66\$ მილიონი პირდაპირი ინვესტიცია განხორციელდა, რითაც საქართველოში შემოსულ პირდაპირ ინვესტიციებს შორის რუსეთის კაპიტალმა მერვე ადგილი დაიკავა. ეს მონაცემები მომდევნო წლებში გაიზარდა. „ინფორმაციის თავისუფლების განვითარების ინსტიტუტის“ მონაცემებით, საქართველოში ინვესტიციებით პირველ ადგილს ნიდერლანდები იკავებს 331\$ მილიონით. თუმცა, ანალიტიკოსების აზრით, ვინაიდან ნიდერლანდები ოფშორული ზონაა, შესაძლებელია ამ

კომპანიების უკან რეალურად იდგეს რუსული კაპიტალი (8.2015).

ამავე ორგანიზაციამ შეისწავლა საქართველოში რუსეთიდან განხორციელებული ფულადი გზავნილების გავლენა საქართველოს ეკონომიკურ მაჩვენებლებზე; მათი დაკვირვებით, მაგალითად, 2009 წლიდან საქართველოში განხორციელებული ფულადი გზავნილების მოცულობა აღემატება პირდაპირი უცხოური ინვესტიციების მოცულობას. საქართველოს ეროვნული ბანკის ოფიციალური მონაცემებით, რუსეთიდან საქართველოში განხორციელებულმა ფულადმა გზავნილებმა 2014 წელს შეადგინა 709,2\$ მილიონი, რაც საერთო ფულადი გზავნილების დაახლოებით 49%-ს შეადგენდა(9). როგორც ვხედავთ, რუსეთის გავლენა საქართველოში მიმდინარე ეკონომიკურ პროცესებზე საკმაოდ მაღალია.

დაახლოებით იგივე მეთოდებს იყენებს რუსეთი და საკმაოდ წარმატებითაც სომხეთში. რუსულმა პოლიტიკამ მოახერხა, რომ სომხეთის საგარეო პოლიტიკური ვექტორი რუსეთისკენაა მიმართული. მაგრამ, რაც შეეხება საგანმანათლებლო და ეკონომიკურ კავშირებს, სომხეთმა მოახერხა გარღვევა მოეხდინა ამ კუთხით. თუ სომხეთის საგარეო საქმეთა სამინისტროს ოფიციალური მონაცემებით ვიმსჯელებთ, სომხეთი პირველ ადგილზეა სამხრეთ კავკასიის ქვეყნებიდან აშშ-სა და დასავლურ

სამეცნიერო ჟურნალებში გამოქვეყნებული შრომების მიხედვით და ევროკავშირთან სავაჭრო-ეკონომიკურ ურთიერთობების თვალსაზრისით კი ევროკავშირი ნომერ პირველი პარტნიორია სომხეთისათვის (10). ამ მონაცემებით სომხეთი ძალიან ამაყობს. გვინდა აღვნიშნოთ, რომ, სწორედ ევროკავშირის ეკონომიკურ და სხვა ტიპის პროექტების მუშაობის შედეგი იყო 2018 წლის გაზაფხულზე ერევანში განვითარებული მოვლენები. ევროკავშირის „რბილმა ძალამ“ რადიკალური ნაბიჯებისაკენ უბიძგა მოსახლეობას და ცვლილებების დაჟინებული სურვილი აღმოჩნდა ის ძალა, რომელსაც საკმოდ დიდი გავლენების მქონე სომხეთის პოლიტიკური ელიტა ვერ შეეწინააღმდეგა. ამ ურთიერთკავშირზე არაერთი მკვლევარი მიანიშნებს. მაგალითად, ქართველი მკვლევარი კახა გოგოლაშვილიც წერდა: „როდესაც 2013 წლის 3 სექტემბერს მაშინდელმა სომხეთის პრეზიდენტმა სერჟ სარგსიანმა ოფიციალურად განაცხადა უარი ევროკავშირთან **ასოცირების შესახებ შეთანხმების** ხელმოწერაზე, შეიქმნა შთაბეჭდილება, რომ ქვეყანამ თავისი გეოპოლიტიკური არჩევანი რუსეთის სასარგებლოდ საბოლოოდ გააკეთა. ლოგიკურად აქვე უნდა დასრულებულიყო სომხეთის შიდა ტრანსფორმაციაც და მისი ევროპულ სახელმწიფოდ ჩამოყალიბების პერსპექტივაც, მაგრამ მოვლენათა

შემდგომმა განვითარებამ გვიჩვენა, რომ არც თავად სომხეთსა და არც ევროკავშირს უარი არ უთქვამთ თანამშრომლობის გაგრძელებაზე და გაღრმავებაზეც კი“ (11). იქმნება შთაბეჭდილება, რომ სომხეთმა (როგორც სერჯ სარქისიანის, ასევე, მისმა წინამორბედმა ხელისუფლებამ) გათვლა გააკეთა გრძელვადიან მიზნებზე და ევროკავშირის დახმარებით მიზანმიმართულად ზრუნავდა ქვეყანაში ინსტიტუტების განვითარებაზე, მოსახლეობაში თვითშეგნებისა და დემოკრატიული ნორმების გავრცელება / დამკვიდრებაზე. წლების განმავლობაში ამ პროექტებმა იმუშავა ძალიან წარმატებით: ქვეყნის შიგნიდან მოხდა განვითარებისაკენ დიდი ნაბიჯის გადადგმა, საზოგადოება გაიზარდა. უწყინარმა, მშვიდობიანმა, განვითარებასა და პროგრესზე ორიენტირებულმა დასავლურმა ძალამ უდიდესი როლი ითამაშა ქვეყნის განვითარების გზაზე.

სომხეთი ორ ფრონტზე მოქმედებდა: არც რუსეთს ეწინააღმდეგებოდა და მას მთავარ სტრატეგიულ პარტნიორად აღიარებდა და არც ევროკავშირისაგან წამოსულ სიკეთეებზე ამბობდა უარს. ეს პროცესი, რათქმაუნდა, მიუღებელია რუსეთისათვის და ყველა ბერკეტს აამუშავებს, რომ შედეგების ანულირება მოახდინოს. რუსეთს არ აწყობს მეზობლად განვითარებული, პროგრესული, დემოკრატიული და დასავლური ტიპის სახელმწიფოები ორი

მიზეზის გამო: ერთი იმიტომ, რომ ასეთი სახელმწიფოებისა და საზოგადოების მართვა და რუსეთისაკენ მათი მიბრუნება ადვილი არაა და მეორეც - თავად რუსეთში ბიძგს მისცემს პროგრესული ძალების ამომრავლებას. რუსეთი კი ამისათვის ჯერ მზად არაა. ევროკავშირის თანმიმდევრული რეგიონული პოლიტიკა კი დროთა განმავლობაში გამოიღებს შედეგებს სამხრეთ კავკასიაში და უკვე შეუქცევად პროცესებს დაუდებს სათავეს, თუ ეს პროცესები უკვე დაწყებული არაა.

აზერბაიჯანის მაგალითი განსხვავებულია: ვგულისხმობთ იმას, რომ რელიგიური განსხვავება და ენერგორესურსების დიდი მარაგის კონტროლი აზერბაიჯანს საშუალებას აძლევს შედარებით დამოუკიდებელი საგარეო თუ საშინაო პოლიტიკა გაატაროს. რელიგიური სხვაობა რუსეთს დიდ ბერკეტს აცლის აზერბაიჯანთან მიმართებით. მუსლიმური რელიგია განსხვავებული მენტალიტეტის მატარებელი საზოგადოების რელიგიაა, ვიდრე მართლმადიდებლობა. თუმცა, სამხრეთ კავკასია არის რეგიონი, სადაც ეს ორი რელიგია მშვიდობიანად თანაცხოვრობს, თუ პოლიტიკური მიზნებისთვის არ ხდება მისი შეგნებული გამოყენება. რელიგიის გამო აზერბაიჯანისათვის არა რუსეთი, არამედ თურქეთია ის სახელმწიფო, რომლის მოდელი მისთვის მისაბამია და „ერთი ერი, ორი სახელმწიფოს“ დევიზი მათ შორის

ძალიან მჭიდრო კავშირს წარმოშობს. აზერბაიჯანისათვის სახელმწიფოს ევროპული მოდელიც არაა მაინცადამაინც მისაბადი. ამიტომაც, ევროკავშირთან (ისევე, როგორც რუსეთთან) ურთიერთობა უფრო განსხვავებულ ჭრილში მიმდინარეობს, ვიდრე საქართველოსა და სომხეთისათვის; ამ შემთხვევაში აზერბაიჯანი უფრო მეტად საჭირო პარტნიორია დასავლეთისთვისაც და რუსეთისთვისაც ენერგორესურსების გამო და ძირითადად ამ ჭრილში თანამშრომლობაზეა აქცენტი გადატანილი. თუმცა, რუსეთმა არაერთი შეთავაზება და წინადადება გაუკეთა აზერბაიჯანს, მისი ტერიტორიის გავლით გასულიყო აზერბაიჯანული რესურსები ევროპისაკენ, მაგრამ, მაინც აზერბაიჯანი რჩება თურქეთის გავლით ენერგომატარებლების გადამზიდავი და გამტარი სახელმწიფო და უფრო ფართო კონტექსტში რომ ვნახოთ, აშშ-ის ენერგო პოლიტიკის გეგმების ნაწილად მოიაზრება.

ჯერ კიდევ გასული საუკუნის 90-იანი წლებიდან, როცა აშშ-ის მიერ სამხრეთ კავკასიაში ლობირებულმა ენერგო მარშრუტებმა რეალიზება დაიწყო, თითქოს განისაზღვრა აზერბაიჯანის როლი, რომელსაც დღემდე ასრულებს. აშშ-ის პრეზიდენტის ბილ კლინტონის მიერ მხარდაჭერილი აზერბაიჯანის, საქართველოსა და თურქეთის გავლით ენერგორესურსების გადაზიდვის მარშრუტი სიცოცხლისუნარიანი აღმოჩნდა და ხელი შეუწყო

სამხრეთ კავკასიის რეგიონით მსოფლიოს დაინტერესებას. ენერგორესურსების საკითხია ის თემა, სადაც ამერიკის, რუსეთის, თურქეთისა და ევროპის ინტერესები გადაკვეთს ერთმანეთს. რუსეთი ამ პროცესს მტკივნეულად აღიქვამდა იმთავითვე და რადიკალურ ნაბიჯებს მიმართავდა მის საწინააღმდეგოდ.

2008 წლის აგვისტოს რუსეთ-საქართველოს ომმა სამხრეთ კავკასიაში დაამძიმა მდგომარეობა იმ თვალსაზრისით, რომ რუსეთმა აღიარა ცხინვალისა (ე.წ. სამხრეთ ოსეთის) და აფხაზეთის დამოუკიდებლობა და ახლა რუსული პოლიტიკური ელიტისათვის ადვილია ისაუბროს „ამიერკავკასიაში შექმნილი ახალი რეალობის“ (12.2016) შესახებ. ამ ე.წ. ახალი რეალობიდან გამომდინარე სამხრეთ კავკასიაში ექვსი სახელმწიფოა. მათგან სამი (სამხრეთ ოსეთის, აფხაზეთისა და ყარაბაღის რესპუბლიკა) (13) ახლად წარმოქმნილია და რუსეთი არის მათი დამოუკიდებლობის გარანტორი.

ანუ, რომ შევაჯამოთ, რუსეთის საბრძოლო არსენალი საკმაოდ მრავალფეროვანია და მისი ერთადერთი მიზანი სამხრეთ კავკასიის რეგიონზე კონტროლია. ამ პროცესში კი ყოველგარი წინაღობა და სხვა პოლიტიკური მოთამაშის შემოსვლის მცდელობა რუსეთის მხრიდან აღიქმება, როგორც მის ინტერესებზე თავდასხმა და ავტომატურ რეჟიმში იწყებს ამუშავებას რუსული გამოცდილი

ბრძოლის მეთოდები უკვე სხვა/საჭირო მიმართულებითაც.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. Hannes Adomeit, Russia as a 'Great Power' in World Affairs: Images and Reality, International Affairs (Royal Institute of International Affairs 1944-), Vol. 71, No.1 (Jan., 1995), pp. 35-68;
2. Walter Laqueur, STATE OF MIND: A Future Russia, World Affairs, Vol. 177, No. 5 (JANUARY / FEBRUARY 2015), pp. 54-60, Published by: Sage Publications, Inc.p. 3;
3. Дипломатия большогодубины, [https:// vpk. name/news/218893_ diplomatiya_ bolshogo_ dubinyi.html](https://vpk.name/news/218893_diplomatiya_bolshogo_dubinyi.html);
4. Iwona Wiśniewska, Russia's demonstrative response to US sanctions, 2018-05-23, <https:// www.osw.waw.pl/en/publikacje/analyses/2018-05-23/russias-demonstrative-response-to-us-sanctions>;
5. სუს-ის უფროსმა პარლამენტს უწყების 2017 წლის ანგარიში წარუდგინა, <https://ssg.gov.ge/news/339/sus-is-ufrosma-parlaments-utsyebis-2017-tslis-angarishi-tsarudgina>;
6. ანტიდასავლური პროპაგანდა. მედია მონიტორინგის ანგარიში, 2014-2015, მედიის განვითარების ფონდი. თბილისი, 2015, p. 10, 18; კრემლის საინფორმაციო ომი საქართველოს წინააღმდეგ: პროპაგანდასთან ბრძოლის სახელმწიფო პოლიტიკის აუცილებლობა, პოლიტიკის

- დოკუმენტი, 2016 წლის 22 აგვისტო, Institute of Development of Freedom of Information, pp.8-9.;
7. TATIANA ZONOVA and ROMAN REINHARDT, Main vectors of Russia's foreign policy (1991-2014), Rivista di Studi Politici Internazionali, NUOVA SERIE, Vol. 81, No. 4 (324) (OTTOBRE-DICEMBRE 2014), pp. 11.;
  8. ძველიშვილი ნატა, კუპრეიშვილი თაზო, რუსული კაპიტალი ქართულ ბიზნესში, თბილისი, 2015;
  9. რუსეთის ფედერაციიდან ფულადი გზავნილების გავლენა საქართველოს ეკონომიკურ სტაბილურობაზე, 19 მაისი 2015, Institute of Development of Freedom of Information, <https://idfi.ge/ge/the-impact-of-russian-money-transfers-on-stability-of-georgian-economy>;
  10. <http://mfa.am/en/country-by-country/eu/>;
  11. კახა გოგოლაშვილი, ევროკავშირის რბილი ძალა და სომხეთის რევოლუცია, <https://gfsis.org/ge/eu-blog/view/832>;
  12. „Россия заинтересована в нормализации отношений с Грузией в тех сферах, в которых к этому готова Грузинская Сторона, при учете политических реалий, сложившихся в Закавказье.“ Концепция внешней политики Российской Федерации. 30.11.16. http://www.mid.ru/foreign_policy/news/-/asset_publisher/cKNonkJE02Bw/content/id/2542248;
  13. ყარაბაღის რესპუბლიკის დამოუკიდებლობა არ უღიარებია რუსეთს.

Maia Manchxashvili

Russia and Southern Caucasus

After the dissolution of Soviet Union the southern Caucasian region has activated its strategic function, controlled by the Empire and served its interests.

After the obtaining the independence the usage, full using and activation of the foregoing strategic function was the well-defined foreign policy purpose for the young states of the region, but at the same time started activation the Russian political purposes, being in acute opposition to the interests of the South Caucasus Region States.

The fighting arsenal of Russia is enough varied and the only scope is to provide control on the South Caucasus Region. In this process every resistance and attempt of new player is recognized by Russia as the intervention on its interests and starts to work Russian experienced fighting methods already to other/necessary direction.

**თურქეთ-აზერბაიჯანის სტრატეგიული
ურთიერთობები და საქართველო**

თურქეთ - აზერბაიჯანის ურთიერთობები და სტრატეგიული პარტნიორობა ეს ის საკითხია, რომელსაც რეგიონისთვის და განსაკუთრებით საქართველოსთვის მეტად დიდი მნიშვნელობა ენიჭება.

1990 წლიდან მოყოლებული დღემდე, ოფიციალური ანკარა ახორციელებს საკმაოდ პრაგმატულ და სტაბილურ პოლიტიკას სამხრეთ კავკასიაში. თურქეთის მთავარი დასაყრდენი კი რეგიონში აზერბაიჯანია. ეს აიხსნება, ორი ქვეყნის კულტურული და ლინგვისტური სიახლოვით, თუმცა ეთნოკავშირი როდი არის მჭიდრო ურთიერთობის მთავარი განმსაზღვრელი ფაქტორი. თურქეთ - აზერბაიჯანის სტრატეგიული პარტნიორობა სწორედაც უფრო პრაგმატული, პოლიტიკური და ეკონომიკური მიზნებით არის განპირობებული, რასაც რაღათქმაუნდა აღრმავებს ეთნიკური, ლინგვისტური და რელიგიური ფაქტორი. თუმცა ჩვენ ყურადღებას სწორედ ეკონომიკურ და პოლიტიკურ მიზეზებზე და მიზნებზე გავამახვილებთ, რამდენად მჭიდრო და პერსპექტიულია თურქეთ-აზერბაიჯანის თანამშრომლობა და რა განაპირობებს შიიტური აზერბაიჯანისა და სუნიტური თურქეთის კავშირს!

ცნობილია, რომ თურქეთი იყო ერთ-ერთი პირველი ვინც აღიარა აზერბაიჯანის დამოუკიდებლობა და დაამყარა მასთან დიპლომატიური და ეკონომიკური ურთიერთობა. თავის მხრივ აზერბაიჯანის პრეზიდენტი ელჩიბეი 1992-1993 წლებში თვლიდა, რომ აზერბაიჯანის ეროვნული იდეის შექმნაში მისთვის მისაბამი სეკულარული თურქეთი და არა ისლამური ირანი უნდა ყოფილიყო. ეროვნული ფრონტის იდეოლოგიურ მიდრეკილებებზე საუბრისას ელჩიბეი ღიად აცხადებდა, „ჩვენ პირველ რიგში ვართ თურქები და შემდეგ მუსლიმები“. ელჩიბეი იმასაც კი ამბობდა, რომ აზერბაიჯანი და თურქეთი იყო „ერთი ერი, ორი სახელმწიფო“ (მაკარაძე, 2011:27). (შემდეგ ეს ფრაზა რამდენჯერმე შეახსენა თურქეთის ხელმძღვანელმა რეჯეთ თაიფ ერდოღანმა აზერბაიჯანულ მხარეს და მის სიზუსტეში დაარწმუნა) (www.trt.net.tr). თურქეთს განსაკუთრებით თავის გამოჩენის საშვალეა მიეცა ყარაბაღის კონფლიქტის გამწვავების შემდეგ, როგორც „უფროსი ძმა“ თურქეთი ცდილობდა აქტიურად ჩარეულიყო ამ კონფლიქტში და აზერბაიჯანის პოზიციები დაეცვა. თურქეთის მიერ აზერბაიჯანის პოზიციების მხარდაჭერამ ორ სახელმწიფოს შორის მოკავშირეობისათვის საფუძვლიანი და ხელსაყრელი პირობები შექმნა, და კიდევ ერთი აზერბაიჯანისათვის თურქეთი დასავლეთთან დამაკავშირებელ

ხიდადაც მიიჩნეოდა. თურქეთი გახდა აზერბაიჯანის ენერგო პარტნიორი, რასაც გლობალურ სამყაროში უდიდესი მნიშვნელობა ენიჭება(მაკარაძე,2016:32).

ამდენად აზერბაიჯანისთვის თურქეთის შერჩევა მთავარ პოლიტიკურ პარტნიორად პრაგმატული და კარგად გათვლილი სვლაა. ამავდროს თურქეთი ნატოს წევრი სახელმწიფოა. ამით აზერბაიჯანი ნატოს სივრცეს უახლოვდება და მასთან პარტნიორულ თანამშრომლობაშია. ამ ასპექტს განსაკუთრებით დიდი მნიშვნელობა ენიჭებოდა 90-იან წლებში რამეთუ ეს მოიაზრებოდა პოსტსაბჭოთა სივრციდან გასვლის ერთ-ერთ გზად. ასევე თურქეთი მონათესავე ერია, ორივე ე.წ. „დიდი თურანი“-ს სივრცის შემადგენლები არიან. მიუხედავად იმისა, რომ თურქეთი უნიტარული სახელმწიფოა, ხოლო აზერბაიჯანი შიიტური, ორივე სახელმწიფოს მოსახლეობის უდიდესი ნაწილი მუსულმანური რწმენის მიმდევარია და ეთნიკური, კულტურული და მენტალური ასპექტით ახლოს დგანან ერთმანეთთან. თუმცა არც ერთ სახელმწიფოში რელიგია არ წარმოადგენს სამხედრო-პოლიტიკური სტრატეგიის წარმართველ ძალას (Davutoglu,2001:486).

ზემოთ ჩამოთვლილთაგან გასაგებია, თუ სხვა მიზეზებთან ერთად რამ განაპირობა აზერბაიჯანის მიტმასნება თურქეთთან. თურქეთის მიზნები კი ამ ორი ქვეყნის ურთიერთობაში უფრო გლობალურია, ეს გასაგებიცაა, თურქ-

ეთი ცდილობს მოიხდოს ლიდერის როლი რეგიონში, რომლის უმთავრეს მიზანს ევროპისა და აზიას შორის ხიდის ფუნქციის შენარჩუნება კავკასიაში რუსეთის დომინანტობის აღკვეთა და მეზობლებთან მშვიდობიანი ურთიერთობების შენარჩუნება წარმოადგენს, ეს ყოველივე რეგიონში ჰეგემონობის დამყარებას ისახავს მიზნად.

აზერბაიჯანთან პირდაპირი კავშირის საჭიროება თურქეთს კარნახობს, რომ მას სჭირდება მინიმუმ ორიდან ერთი - ან საქართველოს, ან სომხეთის გაკონტროლება. რუსეთის მიერ სომხეთის კონტროლისა და სომხეთ-თურქეთის ისტორიული უთანხმოების გამო ანკარამ გადაწყვიტა, რომ საქართველოსთან თანამშრომლობისა და სომხეთის იზოლირების სტრატეგია აერჩია. აზერბაიჯანის დამოუკიდებლობისა და განვითარების პერსპექტივების თვალსაზრისით, თურქეთი ბაქოსთვის ძალიან მნიშვნელოვანი პარტნიორია. თურქეთთან ერთად ენერჯოდერეფნის ფუნქციისათვის ყარაბაღის კონფლიქტის პერსპექტივები ბაქოს კარნახობს, რომ მას სასიცოცხლოდ სჭირდება ანკარასთან სტრატეგიული პარტნიორობის დამყარება. გზა კი რათქმუნდა საქართველოზე გადის ამან გარკვეულწილად განსაზღვრა საქართველო - აზერბაიჯანის სტაბილური ურთიერთობა. თურქეთ - აზერბაიჯანის სტრატეგიული პარტნიორობიდან გამომდინარე რეგიონში არსებული პოლიტიკური არეალები შემდეგ-

ნაირად შეიძლება გამოვსახოთ: რუსეთ-საქართველოს მტრობა თურქეთს ხელს აძლევს, რადგან ეს სიტუაცია თბილისს თურქეთის სასარგებლოდ განაწყობს, ბაქოსა და თბილისთან პარტნიორობა კი ანკარას კასპიის ზღვაზე გასასვლელს აძლევს. ამიტომ, კავკასიაში რუსეთის დაბრუნება თურქეთისთვის რეალური საფრთხის შემცველია, ირანი კი ჯერ-ჯერობით მხოლოდ პოტენციურ საფრთხედ აღიქმება თურქეთის მიერ. შესაბამისად, თურქეთის ინტერესია, რომ საქართველოში და აზერბაიჯანში პოზიციები გაიმყაროს და ისეთი პირობები შექმნას, როდესაც სომხეთში რუსეთის ყოფნა აზრს დაკარგავდა (მანჩხაშვილი, 2014:291).

ყარაბაღის კონფლიქტის მოგვარება ანკარასა და ერევანის შეთანხმების გარეშე, რეგიონის ორ დანარჩენ სახელმწიფოს აზერბაიჯანისკენ გზას უხსნის, თურქეთს კი ამ გზას უკეტავს. შედეგად, მოსალოდნელია, რომ თურქეთი აქტიურად ჩაერთვება ყარაბაღის კონფლიქტის საკითხში, რომ მისი გადაწყვეტა ანკარას ინტერესების გათვალისწინების გარეშე არ დაუშვას.

შესაბამისად უნდა ვივარაუდოთ, რომ თურქეთის გეოსტრატეგიული სვლების თანმიმდევრობა ასეთი იქნება:

დაამყაროს საქართველოზე საკმარისი კონტროლი; დაამყაროს სტრატეგიული კავშირი აზერბაიჯანთან;

შეიქმნას პოლიტიკური დასაყრდენი ჩრდილოეთ კავკასიაში და მოუჭრას რუსეთს გზა სამხრეთ კავკასიისკენ;

განდევნოს რუსეთი სომხეთიდან და უზრუნველყოს რეგიონზე საკუთარი გრძელვადიანი გავლენა;

ზემოთ ჩამოთვლილიდან თურქეთმა პირველი ორი სვლა ბრწყინვალედ შეასრულა, ხოლო შეძლებს თუ არა მესამე, მეოთხე სვლების ასევე ბრწყინვალედ შესრულებას და პირველი ორის შენარჩუნებას ამას დრო გვიჩვენებს.

ამ ყოველივედან გამომდინარე ჩვენი მიზანია გავანალიზოთ რა გამოწვევების ან შესაძლებლობების მატარებელია თურქეთის გეოპოლიტიკური ინტერესების განხორციელების სტრატეგია სამხრეთ კავკასიის სახელმწიფოებისათვის, განსაკუთრებით კი თურქეთ - აზერბაიჯანის სტრატეგიული ურთიერთობის ფონზე საქართველოსთვის.

პირველ რიგში აღსანიშნავია, რომ თურქეთი უპირველესად საკუთარი სახელმწიფოებრივი და ეროვნული ინტერესებიდან გამომდინარე მოქმედებს და ეს ქმედება შესაძლებელია სხვა სახელმწიფოსთვის გამოწვევად, რისკად ან კიდევ დიდ საფრთხედ გადაიქცეს.

საქართველოს სახელმწიფოს უპირველეს მიზანს თურქეთის ამბიციების არსის გაგება უნდა წარმოადგენდეს, რათა საკუთარი სტრატეგიული გეგმები შეიმუ-

შაონ იქიდან წამოჭრილი გამოწვევების, რისკების და საფრთხეების თავიდან ასაცილებლად და ამავდროულად იმ პოტენციალის მაქსიმალურად ეფექტურად გამოსაყენებლად, რომელიც ამ სახელმწიფოსთან ურთიერთობების საფუძველზე გახდება შესაძლებელი.

2003 წელს პრემიერ - მინისტრად რეჯეფ თაიფ ერდოღანის არჩევის შემდეგ თურქეთმა ძლიერი წინსვლა განიცადა პრაქტიკულად ყველა სფეროში და აზია-აფრიკიდან ევროპაში ენერგეტიკული რესურსების გადაზიდვების საკვანძო სახელმწიფოდ გადაქცევამ მას მსოფლიო პოლიტიკაში განსაკუთრებული როლი შესძინა. ამ როლმა კი მას ამბიციები გაუჩინა, რომლის განხორციელებასაც მიზანმიმართულად და მეთოდურად ეწევა ერდოღანის ხელისუფლება. თურქეთის სტრატეგიული კვლევების ექსპერტი, აჰმედ დავუთოღლუ თავის ნაშრომში ახლო აღმოსავლეთის გეოპოლიტიკური ტენდენციების შესახებ წერს, რომ მსოფლიო ერთ პოლარული პოლიტიკიდან მრავალპოლარულზე გადადის, და ხაზს უსვამს თურქეთის როლს რეგიონის უსაფრთხოებაში (Davutoglu,2013:41).

თუ გავითვალისწინებთ თურქეთის ხელისუფლების მიერ გადაგმულ ბოლო პერიოდის რამდენიმე პოლიტიკურ ნაბიჯს, ღიად შეიძლება დავინახოთ, რომ დავუთოღლუს მოსაზრება პრაქტიკულად ხორციელდება.

ჯერ კიდევ 2012 წლის 8 ივნისს ტრაზონში თურქეთ - საქართველო-აზერბაიჯანს შორის საგარეო საქმეთა მინისტრების დონეზე გაფორმდა კომუნიკე საერთო ეკონომიკური სივრცის შექმნის და სამხედრო-პოლიტიკური თანამშრომლობის გაღრმავების შესახებ (<http://www.mfa.gov.ge>).

2012 წლის აგვისტოს დასაწყისში თურქეთის პრეზიდენტმა აბდულა გიულმა გააკეთა განცხადება „დიდი თურანი“-ს ერთიანი სივრცის შექმნის შესახებ, რომელშიც გაერთიანებული იქნებიან, თურქეთი, აზერბაიჯანი, ყაზახეთი და ყირგიზეთი. შეიქმნა და დამტკიცდა „დიდი თურანი“-ს დროშაც (მაკარაძე,2013:22).

2012 წლის სექტემბრის დასაწყისში ბიშკეკში ამ ოთხი ქვეყნის პირველი პირების შეხვედრაზე ხელი მოეწერა ერთიანი სატრანსპორტო კორიდორის შექმნის ხელშეკრულებას. ყაზახეთის პრეზიდენტმა ნურსულთან ნაზარბაევმა თავის გამოსვლაში განაცხადა, რომ სატრანსპორტო კორიდორი თურქეთი (საქართველოს გავლით) -აზერბაიჯანი - კასპიის ზღვა ყაზახეთი-ყირგიზეთი ვიდრე ჩინეთამდე „დიდი თურანის“ სივრცის გასამლიერებლად სერიოზული მექანიზმია (კობახიძე,2015:12). რალათქმუნდა ეს სივრცე საქართველოს ნების გარეშე წარმოუდგენელია, რამეთუ ამჟამად იგი წარმოადგენს დამაკავშირებელ გზას თურქეთსა, აზერბაიჯანსა და შუა აზიას

შორის. ამ სივრცეში კი საქართველო არა თურქული მოდემის ერთგვარი ლაქაა.

დიდი თურანის სივრცეში საქართველოს ათვისება სწრაფი ტემპებით მიმდინარეობს თურქეთის მხრიდან. რაც არა მარტო ეკონომიკურ არამედ პოლიტიკურ და რელიგიურ ექსპანსიაში გამოიხატება.

კულუარებში ბევრი გავლენიანი ექსპერტი გამოთქვამს უკმაყოფილებას ქვეყანაში თურქული და აზერბაიჯანული ბიზნესის ცალმხრივი გაძლიერების გამო (რაც თბილისს ზედმეტად დამოკიდებულს ხდის ანკარასა და ბაქოზე), და ამ მიზეზით მზად არიან რუსეთთან ურთიერთობები, აფხაზეთისა და ცხინვალის რეგიონის გადაუჭრელი პრობლემების მიუხედავადაც კი, დაარეგულირონ.

რალათქმა უნდა, კავკასიური გეოპოლიტიკა ვაკუუმში არ არის მოქცეული და ახლო აღმოსავლეთში ძალთა ბალანსის ნებისმიერ ცვლას შეუძლია კავკასიაში ნებისმიერ მოთამაშეს შეუქმნას ილუზია, რომ სტატუს-კვოს თავის სასარგებლოდ, მარტივად შეცვლის.

გამომდინარე აქედან, წარმოუდგენლად მეჩვენება ამ რეგიონში მოვლენების დინებაზე მიშვება. მიუხედავად ჯერ კიდევ მოუგვარებელი პრობლემების არსებობისა, აუცილებელია დიპლომატიური კონტაქტების გაძლიერება კავკასიის ყველა ქვეყანასთან და არსებული რისკების

მიმართ უფრო მეტად ნიუანსირებული პოზიციის ჩამოყალიბება. ეს დამატებითი რისკების შეჩერებისა და საბოლოო ჯამში, არსებული სტატუს-კვოს შენარჩუნების შესაძლებლობას მოგვცემდა უკეთეს დრომდე.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. გაჩეჩილაძე რ., ახლო აღმოსავლეთი: სივრცე, ხალხი, პოლიტიკა. თბილისი, 2008;
2. გრიგალაშვილი ს., თურქეთი თანამედროვე რეგიონ-ალურ პოლიტიკაში. თბილისი, 2009;
3. მაკარაძე ე., „თურანიზმის საკითხი თურქეთის საგარეო პოლიტიკაში“. ქართული დიპლომატია, ტ. 7 თბილისი, 2000;
4. მაკარაძე ე., თანამედროვე თურქეთის აქტუალური საკითხები. ბათუმი, 2000;
5. მაკარაძე ე., „ თურქეთის სამხრეთ კავკასიური პოლიტიკა თანამედროვე ეტაპზე“, ბსუ. სოციალურ, ეკონომიკურ და იურიდიულ მეცნიერებათა სერია, შრომები, III. თბილისი, 2011;
6. მაკარაძე ე., „ თურანიზმის საკითხი თურქეთის საგარეო პოლიტიკაში პოსტსაბჭოთა მუსლიმურ ქვეყნებთან მიმართებით“. საერთაშორისო სამეცნიერო ჟურნალი, ინტელექტუალი, № 22, თბილისი, 2013;
7. თურქეთის საგარეო პოლიტიკა 1990-2008 წლებში, თარგმნა მ. მანჩხაშვილმა, თბილისი, 2014;
8. Davutoglu A., Stratejik derinlik, istambul, 2001;
9. http://energyplatform.ge/show_news.php?id_news=101;
10. [http://strate.ge/index.php?option=com](http://strate.ge/index.php?option=com;);
11. <http://www.nplg.gov.ge>.

Zaza Beridze

Strategic Relationships of Turkey-Azerbaijan and Georgia

The union of Turkey, Georgia and Azerbaijan creates strategic triangle, the relationship of which conditions the necessity of gaining a vital area for these countries. After decomposition of the Soviet Union, from 1990 up to nowadays, official Ankara realizes quite pragmatic and stable policy in South Caucasus. Turkey prefers the relationships with Azerbaijan. This is explained by as cultural and linguistic nearness so significant geopolitical location of Azerbaijan. The commencement of realization of the projects of “Bako-Tbilisi-Ceyhan” oil pipeline and “Bako-Tbilisi-Erzurum” gas pipeline, also “Bako-Tbilisi-Kars” railway project, acquired great economic (also political) importance to South Caucasus, that is very important for the region. The wish of Turkey was to execute energetic and transport corridor function between Europe and Caspian regions. Logical result of this ambition was significantly increased interest towards Georgia, that is connective link between Turkey and Azerbaijan, also between Central Asia.

The necessity of direct connection with Azerbaijan dictates Turkey that it needs minimum one from two – controlling of Georgia of Armenia. Because of the control of Armenia by the Russia and Armenia – Turkey historical disagreement, Ankara decided to choose the strategy of collaboration with Georgia and isolation from Armenia. From the point of view of independence and development perspectives of Azerbaijan, Turkey is very important partner for Baku. Assimilation of energetic corridor function with Turkey and the perspectives of Karabakh conflict, dictates to Baku that it vitally needs to make strategic partnership with Ankara. Georgia, of course plays a significant player in this circle , which have its own interests.

The aim of the theme is to analyze correctly historic realities of formation of strategic partnership of Turkey and Azerbaijan, the spheres of overlap and conflict of interests of states and to define Georgian role in this sphere.

მანუჩარ ლორია

საქართველოს ეროვნული მუზეუმის აღმოსავლური
კოლექციებისა და თემატური გამოცემების რეგიონული
აქცენტები
(ვიზუალურ ანთროპოლოგიური კვლევა)

საქართველოს ეროვნულ მუზეუმში თავმოყრილია მრავალი კოლექცია: ევრაზიაში აღმოჩენილი უძველესი ადამიანის ნაშთები უნიკალური არქეოლოგიური და ეთნოგრაფიული ნივთები, ბუნების ისტორიის ამსახველი მასალა, ქრისტიანული კულტურის მდიდარი მემკვიდრეობა ჭედური და ფერწერული ხატები, ჯვრები, ნაქარგობა, ტიხრული მინანქარი, პირველხარისხოვანი აღმოსავლური ძეგლები, ნუმისმატიკის მდიდარი კოლექცია, ოქროსა და ვერცხლის ნატიფი სამკაულები ანტიკური კოლხეთიდან, სხვადასხვა დროის ქართველი და ევროპელი მხატვრების შესანიშნავი ნამუშევრები: ეგვიპტური - სარკოფაგი, უშებტი, ოსირისი, ქსოვილი კენტავრის გამოსახულებით, ქსოვილი წმ. გიორგის გამოსახულებით, აბასიანთა სახალიფოს ყურანის ხელნაწერის ფრაგმენტი; ირანული ხელნაწერები მინიატურით; ტიბეტური - მანდალა, ღვთაება მწვანე ტარა, ჩინური-

ლარნაკი ხუფით, რიტუალური თასი; იაპონური დეკორატიული თევში და სხვ. ასევე, უაღრესად მნიშვნელოვანია თემატური გამოცემები დამხმარე მასალა პედაგოგებისთვის - ეგვიპტური ხელოვნება, 2017; გამოფენის კატალოგები - გზა მშვენიერებისკენ - ჩინური ხელოვნება, 2010, ქართველი ებრაელები - ისტორია და კულტურა, 2010, მარადიული ცეცხლი - ქართველ ებრაელთა კულტურა და ყოფა, 2008, შალომ კობოშვილი, 2006 და სხვ. (საქართველოს ეროვნულ მუზეუმი. [http://museum.ge/...](http://museum.ge/))

ნაშრომში, პირობითად განვიხილავთ თვითნასწავლი ებრაელი მხატვრის შალომ კობოშვილის შესახებ ქართულ, ინგლისურ, ებრაულ ენაზე 2006 წელს გამოცემულ გამოფენის კატალოგს.

შ. კობოშვილი დაიბადა 1876 წელს ახალციხეში, ღარიბი ებრაელის ოჯახში. 1937 წელს იგი საქართველოს ებრაელთა ისტორიულ-ეთნოგრაფიულ მუზეუმში იწყებს მუშაობას დარაჯად. მუზეუმი გაიხსნა 1933 წლის 23 ნოემბერს, ღარიბკომთან არსებული კულტბაზის შენობაში, არონ კრიხელის ინიციატივით. მუზეუმში იყო სამი განყოფილება: ეთნოგრაფიული, ისტორიული და სოციალისტური. 1934-1936 წლებში მუზეუმმა მოაწყო სამეცნიერო ექსპედიციები საქართველოს თითქმის ყველა რეგიონში, სადაც კომპაქტურად ცხოვრობდნენ ქართველი

ებრაელები. ექსპედიციის შედეგად მოპოვებული იქნა მდიდარი ეთნოგრაფიული მასალა. სამეცნიერო პოტენციალის გაზრდის შედეგად 1940-1945 წლებში მუზეუმმა გამოსცა სამი კრებული, რამაც დიდი როლი შეასრულა ებრაელთა თვითშეგნების ამაღლებაში, დიასპორის კულტურის წარმოჩენის სფეროში (იხ.: საქართველოს ებრაელთა ისტორიულ-ეთნოგრაფიული მუზეუმის შრომები, 1940, 1941, 1945).

საქართველოს ებრაელთა ისტორიულ-ეთნოგრაფიული მუზეუმის მუშაობამ დიდი შთაბეჭდილება მოახდინა შ. კობოშვილზე, რომელმაც ხატვა 60 წლის ასაკში დაიწყო. ხუთი წლის მანძილზე თვითნასწავლმა შემოქმედმა ფანქრით, აკვარელითა და ზეთით 60-ზე მეტი მცირე და დიდი ზომის სურათი დახატა. მის ნახატებში, ძირითადად, ახალციხის ებრაელთა ძველი და ახალი ყოფა იყო ასახული. აჯლა, აგყალა, ავამდყოფი ბავშვი ექიმბაშთან, ამულეტებით მოვაჭრე მისიონერი, ათარა, ბატონების წამლობა, ბავშვის დაბადება, ბავშვის წინდასაცვეთად წაყვანა, ბაზარი ახალციხეში, ბრეთის ბიბლია, დვაცატნიკი, ებრაელთა კვარტალი (ახალციხე), ებრაელი სოვდოგარი, ებრაელთა დარბევა, ლილახანა, მიკვე,

მიკვეში დაავადებული ქალი ექიმბაშთან, მისიონერის მიერ ბავშვების კურთხევა, მოჯამაგირე ბიჭი, მეკურტნეები, მდიდარი ებრაელის ცოლი მიდის აბანოში, მალკუტი, ნეფე, პატარძალი, პატარძლის წაყვანა აბანოში, სიმზა თორის დღესასწაული, ფულის განაწილება აგყალის შემდეგ, ფურიმი, ფინჯრობა, ფალახაზე აყვანა, ქუჩაში მოვაჭრე მეწვრილმანეები, ქათმის დაკვლა რიტუალური წესით, ყმა ებრაელების გაყიდვა ფეოდალების მიერ,

ხელსაქმე, ხერიმი-ანათემა, შაქარ პურის გატანა, ცეკვა, ჯეიზი და სხვ. ჩამოთვლილ ნახატებში დეტალურადაა მოცემული საქართველოს ებრაელთა ყოველდღიური ცხოვრების თავისებურებანი. წინამდებარე ნაშრომში კი, ყურადღება გამახვილებული იქნება ებრაული ოჯახის სამყოფ-საცხოვრისის ამსახველ ერთ სურათზე - ებრაული კვარტალი ახალციხეში.

ტილო თავისი კოლორიტითა და ერთმანეთზე ჯაჭვივით გადაბმული ქოხმახებითა თუ მიწური სახლებით, კარგად მოფიქრებული, საამო და მიმზიდველ ფერებში გამოხატულ სინამდვილეს ასახავს. აულის მსგავს უბანში

თავისი სიდიდით და კეთილმოწყობით სინაგოგის მხოლოდ ორი შენობა გამოირჩევა. ამით მხატვარი ყურადღებას ამახვილებს იმ გარემოებაზე, რომ ღარიბი ებრაელობა ქობმახეებში ცხოვრობდა, მაგრამ მათი ნაშრომი გროშებით მაინც საუკეთესო სინაგოგები შენდებოდა (პაპისმედოვი ი. 1941, 89, 91, 94). ამას სხვა ავტორებიც ადასტურებენ. ი. დავიდი აღნიშნავს, რომ „ებრაული მოსახლეობა ახალციხეში ცხოვრობდა მიწისქვეშა ქოხებში, სადაც სინათლე სახურავიდან ჩამოდიოდა“ (Давид И. 1989, 27). 1932 წლის საქართველოს ეროვნული უმცირესობების კომისიის აღწერის მიხედვით, ახალციხის ებრაელთა სახლები იყო ერთსართულიანი, ზოგჯერ ნახევრად მიწურიდან შედგებოდა 2 ოთახისაგან. მდიდრებს ჰქონდათ 3 ოთახიანი, იშვიათად 10-12 ოთახიანი სახლები, რომელშიც ცხოვრობდა 60-70 სული. სახლები ძირითადად მიწურიატაკიანი იყო, განსაკუთრებით სამზარეულო სადაც უმეტეს დროს ატარებდნენ (აბულაძე ქ. 2000, 58). საბჭოთა კავშირის ცენტრალური აღმასრულებელი კომიტეტისადმი ფ. მახარაძის მიერ 1933 წელს გაგზავნილ მოხსენებით ბარათში აღნიშნულია: „სახლები, სადაც ცხოვრობს ებრაული მოსახლეობის უმეტესი ნაწილი,

წარმოადგენენ ნახევრად დანგრეულ მიწურებს, რომლებიც აუშენებიათ ფიჩხ-ძემვისაგან. ისინი ნესტიანია, ბნელი, უშუქო და უჰაერო. დაუცველია ქარის წვიმის და სიცივისაგან. თითქმის მთელს მოსახლეობას ერთ სულზე აქვს ერთობ არასაკმარისი ფართობი – 1 კვ.მ. მრავალწლიანი ოჯახები ცხოვრობენ ერთ ოთახში, რომელთა ფართობი 10-15 კვ.მ-ს არ აღემატება, და არა აქვთ არავითარი სათავსოები. სახლები ისე ახლოსაა განლაგებული ერთმანეთთან, რომ მცირედი ხანძრის შემთხვევაშიც კი, ცეცხლი მოიცავს მთელს კვარტალს და ასობით ათასები გახდებიან სტიქიური უბედურების მსხვერპლნი“ (ვადაჭკორია შ. 2005, 189).

ებრაელთა საცხოვრებელი, რიგ შემთხვევაში რელიგიურ სტატუსსაც იძენდა. ი. პაპისმედოვი აღნიშნავს: „გორში მცხოვრებ ებრაელთა 16-17 ოჯახი ერთ დიდ, ორსართულიან შენობაში ბინადრობდა. შენობის მეორე სართულის ბოლოს, ერთი დიდი ოთახი ლოცვას ჰქონდა დათმობილი, ლოცვის ქვეშ პირველი სართულის დაბლა სარდაფში, გაკეთებული იყო ერთაუზიანი მიკვე რომელიც გორელ ებრაელთა მთელ საზოგადოებას ეკუთვნოდა“ (პაპისმედოვი, 1986: 156). აღნიშნულ თემატიკასთან დაკავ-

შირებით შ. კობიაშვილმა 1938 წელს შექმნა ეთნოგრაფიული ხასიათის სურათი: „მიკვე“ და „მიკვეში დაავადებული ქალი ექიმბაშთან“.

ტოპონიმიკური, არქეოლოგიური თუ ეთნოგრაფიული მასალის საფუძველზე ირკვევა, რომ საქართველოში საქალაქო უბნების ჩამოყალიბება სხვადასხვა ნიშნით ხდებოდა. ერთ შემთხვევაში უბნები იყოფოდა მოსახლეობის სპეციფიკური საქმიანობის მიხედვით, მეორე მხრივ, ცალკე უბანი ყალიბდებოდა ეთნიკური, რელიგიური და სხვა ნიშნებით. ყოველივე ეს დამახასიათებელი იყო საქართველოს სხვადასხვა კუთხეში მცხოვრები ებრაელებისთვისაც. სინაგოგის ირგვლივ წარმოქმნილი კომპაქტური ებრაული დასახლებანი იყო თბილისში, ქუთაისში, სურამში, საჩხერეში, ონში, ცხინვალში, ახალციხეში, კულაშში, ბანძაში... (იველაშვილი თ., ცაგარეიშვილი თ. 1995, 17). აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ ტოპონიმიკური, არქეოლოგიური თუ ეთნოგრაფიული მასალის საფუძველზე ირკვევა, რომ საქართველოში საქალაქო უბნების ჩამოყალიბება სხვადასხვა ნიშნით ხდებოდა. ერთ შემთხვევაში უბნები იყოფოდა მოსახლეობის სპეციფიკური საქმიანობის მიხედვით,

მეორე მხრივ, ცალკე უბანი ყალიბდებოდა ეთნიკური, რელიგიური და სხვა ნიშნებით. ყოველივე ეს დამახასიათებელი იყო საქართველოს სხვადასხვა კუთხეში მცხოვრები ებრაელებისთვისაც. სინაგოგის ირგვლივ წარმოქმნილი კომპაქტური ებრაული დასახლებანი იყო თბილისში, ქუთაისში, სურამში, საჩხერეში, ონში, ცხინვალში, ახალციხეში, კულაშში, ბანძაში...(იველაშვილი თ., ცაგარეიშვილი თ. 1995, 17)

ამრიგად, მხატვარ შალომ კობიაშვილის შემოქმედება წარმოადგენს ძვირფას ეთნოგრაფიულ წაროს, საქართველოს ებრაელთა მატერიალური თუ სულიერი კულტურის და, საერთოდ, ტრადიციული ყოფის სხვადასხვა ასპექტით შესწავლის თვალსაზრისით. მისი ერთი სურათის განხილვაც ნათლად გვიჩვენებს, რომ ებრაელთა ეთნოგრაფიული მომენტები თითქმის ზუსტადაა დაცული. რაც ერთხელ კიდევ გვარწმუნებს, რომ ეთნოლოგიური კვლევის პროცესში სათანადო ილუსტრაციების ჩართვა (საველე-ეთნოგრაფიულ მასალებთან თუ წერილობით წყაროებთან შედარების გზით), საინტერესო დასკვნების გამოტანის შესაძლებლობას იძლევა.

ციტირებული ლიტერატურა:

1. აბულაძე ქ., ქართველ ებრაელთა სოციალურ - ეკონომიკური და კულტურული მდგომარეობა 1921-1940 წლებში, საკანდიდატო სადისერტაციო ნაშრომი, ხელნაწერის უფლებით, თბილისი, 2000;
2. ვადაჭკორია შ., ებრაელთა საკითხი და ქართული სინამდვილე (1921-1940), გამომცემლობა მემატთანე, თბილისი, 2006;
3. იველაშვილი თ., ცაგარეიშვილი თ., გვიხმობს მამული მამა-პაპათა (ეძღვნება ისრაელში წასულ ქართველ ებრაელებს და მათ შთამომავლობას), თბილისი, 1995;
4. პაპისმედოვი, 1941 - პაპისმედოვი ი., თვითნასწავლი მხატვარი შ. კობიაშვილი და მისი შემოქმედება.- საქართველოს ებრაელთა ისტორიულ - ეთნოგრაფიული მუზეუმის შრომები, II, თბილისი, 1941;
5. პაპისმედოვი ი., ნანახი, მოსმენილი, განცდილი, გამომცემლობა, თელ-ავივი, 1986;
6. საქართველოს ებრაელთა ისტორიულ-ეთნოგრაფიული მუზეუმის შრომები, თბილისი, I, 1940; II, 1941; III, 1945;

7. (საქართველოს ეროვნულ მუზეუმი. [http://-
museum.ge/...](http://museum.ge/))

8. Давид И., История евреев на Кавказе, II, Тель-Авив; 1989;

Manuchar Loria

Regional peculiarities of Eastern collections and of topical editions of Georgian National Museum (visual anthropology research)

Shalom Koboshvili's artwork causes interest in relation with its display of Georgian reality through the drawings. Shalom was born in 1876 in Akhaltsikhe in a poor Jewish family. In 1937 he started his career at Georgian Jewish Historical-Ethnographic Museum holding gatekeeper's position. By initiative of Aron Krikhel the museum was established and put into operation on November 23, 1933. The museum had three departments: ethnographic, historical and socialist ones. In 1934-1936 the museum implemented the scientific expeditions to almost all Georgian regions, populated by Georgian Jews communities. The expeditions resulted in collection of a essential ethnographic material. Having increased its scientific potential, in 1940-1945 the museum published three proceedings, playing a great role in increase of the Jewish people self-awareness and promotion of culture of Diaspora.

The activities, implemented by Georgian Jewish Historical-Ethnographic Museum deeply impressed Sh. Koboshvili, who started painting at the age of sixty. During five year period, self-taught artist created more than 60 different size pictures,

performed in pencil, water color and oil painting. Mainly his drawings display old and new lifestyle of Jews living in Akhlatsikhe.

Peculiarities of every day life of Georgian Jews are carefully shown in the following pictures and drawings created by Koboshvili: ajla; agkala; a child, visiting self-taught doctor; missionary, selling amulets; atara; childbirth; taking a child to circumcision, a market in Akhaltsikhe; the Bible of Breti; Jewish district (Akhlatsikhe); Jew bashing; Mikveh; ill woman with self-taught doctor at mikveh; missionary, blessing children; boy-servant; rich jewish man's wife visiting a bath; groom; bride; taking a bride to the bath; Simhat Torah holiday; money distribution after agkal, Purim; street venders; ritual immolation of chicken; selling of Jewish boy-servant by feudal lords; handiwork; herem-anathema and others. Our work is focused on only some aspects of lifestyle of the Jewish family.

On the basis of toponymic, archeologic and ethnographic material it may be stated that town districts in Georgia were arranged under different principles. In some cases there were the districts, arranged in accordance with activites, characterizing the persons living there, in other ones, the separate districts were arranged in accordance with the ethnical, religios or other patterns. The same principle also characterized the Jews living in different regions of Georgia. Jewish districts were arranged around the synagogues in Tbilisi, Kutaisi, Surami, Sachkhere, Oni, Tskhinvali, Akhaltsikhe, Kula, Bandza...

As an illustration we present only several drawings by Shalom Koboshvili: Jewish district in Akhlatsikhe – a painting, which by its charming huts and barracks, drawn in pleasant and attractive colors, displays reality of Jewish life. Only two

synagogue buildings are distinctive by their size and arrangement in the district resembling a mountain village. Through this picture, the author wants to mention, that despite the Jews lived in poor barracks and had low-wage jobs, they could construct beautiful synagogues³⁸. This fact is also proved by the other authors, e.g. I. David noted, that “Jewish population of Akhaltsikhe lived in huts,

illuminated by sunlights coming from the roofs”. According to census, implemented by Commission of National Minorities of Georgian Government in 1932, Jewish houses in Akhaltsikhe were single-floor ones, sometimes – semi-huts. The houses typically contained two rooms. Rich people typically had three rooms, seldom ten-twelve rooms, in which sixty to seventy people lived. Garbage, discharged from one house, was often collected on the roofs of the other ones. Dirt floor, especially in kitchens, where they spent most of their time, also was a typical characteristic feature of Jewish house.

The message, related with the houses of the Jewish people, sent in 1933 to the Central Executive Committee of the Soviet Union by Ph. Makharadze contained the following description: “the houses, in which the majority of the Jewish people live, are semi-ruined mud huts, they are built from twigs and grove of Jerusalem thorns. The houses are damp, obscure, poorly ventilated, unprotected from winds, rains and cold weather. Almost each member of community has insufficient living space – 1 square meter, multi-child families live in one room of 10-15 square meters and don’t have utility spaces. Because of the density of closely located houses, even a low scale fire will destroy the whole settlement resulting hundreds of thousands victims among Jewish population”.

In some cases, Jewish house also had a religious status. According to I. Papismamedov: “16-17 Jewish families, residing in Gori, lived in one two-storey house. One big room on the second floor was allocated for prayer, there was one-pool mikveh on the first floor, which belonged to the whole Jewish community of Gori”. Inspired by above mentioned, Sh. Kobiashvili in 1938 painted ethnography-related drawing: “Mikveh” and “Ill woman and self-taught doctor at mikveh”. One day prior wedding ceremony, Jewish woman was brought to the mikveh for participation in religious ceremony of ritual purity. Mikveh is a ritual pool filling in only by rain water. After three diversions into the pool, the bride (without wiping her body) dressed her dress. According Jewish customs, the ceremony was related with reproduction and fertility. Through the ritual, the bride was awarded childbirth ability and fertilizing power of water. Fertilizing power of water also played an important role in Georgian ethnographic life. Ritual bathing was obligatory for Jewish women who participated in the ceremony in different cases, for example they were prohibited to share a bed with their husbands without a symbolic purification.

ლილე თანდილავა

თურქული ელემენტები ლაზურ და კლარჯულ
მეტყველებაში

თურქეთის ტერიტორიაზე ართვინის ვილაეთსა და შავიზღვის სანაპირო ზოლში მცხოვრები ლაზები და ქართველები ქართული მეცნიერული კვლევის ობიექტი ხშირად ხდება.

ეს რეგიონი მჭიდროდ არის დასახლებული ძირძველი ქართველებითა და ლაზური მოსახლეობით. მათ დღემდე შემონახეს მათი ენა და ტრადიციები. ისინი ისტორიული ბედის წერის შედეგად თურქეთის რესპუბლიკის საზღვრებში აღმოჩნდნენ, რამაც გამოიწვია საკომუნიკაციო ორი ენის გამოყენება - თურქულის, როგორც ამ ქვეყნის სახელმწიფო ენისა და ასევე ქართულისა და ლაზურის, როგორც მშობლიურის.

მეცნიერები ჭკოროხის აუზში მცხოვრები ნაწილი ქართველების ქართულს კლარჯულს უწოდებენ, გამომდინარე ამ რეგიონის ძველი ქართული სახელწოდებიდან -

კლარჯეთი. ხანგრძლივი თანაცხოვრება ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი მიზეზია ენობრივი ასიმილაციისა, რომელსაც ვერც კლარჯულმა აუარა გვერდი და ვერც ლაზურმა, ისინი სავსეა თურქული ლექსიკური ელემენტებით. გასათვალისწინებელია ის ფაქტორიც, რომ ნასესხობა მოხდა ძველი თურქული ენიდან - ოსმალურიდან, რომელმაც შემდგომში ფონეტიკური ცვლილებები თანამედროვე თურქული ენის ზეგავლენით განიცადა. მაგრამ ნასესხობათა სერია შეუჩერებელი პროცესია და ის მიმდინარეობს მუდამ. ამის ძირითადი მიზეზი მშობლიური ენის პასიურ ფაზაში გადასვლამ და თურქული ენის აქტივობამ გამოიწვია.

შესწავლილი მასალიდან გამომდინარე შემიძლია გამოვეყო სამი ძირითადი ჯგუფი შემდეგნაირი სახეცვლილი ასპექტებით: სიტყვები, რომლებიც შეითვისა კლარჯულმა, ქართულმა და ლაზურმა და მიიღო ისინი სრულყოფილად დაუცვლელად:

ათმაჯა - atmaca - მიმინო (ლაზ. კლარჯ.)

ბათმანი - batman - კოკა, საწყაო (ლაზ. კლარჯ.)

ბეთერი - beter - უარესი (ლაზ. კლარჯ.)

მეზერი - mezer - საფლავი (ლაზ. კლარჯ.)

ომუზი - omuz - მხარი (ლაზ. კლარჯ.)

არქადაში - arkada - ამხანაგი (ლაზ. კლარჯ.)

დედე - dede - ბაბუა (ლაზ. კლარჯ.)

დესტანი - destan - ლექსი, პოემა (ლაზ. კლარჯ.)

დუმანი - duman - კვამლი, ნისლი (ლაზ. კლარჯ.)

ელმა - elma - ვაშლი (ლაზ. კლარჯ.)

ზამანი - zaman - დრო (ლაზ. კლარჯ.)

ზენგინი - zengin - მდიდარი (ლაზ. კლარჯ.)

დომუზი - domuz - ღორი (ლაზ. კლარჯ.)

დიზგინი - dizgin - აღვირი (ლაზ. კლარჯ.)

სიტყვები, რომლებმაც განიცადეს რიგი ფონეტიკური ცვლილებები კლარჯულსა და ლაზურში:

თურქული თავკიდური k/ქ გადმოდის კლარჯულში
როგორც ბ:

ახშამი - akşam-სალამო.

თურქული თავკიდური k/ქ გადმოდის ლაზურში
როგორც კ/ქ:

აკშამი/აქშამი - akşam-სალამო.

ბოლო კიდური k/ქ თურქულში ხმოვნის დართვისას მჟღერდება, კლარჯულში და ლაზურში შემოვიდა უკვე გამჟღერებული ფორმით - k>ღ:

ბაჯანადი - bacanak- ქვისლი. (ლაზ. კლარჯ.)

გელინლუდი - gelinlik- საპატარძლო სამოსი. (ლაზ. კლარჯ.)

თურქული t გამჟღერდა კლარჯულში და გადმოვიდა გამჟღერებული ფორმით t>დ :

დერდლი - dertli - დარდიანი, დაღონებული. (კლარჯ.)

თურქული t ლაზურმა მიიღო t>თ:

დერთლი - dertli - დარდიანი, დაღონებული. (ლაზ.)

გვაქვს აგრეთვე ნაწილობრივი გამჟღერება კლარჯულსა და ლაზურში k>გ დაარა ლ:

დირეგი - direk - დედაბოძი. (ლაზ. კლარჯ.)

თურქული ხმოვანი u კლარჯულში ჩაანაცვლა o ხმოვანმა:

კომში - komşu - მეზობელი. (კლარჯ.)

თურქული ხმოვანი u ლაზურში გადმოდის - o ხმოვნით :

კომში - komşu - მეზობელი. (ლაზური.) გვაქვს საინტერესო ფორმა მოცემული მაგალითის, რომელსაც ხმარობენ ხოფურის ლაზურ დიალექტში:

კონქში - komşu - მეზობელი. (ლაზური.)

გვაქვს მეტათეზისის შემთხვევებიც, r და l მონაცვლეობა კლარჯულსა და ლაზურში შევიდა ლ და რ სახით:

ლეჩერი - reçel - მურაბა. (ლაზ. კლარჯ.)

კლარჯულში არა რსებული f შეიცვალა ქართული ფ ბგერით. მაგრამ ლაზურმა ის მიიღო სახე უცვლელი, რადგან ლაზურში მოიპოვება ფ ასობგერა.

დეფთერი - defter - რვეული. (კლარჯ.)

დექთერი - defter - რვეული. (ლაზ.)

ანალოგიურია ფაკირი - fakir დაფუხარა - fukara. (კლარჯ.)

ლაზურში ფ აკირი - fakir დაფუკარა - fukara. (ლაზ.)

თურქული თავკიდური k გადადის კლარჯულში ყ-ში და ლაზურში მკვეთრ კ-ში.

ყალე/კალე - kale - ციხე (კლარჯ. ლაზ.)

ყანთარი/კანთარი - kantar - სასწორი (კლარჯ. ლაზ.)

ყაინანა/კაინან - kainana - დედამთილი (კლარჯ. ლაზ.)

ყურბეთი/კურბეთი - gurbet - უცხოეთი (კლარჯ. ლაზ.)

ყირმიზი/კირმიზი - kırmızı - წითელი (კლარჯ. ლაზ.)

სიტყვები, რომლებიც მოირგო კლარჯულმა ქართული სუფიქსებით . აქ კლარჯულმა ვერ მოახერხა

ქართული ლექსიკური მნიშვნელობის თარგმნა, სამაგიეროდ მან მოახერხა მთლიანად მოერგო რიგი ლექსიკური ერთეულებისათვის ტიპიური ქართული სუფიქსები. ანალოგიური მაგალითებით სავსეა ლაზურიც. ეს ეხება ძირითადათ სახელიდან ნაწარმოებ ზმნებს, კონკრეტულად სახელადი ნაწილი თურქულია, ხოლო აფიქსი და სუფიქსი ტიპიური ქართულია:

გა - თემიზ - ება /ო-თემიზ -უ - temiz-le-mek-
დასუფთავება

გა - ყირმიზ - ება /ო-კირმიზ-უ - kırmızıolmak -
გაწითლება

გა - ზორ - ება /ზორი ო-ხვენ-უ(დამხმ. ზმნა) - zor-la-
mak- გართულება, გამწვანება

გა - ჰერს - ება/ ო-ჰერს-უ - hers-len-mek- გაბრაზებ

გა - ზენგინ - ება / ო-ზენგინ-უ - zenginolmak -
გამდიდრება

გა - ფაქ - ება / ო- ფაქ-უ - fak-la-mak - დასუფთავება

გა - დელ - ება / ო-დელ-უ - deli olmak- გაგიჟება,
გადარევა.

მოცემული მაგალითებიდან ჩანს, რომ კლარჯულმა და ლაზურმა გადმოიღო ამ სიტყვების პირდაპირი

მნიშვნელობა, გარდა ზმნისა: -გა - ფაქ - ება / pak-la-mak - დასუფთავება (pak - სპარსული სიტყვა ადა ნიშნავს სუფთას, la - არის სახელიდან ზმნის მაწარმოებელი სუფიქსია თურქულში,- mak კი საწყისი დროის მაწარმოებელი სუფიქსია), რომელსაც თურქულში სხვადასხვა სემანტიკა გააჩნია: დასუფთავება, გამართლება, გაწმენდა, მოკვლა. მოცემული ზმნის ყველა სემანტიკა შენარჩუნებულია ლაზურში, ხოლო კლარჯულმა გადმოიღო მხოლოდ ერთი - მოკვლა.

მოყვანილ მაგალითებში ნათლად ჩანს სხვადასხვა ნიშნული სხვაობანი, კლარჯულმა და ლაზურმა მიიღო თითქმის ყველა ლექსიკური ერთეული მისთვის დამახასიათებელი ენობრივი ფენომენით, ზოგი ნაწილობრივ, ზოგიც კი მთლიანად მოაქცია თავის ენობრივ ყაიდაზე.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. ა. თანდილავა, „ლაზური ლექსიკონი“, თბილისი, 2013;
2. ლ. ჩლაიძე, „თურქულ - ქართული ლექსიკონი“, სტამბოლი, 1999;
3. M. Hengirmen, „Turkce grameri“, Ankara, 2004;
4. ი.ყიფშიძე, „ჭანური ტექსტები“. თბილისი, 1939.

**Turkish elements in narativs of Georgians (klarjuli) end Laz
language**

Two indigenous corners of Georgia Klarjeti and Lazati-stayed beyond the boundaries of the Motherland of Georgia. Locals found themselves inside of other state. However, they learned their language and became bilingual. At home they speak Georgian - outside in Turkish. Centuries have passed but both sides continue to speak on their own native Georgian language. With this standing, today they preserve the spoken language in which Georgians are proud of them. These two dialects encountered many problems in the parallel mode of the use of the two languages, Georgian and the Laz language get Turkish elements, which have led to the distortion of the language in the dialects, and the language structure embodies the borrowing language in its language mold.

Our research finds that both dialects have either common borrowed vocabulary from Turkish as different from itself.

ვარდო ჩოხარაძე

**თურქული ლექსიკა თურქული მაწარმოებლით
მუჰაჯირთა მეტყველებაში**

სამხრულ მეტყველებაში გაირჩევა რამდენიმე შემთხვევები, როცა თურქული სიტყვები თურქული მაწარმოებლითაა.

საინტერესოა ასეთ ლექსიკაზე დაკვირვება სიხშირის თვალსაზრისით, რათა დადგინდეს თურქულის გავლენის დონე და ქართული სიტყვათწარმოების სიმყარე.

სამხრულ კილოებში მრავლად დასტურდება თურქული ლექსიკა თურქული მაწარმოებლით. ფაქტი არაა მოულოდნელი, თუ გავითვალისწინებთ ისტორიულ სამხრეთ საქართველოში ქართულ - თურქულ ენობრივ ურთიერთობებს.

გვხდება -**ci** აფიქსებით ნაწარმოები სახელები.-**ci**⁴ (-**ci**, -**ci**, -**cü**, -**cu**) აფიქსები გამოიყენება ხმოვანფუძიანი და მჟღერ თანხმოვანფუძიანი სახელებისთვის. მაგ:

ყავლაჯი - **kavga** (ქავგა) - ჩხუბი; **kavgacı** - ქავგაჯი - მოჩხუბარი:

„ჩემი დედი ყავლაჯი ყოფილა“; „ყავლაჯი იყო ჩემი ღარჭი, მოკტა“...

დუა-ჯი - **Dua** - (დუა) - არაბული სიტყვაა და ნიშნავს „მუს. ლოცვას“; **duaci** - დუაჯი - „მლოცველი“:

„ფენა დუაჯი დედია“; „დუაჯი დედეი მომიკდა“;
„ჩემი დედეი დუაჯი იყო“ ...

დეღერ-ლი - **değer** - ღირებულება, ფასი; **değer-li** - დეღერლი - „ძვირფასი“:

„ახლა გურჯულაი ზოორ დეღერლი გახდა“;
„ქორწილში დეღერლი ნიშან წულებთ“ ...

დუბარა-ჯი - **dubara** - (დუბარა) – 1. „დუბარა“ - წყვილი ორიანი (კამათლების მდებარეობა ნარდში); 2. *ჟარგ.* ინტრიგა, მოტყუება; **dubaraci** - დუბარაჯი - „ვერაგი“ „გაიძვერა“:

„იმფერი დუბარაჯია მაგი, რომე ილლა მოგატყვილევს“; „ის ღარჭი დუბარაჯია“ ...

დუქქან-ჯი - **dukkan** - (დუქქან) - არაბულიდან შემოსული სიტყვაა და ნიშნავს „სავაჭრო“, „მაღაზია“; **dukkanci** - დუქქანჯი - „მედუქნე“, „გამყიდველი“:

„ღარჭი დუქქანჯი იყო დადეიხურა“; „თუქანჯია, ძალიან მატყუარა“ ...

ზურნაჯი - **zurna** - (ზურნა) - (აღმოსავლური ჩასაბერი მუსიკალური საკრავი); **zurnacı** - ზურნაჯი - „მეზურნე“:

„ზურნაჯი დულუნებში ზოგან მოყავან“;
„დულუნში ორი ზურნაჯი იყო“; „ხასანაი ზურნაჯის მოსაყვანად წევდა“...

აბან-ჯი -Yaban- (იაბან) - უდაბნო, უცხო, გარეული; თ. **Yabancı** - **Áბანჯი** - „უცნობი“, „უცხოელი“):

„ეზუზები ფენა უკბენენ**აბანჯ**“; „მარწყვი მავიწყდება, აქაცარი, **აბანია**, დარგონა“; „ისა დაკვირვებულა, **აბანჯი** არიქს-მეთქი“...

ვერგი-ჯი - **vergi-** (ვერგი) - გადასახადი, ბეგარა; **vergici** - ვერგიჯი - „გადასახადის შემკრები“:

„ვერგიჯი მუა და დეფტერს ამოწერს“; „ვერგიჯმა მეიტანა ქვითარი“...

ფურუნჯი -**fırın** - (ფირინ) - ღუმელი; (**fırıncı** - ფირინჯი - „მეფურუნე“):

„ფურუნჯის უთქუამს: სამასი წლის ფარა არიო“;
„ფურუნჯი ეიყუანა და მუუკდა“...

შახაჯი - **şaka** - (შაქა) - ხუმრობა; **şakacı** - შაქაჯი - „ხუმარა“:

„შახაჯი იყო, დაგრეხილი ლაპარაკი იცოდა“; „ჩემი ქმარი ძალიან შახაჯი იყო, ორი წელი კდარია“; „დედო შახაჯი კაცი იყო“...

ტათლიჯი - **tatlı** (თათლი) - ტკბილი; **tatlıcı** - თათლიჯი - „ტკბილეულის გამომცხობელი“:

„უსეინი ტათლიჯი არ არი“; „ეს ბორელები ტათლიჯი არ არი“...

რიგობითი რიცხვითი სახელი იწარმოება რაოდენობით რიცხვით სახელზე სათანადო აფიქსის დართვით. თანხმოვანფუძიანთათვის რიგობითის საწარმოებლად გვაქვს - **inci⁴** (**inci, incı, üncü, uncu**), ხოლო ხმოვანფუძიანთათვის - **nci⁴** (**nci, ncı, ncü, ncu**). მაგ: იქინჯი - **iki** - (იქი) - ორი; **ikinci** - იქინჯი - „მეორე“:

„ჩემი ღარჭი იქინჯი კლასშია“; „იქინჯი ოღაში წევს“; „იქინჯი გაფხეკა დოუგვიანდა სიმინდსა“...

ca, ce, ça, çe აფიქსი აწარმოებს 1. ენას აწარმოებს - **Türk** – **türkçe** – თურქი - თურქული, **Gürcü** – **gürcüce** – ქართველი – ქართული ენა. 2. ვითარება – გარემოების აღმნიშვნელ სახელებს. მაგ: **Güzel** – **güzelce** – ლამაზი -

ლამაზად, **Geniş** - **genişçe** - ფართო. 3. ოდნაობითი ხარისხის ზედსართავ სახელებს. მაგ: **Beyaz** – **beyazca** – თეთრი – მოთეთრო, **Kara** – **karaca** – შავი – მოშავო.

გურჯუ-ჯე – **Gürcü** (გურჯუ) - ქართველი; (თ. **Gürcüce** - გურჯუჯე - „ქართულიენა“ „ქართულად“):

„თემიზათ ლაპარიკობენ გურჯიჯას იმერხეველები“; „შავშეთელებსა გურჯიჯა ბევრსა აღარ ახსოვან“; „გურჯიჯაÁ ჰიჩარ გვიმღერია, ჩვენზე დიდვანებს უმღერია“; „ახლაგურჯულაÁ ძალვან დეღერლი გახდა“...

თურქ-ჩა– **Türk** - (თურქ) - თურქი; **Türkçe** - თურქქე - „თურქული (ენა)“, „თურქულად“:

„შავშეთელები არ მიყუარან, ენა დაკარქეს, თურქჩა ლაპარიკი აქუნ მარტო“; „ბაღნებმაკაÁ იყვონო, სულ თურქჩას ვილაპარაკებდით“...

ჟაფონ-ჯა - japon –(ჯაფონ) - იაპონია; japonca - ჟაპონჯა - „იაპონური ენა“:

„ჟაპონჯა ვიცოდი პაწაი და დეველაპარიკე“; „ჟაპონჯა ღარჭმა იცის“...

ინგლიზჯა - ingliz - (ინგლიზ) - ინგლისი; inglizce – ინგლიზჯე - „ინგლისური“:

„ჩვენთან ოქულებში ინგლიზჯა ისწავლება“;
„ბაÁალამ ინგლიზჯა კარქა იცის“...

-ჩა სუფიქსი დაერთვის საზოგადო არს.
სახელებსაც.

ტაბან-ჩა - taban- (თაბან) - ფეხისგული, ლანჩა,
იატაკი; (tabanca - თაბანჩა) - „პისტოლეთი“:

„ტაბანჩა წელზე ქონდა გამოკიდული“; „ტაბანჩა
ისროლა და მოკდა“; „ტაბანჩა ოდამი აქ
ჩამოკიდებული“; „დოლაბში ტაბანჩა იდო და ღარჭმა
ეილო“...

სამხრულ დიალექტებში გვხვდება თანაობის
აღმნიშვნელისახელების მაწარმოებელი აფიქსებით
გაფორმებული არსებითი სახელები. თანაობის
აღმნიშვნელი აფიქსებია მჟღერი თანხმოვნებისათვის
daş, deş, ყრუ თანხმოვნებისათვის **taş, teş**. მაგ: **Vatan –
vatandaş** – მამული თანამემამულე, **Meslek – meslektaş** –
პროფესია - კოლეგა, **Yol – yoldaş** – გზა - თანამგზავრი,
Din – dindaş – რწმენა – ერთმორწმუნე.

არხა-თაშ-ი -(თ. **Arkadaş** - არქადაშ) - „მეგობარი“,
„ახლობელი“, „ამხანაგი“:

„არხატაშებმა ისე რაცხა უთხრეს მე რა ვიცი“;
„არხატაში სა წეიყუანე“; „ხოხლევიდან არხატაშები
მოვლიან“; „არხატაში გუმინ მოიდა და **Á**ილაში წევდა“
...

სიტყვა „**Arkadaş**” ორი ნაწილისაგან შედგება:
„**Arka**” - ზურგი და „**Taş**“ - იგივეა რაც „**Daş**” تاش და
ნიშნავს თანამონაწილეს, სიტყვა-სიტყვით
თანამეზურგეს.

Áოლ-დამ - yol- (იოლ) - გზა; **yoldaş** – **Á**ოლდამ -
„თანამგზავრი“ - „yol“ - „გზა“:

„ღმერთმა კაი **Á**ოლდაში მოქცეს იმ დუნ^Áას“;
„**Á**ოლდაშები სად არიან“...

როგორც ვხედავთ, სამხრულ მეტყველებას
თურქული ენიდან შეუთვისებია სულ რამდენიმე
სიტყვასაწარმოებელი აფიქსი. აღსანიშნავია ისიც, რომ
ამ აფიქსებით ნაწარმოები სახელები ექვემდებარება
ქართული ენის კანონებს.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. თურქულ - ქართული ლექსიკონი, I - II, სტამბოლი, 2001;
2. Kâmüsî Türki Şemseddin sâmi. Ankara,1989;
3. Türkçe- Sözlük, Ankara, 2005;
4. მ.ფაღავა, „შავშური ჩანაწერები“, თბილისი, 2011;
5. შ.ფუტყარაძე, „ჩვენებურების ქართული“, ბათუმი, 1993.

Vardo Chokharadze **Turkish Vocabulary with Turkish Derivatives in** **Muhajir Speech**

The study of the Samkhruli speech has a long history. Accordingly, the study of the Turkish element in the speech of Muhajir is a major problem of Georgian linguistics. Old people speak Georgian in this region, while youthspeak Turkish. The first information about the "Chorokhi countries" and the speech of people living there, can be found in the recordings of such famous travelers and researchers of the XIX century as G. Kazbegi, D. Bakradze, D. Bavreli.

The speech of Muhajirs is full of various Turkish elements, Turkish lexicon with Turkish derivatives. Let's consider some examples on this occasion:

თურქა - (Türkçe) - „Turkish (language)“, „in Turkish language“. „თორუნებმა იციან აბა არ იციან? თურქაჲც იციან და გურჯიჯაც“;

ყავლაჯი - kavga (ქავგა) - ჩხუბი (quarrel) ; kavgacı - ქავგაჯი - მოჩხუბარი (pugnacious):

„ჩემი დედი ყავლაჯი ყოფილა“; „ყავლაჯი იყო ჩემი ღარჭი, მოკტა“...

გურჯუ-ჯე - Gürcü(გურჯუ) - ქართველი - Georgian; (თ. Gürcüce - გურჯუჯე - „ქართული ენა“, „ქართულად“ – in Georgian):

„თემიზათ ლაპარიკობენ გურჯიჯას იმერხეველები“; „შავშეთელებსა გურჯიჯა ბევრსა აღარ ახსოვან“;

Марине Арошидзе

**Актуальность развития частных теорий перевода
(на материале грузино-турецких и турецко-грузинских
переводов)**

Глобализация современного общества из сферы экономической уже давно переместилась в область языков и культур, причем языковые и культурные глобализационные процессы оказались весьма сложными и многогранными. Стремительное развитие антропоцентрической лингвистической парадигмы выдвинуло на первый план теоретические аспекты переводоведения. Многолетний опыт успешной практической переводческой деятельности и прикладных исследований потребовал теоретических обобщений в этой области.

На рубеже двадцатого и двадцать первого веков изменился вектор общественно-политического развития многих стран: завершение холодной войны, окончательный распад социалистического лагеря и Советского Союза, национально-освободительное движение не могли не привести к перекраиванию политической карты Евразии. Одной из стран, сумевших встать на самостоятельный путь развития, стала Грузия. В первые же годы после объявления независимости обнаружился серьезный фронт работ,

связанный с изменением языковой ситуации и языковой политики в стране. Грузия и Турция – соседние страны, взаимоотношения которых были очень разными в период существования крупных империй: Османской, Российской, Советской. Несмотря на территориальную близость, в советский период грузинские и турецкие языковые и культурные контакты были опосредованы и протекали через посредство русского языка, этот относилось и к переводческой деятельности.

В настоящее время необходимо уделить пристальное внимание теоретическим и прикладным исследованиям в области грузино-турецких и турецко-грузинских переводов. Помимо универсальных переводческих закономерностей, исследуемых в рамках общего переводоведения, огромную помощь переводчикам-практикам оказывают исследования в области частного переводоведения, ориентированные на два конкретных языка – язык оригинала и язык перевода. Турецко-грузинское переводоведение представляет собой огромное почти неисследованное поле деятельности, но даже русско-турецкое переводоведение все еще ждет своих теоретиков, сумеющих обобщить большой практический опыт в этой области.

Исходя из специфики лингво-этнического барьера, разделяющего любые языки и культуры, мы попытаемся

сгруппировать основные направления работ в данной области. Вслед за Л.К.Латышевым, мы считаем основными составляющими лингво-этнического барьера, который должен преодолеть переводчик, языковые системы (в данном случае – грузинского и турецкого языков), языковые нормы этих языков, узуальные нормы, преинформационный запас коммуникантов (Латышев 2001:31-32).

Понятие преинформационного запаса не всегда трактуется однозначно, в разных теоретических концепциях мы встречаем термины: «фоновая информация» (Виноградов 2004: 35), «имплицитная информация» (Нелюбин 2003:60) и пр. В данном случае мы имеем в виду культурно-историческую информацию представителей данных этносов и информацию об актуальных текущих событиях, знание которых необходимо для адекватного перевода.

Основные составляющие лингво-этнического барьера очерчивают направления исследований в рамках частной теории перевода. Прежде всего, необходимо отметить разносистемный характер грузинского и турецкого языков: несмотря на их близость в типологическом плане (агглютинативный тип языка), в современном грузинском языке уже явно развиваются элементы флективных языков.

Специфический эргативный строй грузинского языка, уникальная морфологическая глагольная парадигма и прочие особенности требуют серьезных исследований сопоставительного плана. Изучение явлений языковой нормы в грузинском и турецком должны сочетаться с исследованием узуальных явлений. Разные речевые тактики и стратегии обуславливают разное построение фраз, что необходимо учитывать при переводе. Причем, необходимо отметить, что исследования узуальных явлений должны протекать на материале разных типов дискурса (общественно-политический, бытовой дискурс, юридический, военный религиозный, педагогический и пр.).

Не менее важным нам представляется и сопоставительный анализ грузинского и турецкого лексического состава: лексические тематические парадигмы (например, термины кровного родства), синонимические ряды, внутриязыковые и межъязыковые омонимы – все эти лексические пласты обнаруживают интересную специфику в грузинском и турецком языках. Мы разделяем точку зрения С.Г.Тер-Минасовой, которая, анализируя эквивалентность слов и понятий в разных языковых системах и культурах, условно выделяет три основных типа лексики: слова близкие по значению, слова,

частично совпадающие по значению, и слова-лакуны, которые обозначают концепты, не имеющие аналогов в других культурах (Тер-Минасова 2000:69). С этой точки зрения грузинскую и турецкую лексику можно сопоставить следующим образом:

близкие по значению слова: dila (груз. утро) - sabah (тур.), bebia (груз. бабушка) - büyükanne (тур.), saxli (груз. дом) - ev (тур.) и т.д.;

слова, частично совпадающие по значению: грузинскому кисло-молочному продукту matsoni в турецкой культуре соответствуют два продукта – yoğurt и ayaan, у которых разная синтагматика (йогурт едят, а айран пьют), интересно сравнить термины, используемые в этих культурах для обозначения степени кровного родства: в русской культуре термины дядя и тетя используются применительно к родственникам со стороны матери и отца, в грузинском языке существуют разные термины для сестры матери или отца (deida, mamida), а родных братьев матери или отца именуют одним термином – bidzia (дядя), в турецком же языке все эти термины четко отличаются в зависимости от того, по линии отца или матери наблюдается данное родство. Со стороны матери: тетя - hala, дядя – dayı; со стороны отца тетя – teyze, дядя – amca. Хотя турецкая система терминов родства настолько

разветвленная, что есть еще особое слово для обозначения дяди, младшего по возрасту – emmi, и термин более широкого употребления (вплоть до мужа тети) – enishte (Русско-турецкий словарь онлайн – <https://ru.glosbe.com/ru/tr/%D0%B4%D1%8F%D0%B4%D1%8F>).).

лакуны представлены в обеих культурах, особенно много их в национальных кухнях: грузинские блюда – sacivi, bosbashi, churchxela и т.д., турецкие блюда – shifa chorbasi, kokorech, pide и т.д.

Анализируя грузинскую и турецкую лексику невозможно обойти вниманием такой важный вопрос, как наличие большого количества тюркизмов в грузинском языке в силу особой исторической судьбы грузинского народа. Грузинский язык легко осваивал заимствованную лексику, переплавляя и «огрузинивая» ее: она органично переплеталась с исконными грузинскими лексемами и фраземами. Известный исследователь грузинской культуры Иосиф Гришашвили назвал разговорную речь жителей Тбилиси «сплавом персидско-турецко-арабско-армянско-грузинских слов», но в конце-концов «многие века кропотливо и осторожно оттачивал Тбилиси слова-алмазы чужих языков, сообщал им свою свежесть и солнечность, и

они поддались, вписались в грузинскую речь» (Гришашвили 1989:11).

Исходя из специфики лингво-этнического барьера, разделяющего грузинский и турецкий языки и культуры, одним из основных направлений работ в области грузинско-турецкого переводоведения нам представляется изучение культурной картины мира данных народов и анализ грузинской и турецкой концептуальной базы. Результатом подобных исследований должны стать словари и справочники, без помощи которых невозможно будет стремиться к адекватному переводу. Настольными книгами грузинских и турецких переводчиков должны стать лингвокультурологические словари, словари ложных друзей переводчика, ассоциативные словари и пр. И вновь возвращаясь к лексике, выделим носителей культурной информации (фразеологизмы, пословицы, поговорки, прецедентные имена, зоонимы, реалии, лакуны и пр.), которые, по мнению В.С. Виноградова, представляют собой лексику, провоцирующую ошибки переводчиков, поэтому требуют к себе пристального внимания

Особое значение приобретает перевод грузинской художественной литературы на турецкий язык и турецкой литературы на грузинский, а также перевод медиа-текстов, ибо лишь наличие обширного тезауруса (фольклор,

классические художественные произведения, публицистика, научные тексты и пр.) позволит при переводе учитывать коннотативные значения переводимых единиц.

И завершающим направлением очерченного выше фронта работ по совершенствованию частного грузинско-турецкого переводоведения является, конечно, дидактический аспект: необходимо воспитывать молодые кадры переводчиков, чья профессиональная компетенция будет отвечать современным достижениям переводческой науки, которые будут не только в совершенстве владеть грузинским и турецким языками, но и будут вооружены знанием переводческих стратегий, будут владеть тонкостями переводческих трансформаций, необходимых для максимально адекватного перевода.

Приятно отметить, что в Батумском государственном университете Шота Руставели лингвисты и переводчики-практики своевременно отреагировали на очередной вызов современности – стремление Грузии войти в культурное и образовательное пространство многоязычной Европы требовало подготовки высококвалифицированных переводчиков, ведь любая совместная деятельность становится возможной лишь при наличии успешной межкультурной коммуникации. В БГУ уже с 1998 году

функционировала бакалаврская программа по специальности «Литературные взаимосвязи, переводчик-референт». К сожалению, после трех успешных выпусков было решено «вернуть переводчиков в лоно английской филологии» в силу того, что представители министерства образования Грузии того периода не воспринимали переводоведение как особую специальность, требующую помимо знания иностранных языков усвоения теоретических основ перевода и выработки специальных переводческих навыков. Поэтому в первый классификатор министерства образования Грузии данная специальность не вошла. Переводоведение изучалось лишь в рамках магистерских программ. Лишь в 2013 году в новом классификаторе появилась данная специальность, и в настоящее время БГУ теория и практика перевода изучается на трех ступенях (в бакалавриате, магистратуре и докторантуре), причем в бакалавриате в рамках основной и дополнительной программ.

Обязательным условием успешности любой деятельности, как известно, является мотивация. В настоящее время созрела необходимость в развитии частной теории грузинско-турецкого перевода, которая ждет своих исследователей-филологов, теоретиков переводоведения и переводчиков практиков.

Литература

1. Виноградов В.С. Перевод: общие и лексические вопросы. М., 2004.
2. Гришашвили И. Литературная богема старого Тбилиси. Тбилиси, 1989.
3. Нелюбин Л.Л. Толковый переводческий словарь. М., 2003.
4. Латышев Л.К. Технология перевода. М., 2001.
5. Тер-Минасова С.Г. Язык и межкультурная коммуникация. М., 2000.

Marine Aroshidze

THE TOPICALITY OF DEVELOPING THE SEPARATE TRANSLATION THEORIES (BASED ON THE TRANSALTIONS FROM AND TO GEORGIAN AND TURKISH)

At the turn of the twentieth and twenty-first centuries, the vector of the socio-political development of many countries changed. In the first years after the declaration of independence in Georgia, a serious scope of work was revealed, connected with a change in the language situation and language policy in the country. Despite the territorial proximity of Georgia and Turkey, during the Soviet period, Georgian and Turkish

language and cultural contacts flowed through the Russian language, this also applied to translation activities. At present, it is necessary to pay close attention to theoretical and applied research focused on two specific languages - the original language and the target language.

Based on the specifics of the linguistic and ethnic barrier separating the Georgian and Turkish languages and cultures, the authors of the article analyze the main areas of work in this area: enhancing the comparative studies of the Georgian and Turkish languages, the study of common phenomena in different types of discourse (sociopolitical, scientific and business speech), the study of the cultural image of the world and the analysis of the Georgian and Turkish conceptual framework. Linguistic and cultural studies dictionaries, dictionaries of false translator friends, etc. should become table books of translators. Translation of Georgian fiction into Turkish and Turkish literature into Georgian as well as translation of media texts takes on special significance, since only the extensive thesaurus will enable translation to take into account the connotative meanings of translatable units.